

VESTNIK

NOTICIERO

Januar-Februar-Marec 1983 – št. 1

VESTNIK slovenskih domobrancev in drugih protikomunistov je glasilo slovenskih svobodnjakov, vključenih v ZDSPB. — Izdaja ga konzorcij Ramón Falcón 4158, 1407 — Buenos Aires. — Ureja uredniški odbor. Naslov uredništva in uprave: Ramón Falcón 4158, sucursal 7, Buenos Aires.

VESTNIK (Noticiero) es el informativo de los combatientes anticomunistas eslovenos. Edición y redacción: Ramón Falcón 4158. Editor resp.: Rudi Bras. Sucursal 7, 1407 — Buenos Aires.

VESTNIK (Noticiero) is the voice of slovenian anticommunist veterans.

Ovitek: arh. Jure Vombergar.

Tiska: Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, 1101 Buenos Aires, Argentina

Registro de la Propiedad Intelectual No. 121.138 (21-9-81)

PRODAJNA CENA TE ŠTEVILKE NA OSEMDESETIH STRANEH
JE V ARGENTINI 50.000 PESOV

LETNA NAROČNINA ZA INOZEMSTVO JE 10 USA DOLARJEV
PO NAVADNI IN 13 USA DOLARJEV PO LETALSKI POŠTI.

VESTNIK NOTICIERO SLOVENSКИH DOMOBRANCEV IN DRUGIH PROTİKOMUNISTOU

XXXIV

JANUAR - FEBRUAR - MAREC 1983

Št. 1

Z brazgotinami zaznamovan

Slavímo Gospoda,
ki vstal je iz groba v nedeljo!
Za nas se je vrnil,
tako kot je Svojim obljubil:
da vtisne stvarem odrešilni svoj
živi poljub
in Križa Drevo obrodi
na puščavi nase'ij.

Hvalímo Gospoda,
ki z zmage navzočnostjo živo
dajal je poguma
mučencem za našo svobodo
in vsakomur,
ki se je zanjo z življenjem boril,
se zanjo odpravil izgnanec
na trnjevo pot.

Ljubímo Gospoda,
ki zlo je z nebá strmoglavil!
A zlo, ki trpimo ga,
v blagoslov ran nam spreminja.
Na veke je z ranami Zaznamovan,
Lep in Zdrav.
Na veke obdan je za nas
z zvezdami brazgotin.

Vladimír Kos

VESELO VELIKO NOČ
BRATOM IN SESTRAM DOMA IN PÓ SVETU — želi "VESTNIK"

Za Slovenijo v mednarodnem svetu

V razpravljanih o vprašanju, kako usmeriti pravno in politično pot Slovencev v prihodnost, se večkrat uporablja pojem konfederacija. Pri vzdrževanju teze nekaterih, da je treba ohranjati institucionalno skupnost jugoslovanskih narodov, se spričo izjalovljenih nād v srečno sožitje v nekdanji unitarni in sedanji zvezni obliki skupne države ponuja tretja, konfederativna, ki naj bi spoštovala „suverenost narodov“ in jim v skupnosti varovala svobodno življenje in samobitnost. Eden takih predlogov je n. pr. nova varianta načrta za demokratsko alternativo akcijskega odbora v Stanstedu (Svobodna Slovenija, 14. in 21. okt. 1982). Čeprav načrt ne omenja pojma konfederacija, se vendar zdi, da ga imajo predlagatelji v mislih, vsaj v mešani obliki.

Ko je res primerno, da se pred sprejetjem političnih odločitev izvede izčrpna in vsestranska razprava o državno-pravnih ustanovah v konkretni izvedbi, je pa še prej nujno, da se jasno opredelijo pojmi, ki ustanove teoretično in izkustveno označujejo.

Kaj je tedaj konfederacija? Teoretiki pojem opredeljujejo z zvezo držav in drugih subjektov mednarodnega prava, ki se povežejo zaradi skupne obrambe. Ni torej to zvezna država (federacija), ki pomeni splošno življenjsko skupnost, ampak je rahlejša zveza držav ali sodržavje s posebnim namenom.

Iz tega izhajajo pomembne ugotovitve, ki definicijo izpopolnjujejo in pomagajo k nje razumevanju.

Prvo vprašanje je, kako se konfederacija ustanovi. Ker je in ostane skupnost držav, se more ustanoviti samo po postopku, s katerim države določajo medsebojne pravne odnose, to je s sklenitvijo mednarodne pogodbe. Navadno ima konfederacija izvor v dogovoru in temelji na medsebojnem sporazumu med več državami, s katerim se postavi centralni organ za opravljanje določenih poslov v skupnem interesu. Sporazum ima včasih res lahko v začetku obliko ustave, vendar ta po smislu ne more imeti značaja notranjega zakona, kot ga ima vsaka, tudi zvezna ustava, marveč predstavlja v resnici dogovor med državami. Zato tudi ni mogoče preurediti zvezne države preprosto s spremembo ustave. Šele po proglačitvi državne samostojnosti morejo prejšnji sestavni deli federacije dogovorno ustanoviti konfederacijo. Praktično bi se obe odločitvi res mogli izreči v enem aktu; vendar je tudi v takem primeru treba načelno razlikovati med pravnim opravilom o pogodbeni zvezi in političnim dejanjem proglačitve države, katerega veljavnost ne more biti vezana na noben predhodni pristanek ali poznejše priznanje ostalih partnerjev ali drugih sil.

Ker je konfederacija zveza držav, sama ne more imeti pravne narave države. Drugo ime za konfederacijo, ki se včasih tudi uporablja, to je

„država držav“, je torej neustrezno. Res pa je, da konfederacija ni samo pravna vez med državami. Ustanovi se sicer pogodbeno, vendar z dogovorom nastane neka trajna vez, ki načelno izključuje pravico do izstopa.

Konfederalni pakt vedno opredeli razdelitev pristojnosti med državami članicami in konfederacijo. Države v načelu obdržijo vse temeljne pristojnosti, medtem ko pripadejo konfederaciji samo funkcije, katere so primerne za obvarovanje tistih interesov, ki se izrecno proglasé za skupne. Pristojnost organov konfederacije torej ni nad pristojnostjo držav članic; nasprotno, konfederalni organi delujejo samo v moči skupaj odstopljenih kompetenc držav članic in ne v moči konfederaciji lastne kompetence. Tako je načelno izključeno, da bi za države članice mogli obvezno veljati kakšni okvirni zakoni konfederacije ali bi se jim z vrha, torej od zunaj postavljala izven ustavnega sporazuma temeljna načela v stvareh lastne izključne pristojnosti.

Ker gre v konfederaciji za zvezo suverenih držav, ki si prav zato, da ostanejo suverene, pridržé večino pristojnosti, je njena organizacija v sestavi in po učinkovitosti skrajno omejena in ni niti teoretično mogoče najti boljšega sistema. Skoraj vedno stoji na vrhu konfederacije zbor zastopnikov držav članic in je to njen edini centralni organizem. Predsednik v nekaterih konfederacijah je imel samo častno funkcijo. Zbor deluje na zasedanjih, ki imajo značaj diplomatskega zborovanja, ker ga sestavljajo opolnomočeni zastopniki držav, ki glasujejo na zasedanjih strogo po navodilih svojih vlad. Sklepi se sprejemajo samo soglasno, le izjemno tudi s kvalificirano večino, zato veto ene države članice lahko zadrži vsako skupno akcijo. Kake delitve funkcij centralnega organa v konfederacijah praktično ni. Izključeno je na vrhu konfederacije ljudsko predstavništvo, ki bi bilo izbrano po splošnih neposrednih volitvah.

Državno-pravni značaj članic nujno vodi tudi v to, da imajo odločitve konfederacije ljudsko predstavništvo, ki bi bilo izbrano po splošnih neposrednih volitvah.

Državno-pravni značaj članic nujno vodi tudi v to, da imajo odločitve konfederacije samo posredno veljavo. Šele države članice po svojih organih v vsakem posameznem primeru izdajajo obvezne notranje norme in skrbijo, da se izvršujejo.

Ker so članice konfederacije res države, ne samo po imenu, ta ne more imeti neposrednih finančnih virov (n. pr. carine), marveč se njeni stroški krijejo le z doprinosi držav članic, ki potem nadoknadijo izdatke preko lastnega davčnega sistema s prispevki svojih davčnih zavezancev.

Eno najtežjih vprašanj v konfederaciji je, kako naj skupnost odgovori, če kaka država članica krši začetni dogovor ali ne sprejme veljavnega sklepa konfederalnega zbora. Edino sredstvo so v takem primeru kolektivne sankcije vojaškega značaja, ki jih določi zbor, a še te so prepuščene v izvedbo posameznim državam članicam, ki svobodno določijo moč in način inter-

vencije svojih oboroženih sil. Ni težko presoditi, kakšno učinkovitost in politične posledice ima lahko taka „federalna eksekucija“.

Po teh znakih ni težko ločiti konfederacije od zvezne države, vsaj v teoriji. V praksi pa se včasih znaki obeh oblik pomešavajo (to velja za načrte, kot v našem primeru, ne toliko za dejansko izvedbo). V dvomu, če gre v kakem predlaganem sistemu za federacijo ali konfederacijo, obvelja končno poglavitni znak neposredne in izključne mednarodne pristojnosti. Zvezna država izvaja svoje kompetence neposredno iz mednarodnega prava, njeni deli (province, „republike“) pa iz notranjega pravnega reda. V konfederaciji je obratno: države članice so neposredno subjekti mednarodnega prava in ima skupni organizem le posreden značaj. To se predvsem izraža v organizaciji in funkcijah diplomatskih predstavništev. Ta odločilni znak manjka v vseh dosedanjih načrtih in predlogih za bodočo ureditev jugoslovanske skupnosti, zato ostajajo, ker ne more biti vmesne oblike, v okviru federalne zamisli, čeprav govore o skupnosti „suverenih narodov“.

Zgodovinske izkušnje pa kažejo, da tudi čista konfederacija nima življenjske verjetnosti, ker je po naravi neučinkovita v gospodarskih, diplomatskih in vojaških akcijah ter naglo zapade v dekadenco ob vsaki krizi. Njene šibke strani se dajo natančno primerjati s tistimi, ki jih je kazalo že Društvo narodov in jih ima zdaj Organizacija združenih narodov.

Sploh pa se more po splošnih zgodovinskih izkušnjah postaviti sledeči sociološki zakon: Kadar kaka zvezna državna organizacija premaga hudo finančno, gospodarsko, socialno, politično ali vojaško krizo, pride vedno iz nje organizacijsko bolj strnjena; konfederacija se prelije v federacijo, federacija pa, vsaj v praksi, v unitarno državo. Danes sploh ne obstoji več nobena konfederacija in je tako kot personalna in realna unija stvar preteklosti.

Bodoča pot Slovenije more voditi torej samo v kako federacijo, torej v državno odvisnost in mednarodno podrejenost, ali pa v pravno samostojno državo, ki bo po svoji volji in možnostih varovala tudi politično neodvisnost in zagotavljala splošen napredek s svobodnim izbiranjem meddržavnega sodelovanja in neposredno udeležbo na mednarodnih forumih.

Božidar Fink

SPOMNITE SE IMENITNIH DEL SVOJIH OČETOV,

KDOR PONIŽUJE SE SAM, PODLAGA JE TUJČEVI PETI!

Jovan Vesel-Koseski

Rožman je bil velik

(Ob stoletnici rojstva škofa dr. Gregorija Rožmana;
9. marca 1883 do 9. marca 1983.)

ŽIVLJENJSKI OKVIR

V Dolinčicah na kmetiji pri Pongracu pod visoko Peco v šmihelski župniji na Koroškem je prišel na svet 9. marca 1883, v Clevelandu je odšel s tega sveta 16. novembra 1959. V Celovcu je končal srednjo šolo in bogoslovje. 21. julija 1907 je prejel sveto mašniško posvečenje, 4. avgusta nato pa je pel novo sv. mašo v šmihelu pri Pliberku. 21. julija 1957 je slovesno obhajal zlato sv. mašo pri Mariji Tolažnici na božji poti v Kevelarju, 4. avgusta 1957 pa jo ponovil v kripti bazilike sv. Petra v Rimu. Bil je prefekt v Marijanišču v Celovcu, kaplan v Borovljah, potem odlično končal doktorat iz teologije na teološki fakulteti na Dunaju, bil profesor cerkvenega prava v celovškem bogoslovju v Celovcu, odkoder je prišel za isti predmet leta 1921 na novo teološko fakulteto v Ljubljano, kjer je nekaj časa bil tudi prefekt v Marijanišču. 17. marca 1929 ga je papež Pij XI. imenoval za ljubljanskega pomožnega škofa s pravico nasledstva. Škofovsko posvečenje je prejel 14. julija 1929. 1. avgusta 1930 pa je kot ljubljanski škof prevzel vodstvo ljubljanske škofije po odhodu škofa dr. Antona Bonaventura Jegliča. 5. maja 1945 se je umaknil iz Ljubljane. V Celovcu je pod Angleži doživel huda ponižanja in živel v stalnem strahu, da ga bodo izročili Titovim oblastem. Te so ga leta 1946 sodile in obsodile na osemnajst let zopora oziroma prisilnega dela. Skrivaj je šel iz angleške cone v ameriško cono v Salzburg. Od tam pa je prišel za krajšo dobo v švico. V začetku julija 1948 pa je užival gostoljubje v župnišču sv. Levrenca v Clevelandu v Združenih državah. Od maja 1945 pa do svetniške smrti je bil izredno požrtvovalni dušni pastir slovenskih beguncev in izseljencev po svetu. To je skromen okvir Rožmanovega življenja.

ROŽMANOVA PODOBA

Omnes unum, glasilo slovenskih duhovnikov v zamejstvu in zdomstvu pa je po njegovi smrti s temile potezami narisalo njegovo podobo:

„To je podoba dobrega kmečkega človeka, odličnega dijaka, vzornega bogoslovca, neomadeževanega duhovnika, moža molitve, otroško pobožnega zastavca Matere božje, resničnega prijatelja Jezusa v presvetem Rešnjem telesu, gorečega, Cerkvi nad vse zvestega škofa, vnetega dobrega pastirja, ki ljubi mladino, vzgaja mlade bogoslovsko duše, vodi duhovne vaje, oznanja božjo besedo, kakor je znal le malokdo, išče uboge slovenske ovčice v Evropi in v obeh Amerikah, z očetovsko ljubeznijo skrbi za svoje semenišče in škofov zavod v Adroguéju, se z apostolsko odločnostjo bori proti brezbožnemu

komunizmu, pa z naravnost svetniško vdanostjo prenaša preganjanje, križev in obrekovanje. Velik in dolg je bil njegov križev pot, težak njegov križ. Trdno upamo, da bo njegovo plačilo veliko.“ (Omnes unum, VII., 1960, šte. 1, str. 1.)

POLITIKA GA NE ZANIMA

Dva velika duhovniška vzornika nam je za velike in težke čase dala slovenska Koroška: dr. Lamberta Ehrlicha in škofa dr. Gregorija Rožmana. Prvi je bil odličen duhovnik, velik mož molitve, dušni pastir in misijonski gorečnik, pa se zanimal tudi za politična vprašanja. Drugi pa političnega posluha ni imel dosti, čeprav je med nacistično in fašistično zasedbo ter med komunistično revolucijo moral nekako prisiljen posegati na to področje. Ob Škrbčevi Zgodovini slovenskega katoliškega gibanja se je nekoč v Adroguéju izrazil: „Kaj je nas na Koroškem brigalo, kaj se na Kranjskem godi!“ Pok. Jože Košiček pa je ponovno trdil, kako ga kot škofa politika, oziroma zveza s politiki, ni zanimala: „Korošec ni iskal Rožmana, Rožman pa Korošca ne.“

DUHOVNI OBNOVITELJ LJUBLJANSKE ŠKOFIJE

Prav zanimiva pa je izjava pok. dr. Alfonza Levičnika, učenega in razgledanega duhovnika, ki je dobro poznal dobo treh ljubljanskih škofov: „Škof dr. Jakob Missia je začel z duhovno obnovo ljubljanske škofije; škof dr. Anton Bonaventura Jeglič je z obnovo nadaljeval in jo poglobljal; škof dr. Gregorij Rožman pa si prizadeva, da bi jo še stopnjeval.“

MOŽ MOLITVE

Če se bo kdaj morda vršil postopek za Rožmanovo razglasitev za blažene in svetnika, kar ni izključeno, bo pospeševatelj postopka imel lahko delo vsaj glede dokaza o njegovem junaškem prizadevanju za dobro in obilno molitev.

MARIJIN ČASTIVEC

Ob obletnici Rožmanove smrti so izšle šmarnice „Marija slovenskega naroda ne bo zapustila“. Skušajo vsaj nekoliko dopovedati, kako je Rožman častil Marijo in priporočal najrazličnejše oblike njenega čiščenja svojemu slovenskemu ljudstvu. V tej točki nihče ne bo mogel oprekati, da zaostaja za božjimi služabniki Baragom, Slomškom, Gnidovcem; prav tako ne za svojim prednikom na ljubljanskem škofovskem sedežu: dr. Antonom Bonaventurom Jegličem; morda jih v marsičem celo prekaša. Njegova pobožnost do fatimske Matere božje, do rožnovenske Kraljice, do Marijinega brezmadežnega srca in posvetitve sebe in slovenskega naroda brezma. dežnega srca in posvetitve sebe in slovenskega naroda brezma. Srecu Marijinega doma in v zdomstvu je bila izredno velika. Kolikor nam je znano, je bil najbrž prvi škof v katoliški Cerkvi, ki je po temeljiti in resni pripravi svojo škofijo posvetil Marijinemu brezmadežnemu Srcu. Tolikšno je bilo njegovo zaupanje v fatimsko Mater božjo, da se ne smemo nič čuditi, če je

v Fatimi na kraju Marijinih prikazovanj doživel čudežen dogodek, o katerem je bil sam prepričan, kakor je zaupal vsaj nekaterim osebam (npr. dr. Mihi Kreku in ing. Jožetu Sodju).

POBOŽNOST DO SRCA JEZUSOVEGA

Zlepa se pri nas ni kdo tako bogokletno izražal o pobožnosti do presv. Srca Jezusovega, zlasti o pobožnosti prvih petkov, kot dr. Metod Mikuž, češ, da je to jezuitska izmišljotina in da se je škof dr. Gregorij Rožman bridko zmotil, da bo dosegel z narodno pobožnostjo prvih petkov nekaj podobnega, kot so doživeli belgijski škofje ko je po opravljeni narodni pobožnosti deveterih prvih petkov v Belgiji prišlo do konca prve svetovne vojske. Škof dr. Gregorij Rožman pa je prav sodil, da je pobožnost prvih petkov in prvih sobot ter posvetitev Marijinemu brezmadežnemu Srcu dosegla svoj veliki namen: vztrajnost v mučeništvu nekaterih, vdano prenašanje preganjanja Bogu zvestih doma, olajšanje begunskega križa. Sodimo, da je škof imel prav. Mislimo ob tem tudi na tako kruto smrt naših mladih domobrskih fantov in mož!

JUNAK V BORBI PROTI KOMUNIZMU

Profesor dr. Janez Janžekovič se je že po končani revoluciji nekje v ciril-metodijskem listu nekoliko ponorčeval iz kropljenja z blagoslovljeno vodo. Pri tem je mislil na dovoljenje škofa dr. Gregorija Rožmana, ki ga je dal duhovnikom glede zarotovanja hudobnega duha. Toda škof Rožman je v brezbožnem komunizmu, ki je pod krinko Osvobodilne fronte prihajal k nam, videl v vsem komunističnem delu delovanje peklenskih sil. Meseca julija 1940 je na duhovnih vajah v škofovih zavodih trdil, kako slutiti, da se nad slovenskim narodom zbirajo težki in temni oblaki; rekel je, kako moli in prosi Boga, da se te zle slutnje ne bi uresničile, a se teh temnih misli ne more znebiti. Ni mu bilo treba dolgo čakati, pa so se te temne slutnje začele uresničevati z zasedbo vsega slovenskega ozemlja po Italijanih, Nemcih in Madžarih, vmes pa je zadivjala komunistična revolucija. Njene brezbožne sadove zremo že skoraj pol stoletja. Rožman je bil velik videc, ki je v luči globoke, žive vere gledal v bodočnost slovenskega naroda. Naši svetniški kandidati Baraga, Slomšek, Gnidovec so živo verovali v vrednost človeške duše. Zato so se za njihovo rešitev junaško prizadevali. Tako tudi v Rožmanovih spisih naravnost presenečajo njegove izjave o vrednosti duš ubogih Slovencev doma in zunaj. To je bil glavni nagib vse njegove junaške borbe in najbolj odločnega in neizprosne nastopa proti komunizmu na naših slovenskih tleh. Pok. kanonik dr. Janez Kraljič je imel to junaško odločnost pred očmi, ko je naravnost silil in priganjal, naj vendar začnemo z delom za Rožmanovo beatifikacijo. Sodil je, da Cerkev danes takih svetnikov potrebuje. On se je celo izrazil, da bo še prej prišel na oltar Rožman kot Baraga. Mi tega ne vemo. Molimo in trudimo se pa lahko, da bi čimprej zrla oba na oltarjih.

LJUBITELJ MLADINE

Vemo, kako je škof dr. A. B. Jeglič ljubil mladino, a ni se ji mogel približati tako kot njegov naslednik dr. Gregorij Rožman. O tem velikem prijatelju in vzgojitelju mladine bi mogli napisati zelo debelo knjigo. In prav za to slovensko mladino se je najbolj bal ter se v ljubljanski stolnici na prižnici izrazil, da rajši vidi, da ga na Kongresnem trgu živega sežgó, kakor pa da bi moral gledati, kako komunistično brezboštvo kvari nedolžno slovensko mladino.

JEZUS V PRESV. RESNJEM TELESU

Ko je po Rožmanovi smrti šlo za Rožmanov življenjepis, je g. Julij Slapšak v nekem pismu zapisal, kako bi bilo treba prikazati Rožmanovo veliko pobožnost in ljubezen do Jezusa v presv. Rešnjem telesu. Imel je zelo prav, ker bi lahko naštel nešteto primerov za to pobožnost in ljubezen. Vsi navzoči smo se npr. na veliki četrtek leta 1957 čudili, kako je že takrat bolehní škof vzdržal pri vseh pobožnostih celih pet ur v semeniški kapeli Marije Pomagaj.

LJUBEZEN DO KRIŽA

Ljubil, častil in posnemal pa je prav posebno križanega Jezusa. Ker je čutil, da ga čaka težak in bridek škofovski križ, si je izbral za škofovsko geslo: *Crucis pondus et praemium* — Križa teža in plačilo. Doživel je sicer kot škof nekaj velikih dni: leta 1930 velikansko baragovsko slavlje na Brezjah pri Mariji Pomagaj, leta 1933 tisoč devetstoletnico odrešenja in biserno mašo nadškofa dr. A. B. Jegliča, leta 1935 evharistični kongres v Ljubljani (takrat je skoraj „ponorel“ od veselja), saj se še nikoli toliko vernih Slovencev ni zbralo okoli zastopnika papeževega, okoli Marije Pomagaj in okoli Jezusa v presv. Rešnjem telesu kot tedaj, leta 1939 mednarodni kongres Kristusa Kralja v Ljubljani; lahko dodamo še škofijsko sinodo leta 1940. Posebno baragovsko radost je doživel ob slovesnem odkritju Baragovega spomenika v Jugoslovanskem kulturnem vrtu v Clevelandu in poln mladostnih moči obiskoval slovenske naselbine križem po Združenih državah.

Toda zlasti kot škof je hodil po neznansko težkem križevem potu s težkim križem obložen. Koliko notranjega trpljenja je preстал prvih deset let, ko je slutil bližajočo se nevarnost, pa ga tudi duhovščina kar ni mogla razumeti glede Katoliške akcije.

Pravo razdejanje je povzročila zasedba slovenskega ozemlja po fašistih in nacistih. Baraga, Slomšek, Gnidovec, Jeglič, zlasti tudi dr. Lambert Ehrlich so bili veliki po krščanskih delih usmiljenja. Pa škof Rožman ni nič zaostajal za njimi. Nobenemu izmed njih ni bilo treba poniževati se pred tujimi oblastniki, da bi svojim rojakom, bratom po krvi pomagali. Jih reševali smrti in počasnega umiranja v ječah in taboriščih, pa so to delo resnične krščanske ljubezni imenovali kolaboracijo, sodelovanje s sovražnikom, izdajstvo slovenskega naroda!

Ker je odklanjal z vso odločnostjo komunistično brezboštvo in videl v komunizmu največjo nesrečo za slovenski narod, si je nakopal sovraštvo in obrekovanje, tako da je še danes skoraj četrto stoletja po svetniški smrti — v smrtni stiski je trpel in prosil, naj še drugi molijo za njegove sovražnike, zaradi katerih strašno trpi — njegov spomin tisočkrat in tisočkrat prepleten z lažmi in obrekovanji.

Dokler je sam pod laško zasedbo mogel biti v osebnih stikih s svetim sedežem, mu sv. oče Pij XII. ni ničesar očitil. Marsikaj mu je svetoval. Ob nekem sprejemu sta Pij XII. in škof Rožman — menda je bilo takoj po Ehrlichovi nasilni smrti — oba jokala. B. sl. Pij XII. mu je svetoval tudi, naj začnejo zbirati gradivo o mučencih. Ko pa so Tito in njegovi dobili zveze z Vatikanom, se je glede škofa Rožmana tamkaj nekoliko spremenilo. Marsikaj je že jasno, marsikaj pa še potrebuje pojasnila. Morda je tudi pok. prof. Edi Kocbek imel prste vmes. Jasno, da je škof Rožman trpel posledice prav do smrti. Seveda je treba dodati, da so vmes igrali vlogo tudi diplomatski razlogi. A za tistega škofa Rožmana je bil ta križ še toliko težji, ker se je v vsej odločnosti proti komunizmu z vso silo držal navodil okrožnice Divini Redemptoris Pija XI. in Rim v resnici ljubil. Saj se je na potu v Rim prav tisti čas, ko je dr. Lambert Ehrlich doživljal zadnje ure, izrazil spremljajočemu prijatelju dr. Janku Arnejcu: „Rad grem domov na Koroško, toda še rajši grem v Rim“. Ta križ skupaj z begunskim križem, angleškim počenjanjem z njim, z izročitvijo domobrancev Titu ter z nekaterimi zapeljanimi, napak poučenimi slovenskimi rojaki je bil še posebno težak. Mislimo seveda tudi na sodni postopek proti njemu v Ljubljani in na obsodbo na osemnajst let zapora oziroma prisilnega dela! Strašna živčna napetost, da ga bodo Angleži morda izročili Titovim oblastnikom, mu je bila živce. Morda bi še več trpel, če bi vedel, da je med revolucijo takratni kanonik A. V., kot vse kaže pod nemško zasedbo Ljubljanske pokrajine, ko prof. dr. Jakoba Šolarja še niso odpeljali v Dachau, vodil posebne poizvedbe v glavnem glede škofa Rožmana. O tem je vsaj dvakrat poročal pok. župnik Franc Glavač. On je bil sam vprašan in trdil, da je vprašanja dobil v roke tudi prof. Jakob Šolar. Franc Glavač in Jože Košiček sta menila, da je kanonik A. V. iskal te poizvedbe za Vatikan. Po to le mimogrede.

NJEGOV: SPREJMEM

Pok. prelat dr. Alojzij Odar, ki je včasih kako bridko rekel na škofov račun, je imel škofa dr. Gr. Rožmana menda za največjega sodobnega cerkvenega govornika na Slovenskem. Bog mu je res dal velik govorniški dar. Posebno velik pa je bil v sprejemanju križev, v tihem molku in potrpežljivosti. Iz njegovih pisem je posebno znan izraz: sprejemem, to je: sprejemem ta križ, to krivico, to ponižanje!

DOLŽNOSTI DO ROŽMANA

Najbrž bomo vsi soglašali, da nas glede škofa dr. Gregorija Rožmana čakajo vsaj tele štiri velike naloge:

Imamo velik ROŽMANOV ŽIVLJENJEPIS v treh zvezkih. Možno je, ker je vsako delo človeško, da je treba kako trditev popraviti ali dopolniti. Toda varujmo se prehude kritike (ter *popravimo, kar je treba popraviti, in dodajmo, kar se nam zdi pametno. Odliceravanje prave podobe Rožmanove je najboljša zavrnitev krivičnih komunističnih laži in obrekovanj.* Zdi se, da smo to podobo še posebej v zdomstvu dolžni odkrivati, ker doma škofa Rožmana še niso nehali blatiti; ker ga doma nekateri morda nočejo, drugi pa ne morejo braniti — v ljubljanskem semenišču imajo v obednici slike vseh ljubljanskih škofov, samo Rožmanove pa ne, vsaj pred nekaj leti se je mlad duhovnik na obisku čudil, da Rožmanove slike nikjer ni. Ker že desetletja trajajoča propaganda proti Rožmanu tudi lahko vpliva, da nekdanjemu stoodstotno zvesti počasi spreminjajo mnenje o njem.

Kongregacija za zadeve blaženih in svetnikov je zadnji čas izdala dva odloka, da ne v Slomškovih spisih ne v Baragovih ni ne verskih ne nravnih zmot in da iz njih vejeta pravi krščanski duh in pobožnost. Kdor prebira Rožmanove spise, bo tudi glede njih mogel mirno trditi isto, kar so pri rimski kongregaciji izjavili o Slomškovih in Baragovih spisih. Tu v Argentini smo začeli z izdajo Rožmanov spisov. Pok. Jože Košček je ponovno rekel: „Kaj bolj plemenitega slovenski begunci ne morejo napraviti, kot je izdaja Rožmanovih spisov.“ Duhovnik Jože Cvelbar je ob izdaji prvega zvezka Pastirjev glas v tujini pisal: „Piši, piši, piši o Rožmanu!“ Stanko Mrak v Združenih državah je to dobro razumel in že pred nekaj leti sam plačal trideset izvodov in kmalu razprodal v Milwaukeeju štiriindvajset izvodov. Zdi se, da glede tega zavedni slovenski begunci, ki še damo nekaj na Rožmana, nismo storili svoje dolžnosti.

Škof Rožman je toliko dal na slovenske mučence iz komunistične revolucije. Kako se jim je priporočal in naročal, naj zbiramo podatke. Tudi glede tega se zdi, da še nismo resno začeli z delom. Morda nam je zlasti pok. kanonik dr. Janez Kraljič poleg škofa dr. Gregorija Rožmana v priporočanju slovenskim mučencem lahko posebno lep zgled in spodbuda!

Pred leti je Sij slovenske svobode objavil nekaj izjav o Rožmanovi svetosti in o uslišanjih na njegovo priprošnjo. Kanonik dr. Janez Kraljič je bil o Rožmanovi svetosti prepričan in kar naprej spodbujal k delu za njegovo beatifikacijo. Zelo pomembni se mi zdita glede prepričanja o Rožmanovi svetosti zlasti izjavi pok. dr. Miha Krek in še v Torontu živečega Jakoba Kvasa. Zadnje dni je tu na obisku znani Globočnik, nekdanji učitelj, sodelavec pok. dr. Srečka Baraga pri šolstvu na Tržaškem, sedaj živeč v Denverju v Colorado. Ta tudi sodi da bi se morali škofu Rožmanu priporočati in delati za njegovo povišanje na oltar.

Premislimo torej ob stoletnici njegovega rojstva svoje dolžnosti do tako velikega moža!

Temu velikemu možu je naredil veliko krivico med drugimi tudi pok. L. L., ki je zapisal o Rožmanu in njegovi duhovščini, da so bili glede Osvobodilne fronte skraja slepi pastirji slepih ovac. Vsaj za škofa Rožmana je gotovo, da je brž sprevidel, da je OF tisti isti komunizem. Prav neprimerno za dr. Edija Gobca pa je, da je v svoji angleški knjigi Rožmanu privoščil nekaj vrstic, pa so še tiste krivične.

Znamenja časa

ALEKSANDR SOLŽENICIN, zbujevalec slabe vesti kompromisarskega Zahodu, še vedno okuženem po zastarelem, reakcionarnem levičarskem liberalizmu in njegovih občilih, se zadnje čase malo oglašča. A vzrok temu molku nista resignacija ali obup. Prav zdaj končuje zbirko osmih romanov iz obdobja, ki je Rusijo privedlo do boljševiske revolucije proti koncu prve svetovne vojne. Za drugo letošnjo številko newyorške National Review, vodilne, nepresegljive konservativne revije v Združenih državah, in najbrž na svetu, pa je napisal daljšo razpravo z naslovom „Komunizem ob koncu ere Brežnjeva.“ Sklepne misli iz nje so te: „Nevarna utvara je delati razliko med ‚boljšimi‘ in ‚slabšimi‘ komunizmi. Vsi so sovražniki človeštva (s slovenskim vred, op. pis.). Če je kateri na videz zadržan v svojem vedenju, je zgolj zaradi tega, ker še ni dosegel zadostne vojaške moči... Marksizem je sovražen fizičnemu obstanku in duhovni biti slehernega naroda. Jalovo je upanje, da bo moč s komunizmom najti kak sporazum, da se bo razmerje do njega izboljšalo s popuščanjem ali s trgovino. Komunizem je zanikanje življenja, je usodna bolezen za vsak narod in smrt za vse človeštvo. In ni ga naroda na zemlji, ki bi bil povsem nedotakljiv zanj. ..Na Zahodu je bilo dosti razvnetosti ob zamenjavi vodstva v Sovjetski zvezi in seveda to zbuja velike upe. In prav tako bi nekaj neznatnih, a na pogled pomembnih potez novega vodstva, posebno na področju umstvene svobode in izseljevanja, bilo dovolj za ‚signal‘, da se izboljšuje vse. Toda pregled sovjetske stvarnosti kaže, da ne sprememba vodstva ne ducati simboličnih potez ne morejo stanja izboljšati. Izboljšanje ali poprava komunizma nista mogoča. Komunizem je moč odpraviti samo z združenimi napori narodov, katere on zatira.“

—o—

MAR ŽE RES UTRIPAJO RDEČE LUČI? je ne tako simbolični naslov obzirno kritičnega, a dovolj zgovornega poročila, ki ga je o zadnjem občnem zboru Mohorjeve družbe v Celju priobčil ljubljanski tednik Družina. List je z njim meril na kritično finančno stanje te nekdanje verske založbe, ki je tik pred polomom, lahko pa tudi na kaj drugega, usodnejšega, če bo še obstajala. Ustanova se je s 24. novembrom lani hočeš nočeš sprvrгла v posredno propagandno orodje Zveze komunistov Slovenije, ki bo odslej uravnavala njeno založniško delo po svoji volji in namenih. O tem priča sestava njenega novega odbora, v katerem je poleg 19 izvoljenih članov še šest vodilnih partijcev s starim partizanom Francem Kimovcem—Žigom— na čelu, ki so jih vanj imenovala republiška konferenca (vodstvo Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije, občinska konferenca SZD-LS v Celju, Kulturna skupnost Republike Slovenije, ki z denarnimi podporami drži na partijskih vajeih ves tisk; dalje Izseljenska matica in Društvo slovenskih pisateljev, brez članstva v katerem ne more ničesar objaviti noben literat ali publicist v domovini. „Kaj bo sedaj z Mohorjevo?“ spra-

šuje goriški Katoliški glas in nadaljuje: „Tega nihče ne ve. Gotovo pa je to najtežja kriza v njenem obstoju, ker so vzroki v njej sami in ne v zunanjih okoliščinah.“ V to stanje so družbo vedé zavedli njeni dosedanja vodniki, zlasti marksistični naslovni škof Grmič njen predsednik od 1972 dalje, in pa njen dolgoletni tajnik Rafko Vodeb, prebežnik iz slovenske duhovniške srenje v Rimu. Oba sta zdaj sicer odstopila, a Grmič je še v odboru, Vodeb pa bo tudi za nadaljni dve leti urednik Družbinih izrednih izdaj, ki so pri vernih naročnikih povzročile največ odpora in odpovedovanja. Vodeb je poleg tega ostal tudi lektor (popravljaavec in cenzor vseh publikacij). Grmič je ob tej priliki poudaril, da je Mohorjeva po vojni „zblíževala verujoče in neverujoče graditelje novega reda, prizadevala si je za enakopravno včlenjevanje vernih v socialistično družbo in utrjevala bratstvo slovenskega naroda v okviru Jugoslavije.“, zaradi tega jo je z denarjem podpirala SZDLS, ki „nadaljuje delo OF ter se dosledno zaveza za pluralizem interesov v naši družbi. Njena podpora Mohorjevi... ni bila mačehovska.“ Vodeb pa je v tajniškem poročilu poudaril, da zastopniki družbeno-političnih (partijskih) organizacij niso nikakršen „trojanski konj“, temveč most, ki povezuje Mohorjevo „z našo družbeno resničnostjo in jo včlenjuje v celotno kulturno snovanje slovenskega naroda.“

A prav zaradi tega povezovanja in včlenjevanja je število mohorskih udovnaročnikov upadlo od več ko 60.000 v letu 1972 na komaj 38.000 danes. Tudi to je prišlo na dan med zadnjim občnim zborom, ki je potekal na svojevrstnem kraju in v nenavadnih okoliščinah. Kraj je bil Cankarjev dom, novi razkošni partijski kulturni center. Edini križi v njem so doslej bili tisti na prsih slovenskih škofov, ki se jih je vseh pet udeležilo zbora. Zanj so Grmiču ponudili prostor gospodarji sami. Navzoči so bili tudi član predsedstva SZDLS Kimovec-Žiga; podprežsednik republiške verske komisije Pristovšek; predsednik Slovenske akademije Milčinski; Slovenske matice Bogo Grafenauer; Prešernove družbe, partijske konkurence Mohorjevi, Potrč; ter Izselske matice Kolman, bivši titovski ambasador pri Vatikanu. Slovenski metropolit dr. Šuštar in mariborski škof dr. Kramberger sta v tehtnih nagovorih poudarjala Slomškovo zamisel o Družbi sv. Mohorja ter o njenih verskih in narodnih namenih, zvestoba katerim bi morala biti temelj njenemu delu tudi danes in v bodoče. Po tajniškem in drugih poročilih, ki so zlasti iskala vzroke za nezadržno manjšanje števila naročnikov in za finančni precep, v katerem se je družba zaradi tega znašla navzlic režimskim podporam, so volili nov odbor. Udeležence je presenetilo, da sta po vseh skrbnih pripravah v duhu socialističnega sistema ene same uradne kandidatne liste bili predloženi dve, Grmičeva in opozicijska, ki je zmagala z enim glasom. Vodstvo zbora je ta demokratični izid takoj razveljavilo in poskrbelo, da je pri drugem glasovanju dobila dva glasova več „prava“ lista. Pri prvi volitvi je bilo oddanih 97 glasov, pri drugi pa le 93. Pri razdeljevanju funkcij je novi odbor izbral za predsednika mariborskega frančiškana p. Hieronima Žvegliča. Po poročilu v Družini „je bilo poskrbljeno, da poleg novih članov... ostaja tudi nekaj dosedanjih, ki naj

skrbe za nadaljevanje „izročila“ (Grmičevega op. pis.)* Zato je eden novih podpredsednikov dosedanja podpredsednica in zvesta sodelavka (Grmičeva, op. pis.) dr. Zmaga Kumer, drugi pa je prof. Miloš Rybar.“ UDBovci, ki jih je v novi odbor delegiral ljubljanski komunistični režim, so poročstvo, da bodo rdeče luči nad Mohorjevo v Celju utripale še dolgo, najbrž do njenega konca. Nekaj nedavnih čudnih dogodkov, na primer objava pamphletnega propartizanskega romana „Križ s križi“, ki ga je napisal vodilni koroški titovec Valentin Polanšek, v redni zbirki Mohorjeve družbe v Celovcu, pa bi kazalo, da začenjajo rdeče luči iz Ljubljane metati svoje odseve tudi nanjo.

PO URADNIH STATISTIKAH OSVOBODILNE FRONTE naj bi bile njene partizanske tolpe v 702 dneh fašistične zasedbe Ljubljanske pokrajine (15. april 1941 — 8. septembra 1943) pobile nad 70.000 italijanskih vojakov. Vsaj toliko pa naj bi jih bile ranile, zajele, skratka, onesposobile za boj. Uradne številke Zgodovinskega urada pri vrhovnem poveljstvu italijanske vojske (v knjigi „Le operazioni delle unità italiane in Jugoslavia 1941—1943“ — Vojaški nastopi italijanskih oddelkov v Jugoslaviji (Rim, 1978) pa so za izgube v omenjenem obdobju pod zaglavjem „Slovenia“ naslednje: mrtvih — 304, ranjenih — 520, pogrešanih — 69; vsega skupaj 893. Ker bi Italijanom bilo prej do tega, da lastne izgube večajo, kakor da bi jih zmanjševali, je njihovim podatkom pač treba verjeti. Razmerje v številu je torej 150.000 proti 893, v odstotkih 1%:1.560%. Ljubljanska pokrajina sploh ni imela posebnega lastnega vrhovnega poveljstva. Vključena je bila v sklop II. Mussolinijeve armade s sedežem v Zadru, katere operacijsko področje je obsegalo poleg Slovenije Dalmacijo s hrvatskim zalednim pasom, vso Črno goro in dobršen del Bosne in Hercegovine. Na vsem tem raztegnjenem prostoru so po omenjenem rimskem uradnem viru imele italijanske oborožene sile v treh letih 9.065 mrtvih, 15.160 ranjenih, 6.306 pogrešanih, vsega 30.531 — petkrat manj, kakor naj bi jim jih bila zadala teko imenovana narodnoosvobodilna vojska samo v Ljubljanski pokrajini. Količina vojaškega pomena so Italijani pripisovali bojem s slovenskim partizanstvom, priča tudi, da jim ta knjiga od 260 strani besedila odmerja komaj pet strani. Še manj pa so seveda na to dali Nemci in celo sam Tito, kakor to razodeva medvojno dopisovanje med njegovim generalnim štabom in Kardeljem, priobčeno v drugi knjigi Dedijerjevih „Novih prispevkov za biografijo Josipa Broza Tita“.

„NARODOM SVOBODO! O boju evropskih narodnostnih skupin za samoodločanje“ je naslov zanimivi knjigi, ki jo je pred kratkim objavil zahodnonemški časnikar in publicist Michael Braga („Völker zur Freiheit! Vom Kampf europäischer Volksgruppen um Selbstbestimmung“. Arendt Verlag,

*) Da je ta pripomba pravilna, priča „Družina“, ki je besedo izročilo dala v narekovaje.

Kiel 1982). Delo v strnjeni obliki ponazarja preteklost, boje za svobodo in samostojnost ter sedanji položaj 45 takih narodov, živečih na ozemlju zgodovinske Evrope od Islandije do Urala. Vse zatirajo komunistični režimi, a tudi demokratične vladavine močnejših, bolj ali manj nasilnih narodov. Med njimi najde človek malo znana imena: Adžari, Avari, Balkari, Irenci, Moldavani, na rdečem Vzhodu, Alanci, Corwallci Färingerci, Okcitanzi, Wallizani na „svobodnem Zahodu“. Med zaslužjene knjiga šteje tudi narode SFRJ. Slovencem, ki edini v tem sklopu 45tih žive kot razčetrjena manjšina v Jugoslaviji, Avstriji, Italiji in Madžarski, je pisec posvetil med jugoslovanskimi največ prostora — deset strani besedila in poldrugo virov. Za jugoslovanski del Slovenije pravi v začetku, da ima od vseh dežela pod komunistično oblastjo najvišjo življenjsko raven in je precej odprt tudi vplivom z Zahoda. Omenja kneževino Karantanijo in pod geslom „Zavirani narod“ pravi med drugim: „Leta 1918/1919 je večina Slovencev prišla pod novo Jugoslavijo. Njihove narodne težnje so prihajale do izraza od začetka 19. stoletja... Slovenska deklaracija iz leta 1933 (Prav: 1932 — slovite „punktacije“ dr. Antona Korošca pod Aleksander-Živkovičevo diktaturo, op. pis.) poudarja, da je slovenski narod razdeljen na štiri države in raztrgan. Zaradi tega je temeljna zahteva Slovenije njena združitev v eno samo politično enoto, ker samo tako lahko ohrani svoj obstanek in si zagotovi splošen napredek.“ Ker Braga obravnava sedanje stanje zaslužjenih narodov, žal preskoči usodo slovenskega med drugim svetovnim spopadom, komunistično revolucijo in po njej izsiljeno državljansko vojno na naših tleh. Omenja, da so emigrantje leta 1946/47 v Rimu ustanovili Akcijski odbor za slovensko državo ter da se je od 1945 do 1972 izselilo iz SFRJ 192.500 Slovencev, največ iz političnih razlogov. To puščanje krvi je rodilo hudo nevarnost za ohranitev slovenskega naroda. Prizadevanja za obvarovanje in uveljavljanje slovenščine v Republiki imenuje pisec boj za narodno samosvojest. Prevlado Srbov v SFRJ, ki so tam v primeri s 14 milijoni drugorodnega prebivavstva manjšina kakih 8 milijonov označujejo kot ogražanje slovenstva celo jugoslovansko-komunistično obarvane sodbe ljubljanskih oblastnikov. „Cerkev si v Sloveniji ne more prisvojati, da zastopa mišljenje naroda, kakor je to na Hrvaškem, in se je še zmeraj do režima vedla bolj lojalno kakor hrvatska. Vzrok za to: Partija je po vojni v Sloveniji nastopala posebno brutalno. Skoraj dve tretjini vse slovenske duhovščine so v letih divjega stalinovskega terorja vrgli v ječe in prisilna delovna taborišča. Mlajših duhovnikov to ne bremeni. Zaradi tega nekateri od njih pogumneje nastopajo. Mnogo pa jih zaradi neskušnosti in nepoznanja načinov komunističnega boja kaže malo čuta za globlje probleme Cerkve v državi, kjer hoče Partija ljudstvo načrtno obrezboževati. Pri marsikaterem mladem duhovnu v Sloveniji je pustila sledi tudi miselnost porabniške družbe. Papež je v začetku leta 1980 za ljubljanskega nadškofa in metropolita Slovenije postavil Alojzija Šuštarja. Ta med vojno še ni bil duhovnik. Torej bi lahko imel do države in režima manj napet odnos. Decembra 1980 je bil za škofa v Mariboru posvečen Franc Kramberger, ki pa režimu ni preveč po

volji...“ Nemški časniki precej obširno obravnava usodo in vzroke za upadanje slovenske manjšine na Koroškem, precej manj pa tiste na Primorskem, v Beneški Sloveniji in Kanalski dolini. Navzlic pomanjkljivostim pa je njegova knjiga koristen priročnik o neosvobojenih in nesamostojnih.

VSE VEČJE VDIRANJE JUŽNJAKOV in drugih tujcev v Slovenijo in njihov vse večji vpliv na stanje v njej sta vidna iz sestave novega centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije. „Izvolili“ so ga po zapovedi od zgoraj na lanskem 9. kongresu republiške ekspoziture ZK Jugoslavije. Šteje 94 članov. Sodeč po imenih jih je 19 Neslovencev — več ko petina, in sicer: Geza Bačić, Milica Dabanović, Tomaž Ertl, Zvone Filipović, Josip Franjo, Tibor Fuele, Leon Fusilli, Slavko Gerić, Alojz Gojčić, Marija Iskrenović, Ljubo Jasnić, Branko Jovanović, Dino Kadurin, Anton Ladava, Marjana Kahrimnović, Milan Knežević, Andrej Marino, Alenka Pikalo, Vlado Prebilio, Dino Pucer, Edvard Rek, Franc Sifković, Emil Stern. Še več besede imajo tujci v Predsedstvu CK ZKS, kjer je od desetih izvršnih sekretarjev pet Neslovencev in imajo v rokah nekaj najpomembnejših področij. To so: Ljubo Jasnić, sekretar za vseljusko obrambo in družbeno samozaščito (vojaške zadeve in organizacija obveznega vohunstva vsakogar proti vsakomur doma in v tujini); Zvone Filipović, za raziskovavno dejavnost; Dino Kadarin, za družbeno-politične organizacije; Slavko Gerić, za propagando ter informacije; Emil Stern, za organizacijo in razvoj Zveze komunistov. Slovenec Jože Košuta je sekretar za naloge ZKS in delo komunistov v kulturi. Po zadnjem ljudskem štetju iz 1981 je bilo v Republiki 1.712.245 Slovencev ter 179.419 drugorodcev, od Srbov, Albancev in muslimanov do Romov (ciganov) in „Jugoslovanov“. Manj kot devet odstotkov Neslovencev ima v vodstvu slovenske partije nad 20% zastopnikov, v prezidiju CK ZKS, dejanski vladi Republike Slovenije pa polovico vseh njegovih sekretarjev. Svojevrstna, poniglava proporcionalna računica ljubljanske različice jugoslovanskega socialističnega bratstva in edinstva!

IMENOVANJE 18 NOVIH KARDINALOV, med njimi zagrebškega nadškofa dr. Josipa Kuharića, je v jugoslovanski Sloveniji povzročilo razočaranje. Tako se da sklepati iz pripombe v goriškem Katoliškem glasu 13. januarja letos: „Slovenski verniki so upali, da bo po dveh hrvaških kardinalih (dr. Štepinac, dr. Šeper, op. pis.) izbira padla na Slovence, a niso bili uslišani. Zdi se, da v Rimu hrvaška Cerkev v danih razmerah več pomeni kakor slovenska.“ Goriški tednik je z zadnjim stavkom nakazal tudi vzrok tega prezrtja: stališča hrvatske Cerkev in novega, po komunističnem tisku in drugače tako napadanega kardinala v razmerju do jugoslovanskega komunističnega režima uživajo zaupanje in pritrdilo papeža Janeza Pavla II., stališča slovenske pa ne v tolikšni meri (Poročilo ameriške televizijske programske mreže ABC o nedavnem konzistoriju je posebej omenjalo, da Vatikan ni o Kuharićevem imenovanju jugoslovanske vlade niti vnaprej obvesil — kaj šele, da bi jo bil vprašal za soglasnost,

kakor je navada pri državah, ki imajo diplomatske zveze s Sv. sedežem. Režimski kandidat za kardinalske čast je baje bil prilagodljivejši in ambicioznejši splitski nadškof dr. Franić). Razlika med politiko cerkvene Ljubljane in med politiko Zagreba do rdeče oblasti je dokaj vidna tudi iz nekaterih nedavnih izjav njunih vodnikov. Na novoletnem sprejemu, ki ga je zastopnikom raznih verstev v SRS priredil podpredsednik njene vlade in poglavar njene komisije za odnose z verskimi skupnostmi Dušan Šiligoj, je metropolit Slovenije dr. Alojzij Šuštar izrekel zastopniku režima novoletna voščila „v iskreni želji, da bi bilo leto 1983 leto miru, medsebojnega razumevanja, prijateljskega sodelovanja in skupnega prizadevanja za blagor človeka in družbe in za boljše in lepšo prihodnost. Tega si vsi želimo in za to bomo vsi zastavili svoje moči, najprej v naši ožji domovini Sloveniji, a prav tako v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji in tudi prek njenih meja.“ (Družina, 30. jan. 1983, podčrtal pisec). Ob prazniku izseljencev 26. decembra lani na Brezjah je nadškof v Družini objavil poslanico „Rojakom v tujini,“ v kateri je med drugim povedal: „Izseljenska nedelja pomeni vrnitev v družino,“ v potrditev in njeno utrditev v veri Cerkve in narodne družine... Izseljenska nedelja pomeni tudi utrditev narodne zavesti, vrnitev v domovino kot potrditev povezanosti z narodno družino... Vrnitev v domovino pomeni poživitev narodne zavesti, da pripadamo s ponosom narodu, ki je bil tako preizkušen v zgodovini, ki pa ima v družini narodov v današnjem svetu in v prihodnosti tehtno poslanstvo.“ (Kaj čaka rojaka, ki se vrača v domovino, je okusil V. Telič)... Zagrebški nadškof dr. Franjo Kuharić je ob povišanju v kardinala povedal tudi naslednje: „Ta izraz ljubezni svetega očeta sprejemam kot znamenje njegovega zaupanja hrvatski Cerkvi, ki je v trinajstih stoletjih svoje zgodovine ohranila trajno in vdano zvezo z nasledniki sv. Petra, ter znamenje posebne pozornosti do starodavne zagrebške nadškofije. V imenovanju vidim tudi pozornost in spoštovanje do mojega hrvatskega naroda... Moram še pripomniti, da to odlikovanje doživljam kot posebno spoštovanje do mojih častitljivih prednikov, zlasti kardinala Alojzija Stepinca in kardinala Franja Šeperja... Naj bo vse v slavo božjo, v dobro Cerkve in ljubelega mi naroda, da bom opravljal svojo dolžnost zvesto in v službi resnice, pravičnosti in miru...“ Ob teh pogumnih besedah se ni moč ubraniti spomina na zamolčevanega Stepinčevega slovenskega sodobnika v delu in trpljenju Gregorija Rožmana...

PRAVI NAMEN „KULTURNO-UMETNIŠKIH OBISKOV iz SRS pri manjšinah v Avstriji in Italiji ter pri slovenski emigraciji križem sveta je razodel Mitja Ribičič, trenutno predsednik predsedstva Zveze komunistov Jugoslavije. Prej je bil nekaj let med drugim notranji minister v ljubljanski vladi in vrhovni glavar vohunsko-terroristične UDB v Sloveniji. Za lansko 30-letnico Slovenskega okteta je napisal uradno sprejemnico njegovi jubilejni plošči, kjer pravi tudi: „Slovenski oktet je od začetka pred 30 leti sicer nekajkrat zamenjal svoje pevce, a v svojem sreju in svoji osnovi je

isti... Velikokrat je pel pred predsednikom Titom in mnogimi tujimi državniki na obisku v Jugoslaviji. ...od vseh slovenskih ansamblov (je) doslej najdlje segel v širni svet. Vzpodbujal je zavest zamejskih rojakov, prinašal pozdrav domovine izseljencem in zdomcem, razbijal protijugoslovanško emigrantsko propagando vseh barv (podčrtal pisec), ki se je zarotila proti domovini in napredku, in vsepovsod vestno zastopal... novo socialistično Jugoslavijo ter pričal o bratstvu in enotnosti naših narodov in narodnosti.“ Ribičič je s tem avtoritativno postavil na laž razne popevkarje, polkarske muzikante in „kulturnike“, ki prihajajo, in bodo še prihajali vohunit med emigracijo, pa pobirat njene dolarje — ti niso izdajavski! — s pretvezo, da nam prinašajo „košček domovine, nekaj slovenske pesmi in besede“, ko da ne bi tega obojega, boljšega ko doma, imeli sami. Resnice o pravem namenu teh socialističnih lačenpergarskih obiskov ni prvi povedal Ribičič. O Slakih, najbolj pogostih in vsiljivih takih prihajalcih iz „matice“, so celo Naširazgledi, partijski štirinajstdnevnik za uravnavanje možganov republiškim umestvenikom, pred leti zapisali, da so — ansambel UDBe!

O PAPEŽEVEM OBISKU V JUGOSLAVIJI ni ne iz Vatikana ne iz Belgrada že skoraj dve leti slišati nič. Janeza Pavla II. je povabil v SFRJ tedanji predsednik njene zvezne vlade Cvetin Mijatović, ko je leta 1980 bil na uradnem obisku pri sv. sedežu, kjer je moledoval za podporo katoliške Cerkve svoji razmajani državi. Vzrokov za tiho odpoved te apostolske poti v drugo evropsko komunistično državo — prva je bila Poljska — je več. Titovski režim je hotel papeževemu obisku diktirati svoj spored, po katerem bi sv. oče večino časa prebil v Belgradu, Srbiji in Makedoniji. Za eno popoldne bi mu bilo dovoljeno priti v Zagreb; v Ljubljano, prestolnico druge najbolj katoliške republike v državi, pa menda sploh ne. Druga zapreka je tiho, a močno nasprotovanje srbske pravoslavne Cerkve, katere vodstvo je še vedno zagrizeno protikatoliško, nič manj, kakor se je kot tako izkazalo leta 1940, ko je s hujskanjem srbskega dela prve Jugoslavije preprečilo sprejem konkordata med njo in Vatikanom. Srbska Cerkev kaže od vseh pravoslavnih, razen seveda sovjetske, najmanj dejanske pripravljenosti že zgolj za ekumensko dogovarjanje, kaj šele za kako zedinjenje. Srbski tednik NIN, ki izhaja v založništvu belgrajske Politike, najbolj razširjenega dnevnika v SFRJ, je proti koncu lanskega leta priobčil daljšo razpravo „Vsak ekumenizem je škodljiv.“ Naslov je utemeljil z izjavami raznih pravoslavnih osebnosti. V božični številki Družine je neki jz. priobčil dolg pogovor s „ieromonahom“ Jevtićem, ki mora v srbskem pravoslavju imeti dosti besede. Poročevavec pravi, da sta se s tem uglednim razkolniškim teologom menila kar na cesti pred palačo srbske partijarhije v Beogradu in da je le s težavo podiral „steno nezaupanja“ pri njem. Govorila sta o bližnjem vsepravoslavnem koncilu, na katerem bosta glavna predmeta diaspora (pravoslavne

Slovenske teme in teme

NARODNA DUŠA, SLOVENSKI NARODNI ZNACAJ, Narodnost, pripadnost narodu stečemo s Slovškom in Maščicem k cudovitim božjim stvaritvam, zvestobo narodu k nravnim krepostim. Ortega y Gassetu je ustvarjalna sila narodov nekaj „quid divinum“, Solzenicju imehuje narode „delne podobe Boga“.

Ako vidimo v nastanku različnih narodov bojjo voljo in stvariteljsko moč, lahko razumemo skrivnost, v katero so zavite korenine, rast in sestavine naroda. To skrivnostnost je potrdil z genialno ydovitostjo obdarovani (na žalost pa verski odpadnik) Ernest Renan. Narod mu je „duša, duh, duhovna družina“. Oblikoval se je pod vodstvom globekega bivanjskega vzroka, nastajal je iz globin zgodovinskih zapletov. „Narod je kot posamezna oseba ustje dolge preteklosti naporov, žrtev in odpovedi.“ (Prim. Esteban Polaković, Las naciones como género de seres, Studia Croatica XXIII, Buenos Aires 1982, str. 110—121).

Okrog teh v mrak zavutih vprašanj krožijo zlasti od predromantike dalje še mnogi drugi veliki umovi. Z občudovanjem beremo, kaj je intuicija — in študij, saj je bil po izobrazbi zgodovinar — narekovala o njih Otonu Župančiču, ko se je spoprijel s „suhoparnimi idealisti po vsej sili, ki hočejo nadomestiti krepke, prvotne zvoke, v katerih je (v ljudskih pesmih) dal naš narod izraza svoji misli“, ter jih nadomestiti „s plitkimi navdušenimi tiradami in zdravicami ad hoc.“ Tole je Župančičevo gledanje: „Ako hočemo postaviti svojo kulturo in svojo misel na svoj, slovenski temelj, se ne bomo hodili gret k slami navdušenja, ki je tako dober kup, nego k onim silnim grmadam, ki so se razpalile ob srcu naroda, ko je bilo v največjem zanosu radosti in bolečin. Tam nam je iskati onega duševnega ozračja, ki tvori poleg jezika in mogoče celo v večji meri nego jezik sam, narodnost, in deli narode z nečim neopredeljivim in neizrečnim, v čemer se izkristalizira narodna duša. Govorim o tistih notranjih glasovih, pojocih v tajni, a mogočni govorici, ki jih je polna naša zemlja, o onem skrivnostnem fluidu, ki veže prejšnje rodove s poznejšimi, o vsem osnovnem tonu narodne individualnosti. Ta bajni ton iz davnine, ako je živ v živih dušah, zveni nezavedno v pravem našem človeku in ga brani tujih vplivov. Medtem ko se tistemu, ki mu zveni v notranjosti neprenehoma ona struna, drameca strune-sorodnice, da ji prilagajo, (se) ni mogoče potujčiti — varen hodi po daljini, ker čuti tajno vez nazaj (...). S tako vsebino pa se polnijo duše samo iz globin, kjer vrvrjajo in mrmrajo skrivnosti narodne duše — tam so srkali svojo moč vsi pravi gradniki naše kulture, zavedno ali nezavedno.“ (K Milčinskega pravljicam, LZ 1911).

Zadnji stavek meri na onega, izmed toliko zgodovinskih zapletov, na neprestano vplivanje narodne duše na vsakega člana naroda, predvsem na

ustvarjavce, in na vzvratno vplivanje vsakega posameznika, predvsem ustvarjavca, na narodno celoto.

Župančiču je gotovo, da smo Slovenci „dobili s Prešernovo besedo centralno idejo slovenstva, skupno ognjišče svojega duhovnega življenja.“ (Govor v Nar. gledališču v Ljubljani 10. febr. 1926). V znanih odstavkih „Pisma o slovenščini na odru“ (Gledališki list 1926/27) je navedel kot človeka, polna slovenstva, igravca Borštnika in Verovška; zlasti pa je podčrtal izredno pomembnost jezika kot izrazila narodne duše. („V slovenščini je ohranjena vsa skrb in gorečnost reformatorjev (...). Fonetika mora biti šele nekak zaveden zaključek vsega tega, kar si ti sam presanjal in prečustvoval nad našimi pesniki in pisatelji, kar si prebolel nad svojim narodom in njega usodo, vseh tvojih doživljajev od prvega otroškega zavzetja do svetih ur, ki si jih preslonel nad našo knjigo. (...). Ali si živel — ali užival, to je v umetnosti zadnji, odločilni aut-aut.“

To témo je za Župančičem obravnaval Josip Vidmar. V 12. poglavju „Kulturnega problema slovenstva“ (Ljubljana 1932, str. 69) se dotakne pomembnih ljudi. Tak človek da nosi poleg drugih velikih lastnosti „tudi s posebno močjo začrtano osnovno duhovno shemo svojega naroda. To dejstvo povzroča, da se v delu takih mož s posebno določnostjo izraža narodni značaj.“

Kot najbolji značilno črto v našem narodnem značaju sem pred skoro 30. leti tvegala oznamovati mehko jedro pa trdo skorja: mehko jedro naj bi lahko bilo bratska ljubezen, lahko pa le sentimentalnost in slabotnost; trda skorja pa da je lahko izraz odpovedi, lahko pa tudi izraz sebičnosti, samoljubnosti. Gradivo za to določitev sem jemal iz književnosti in upodabljaljoče umetnosti, potem pa naštel kot velike ustvarjavce na področju gradnje osebnosti Baraga, Slomška in Jegliča, vse tri z opisano temeljno lastnostjo: mehko jedro — trda skorja, „to, kar sta Cankar in Župančič imenovala melanholijo pa krepčino in svežost, in to, kar je prof. Prijatelj razglasil za našo plemensko lastnost: „slovenski prirojeni sram, to je sramovanje pred izrazi najgloblje ljubezni.“

LEKCIJA SLOMŠKU IN MOHORJEVI DRUŽBI. Za 130-letnico Mohorjeve družbe je v slovenski kulturni prostor zagrmel Vekoslav Grmič. Program, ki ga vsiljuje Mohorjevi družbi, katoličanom v SRS sploh, pomeni lekcijo „očetu slovenske Cerkve“ in prvemu mariborskemu škofu. (Grmiču ni bilo dano sestiti na prestol te škofije — po njegovem mnenju je v Vatikanu kljub vsemu še zmerom precej reakcionarjev —, pač pa je do zadnjega občnega zbora častitljive knjižne ustanove sedel na njenem prestolu). Ako bi Grmiča ne zadrževali še nekateri oziri, bi moral povedati tole: V novi Mohorjevi družbi nima ustanovitelj stare nič početi. Ven z njim in njegovimi nazori!

Grmičevo razpravljanje se začne z ugotovitvijo, da sta po Antonu Martina prepričanju „dve nevarnosti ogrožali slovenski narod: raznarodovanje in liberalistično razkristjanjevanje“. Odtlej „se je marsikaj spre-

menilo“, kot slove naslov Grmičevega poučevalnega sestavka. Raznarodovanje: kje pa! Če vsako leto večji odstotek slovenskih ljudi spoznava, kako se SR Slovenija pogreza v poplavo od juga, so to po Grmičevem prepričanju nevedni strahopetci, in število tujih vseljencev ne igra nobene vloge. Razkristjanjenje: kje pa! Če je liberalizem zlasti od „nagodbe“ l. 1867 v slovensko Cerkev sejal mlačnost ter ji odtujil cele rodove svetnega izobraženstva in podeželske jare gospode, to res ni bilo lepo. Zdaj pa — to je Grmičevo prepričanje —, ko tam neomejeno vlada materializmu zapisani komunizem in govore poznavavci že o Sloveniji — misijonski deželi, za slovensko Cerkev ni nobene nevarnosti. Nasprotno: rešena je nesrečnega triumfalizma in zoprnega klerikalizma.

Zato pa slovenski kristjani „z neverujočimi zidajo“ — ker po Grmiču ni nobene nevarnosti za Cerkev in vero, napeto čakaš, kaj lepega zidajo, pa ti Grmič pove: — „socialistično urejeno družbo“. Torej laicistično družbo z obveznim poukom dialektičnega materializma od vrtca do univerze, z izločitvijo katoličanov od vseh vodstvenih mest? Nikakor, malovedni bravec! Grmič ti bo povedal: „Vrednote, ki jih hoče uresničiti takšna družba, so tudi krščanske vrednote...“ Ne verjameš lastnim očem pa še enkrat premisliš: „Vrednote komunistično urejene družbe so tudi krščanske vrednote!“ Kako? Zakaj? Grmič ti razloži: „...so tudi krščanske vrednote, kakor moremo to razbrati iz evangelija in življenja prvih kristjanov.“ Res? Evangelij uči brezboštvo, sovraštvo, razredni boj? Prvi kristjani so Jezusa zaničevali, niso praznovali njegovega rojstva ne vstajenja? So preganjali in zasmehovali njegovo Cerkev?

Preko teh vprašanj gre Grmič tiho in mirno pa nadaljuje: „Verniki imajo tedaj (!?) skupne cilje z neverujočimi graditelji novega sveta.“ Rdeči novi svet bo baje brez države in Cerkve in novi človek bo rešen verskih blodenj, ali ne, gospod Grmič? Grmič ne odgovori, temveč seže po bridkem meču svoje dialektične logike in odseka: iz teh skupnih ciljev vernikov in neverujočih „sledi, da so svoji veri zvesti, kolikor se zavzemajo za socialistične vrednote.“ Trenutek: katoličan je po Grmiču svoji veri toliko zvest, kolikor se zavzema za komunistične vrednote, torej za marksizem, za pojmovanje človeka kot bitja brez duhovne duše, brez izvirnega greha, brez odrešenja, brez božjega otroštva, brez posmrtnega življenja. (Čudovita vzporednica slavnemu Ignacijevemu: tantum-cuantum!) Svoji veri zvesti katoličan v SRS se torej zavzema za našete in podobne komunistične vrednote — čujte! — „kakrašne izhajajo iz evangelijskega sporočila.“ Ali je mogoče dezinformacijo tirati dlje in imeti ljudi bolj za tepce? Mislim, da ne; najbrž misli enako Grmič, ker v nadaljevanju ostane zgolj na isti ravni: „Hkrati pa se tako nujno včlenjujejo v našo samoupravno družbo in jo skupno z neverujočimi zidajo (...) Z drugimi besedami se to pravi pričevati za Kristusa in evangelij v našem času in naših razmerah.“

To Grmičevo pisanje so prinesli režimski Naši razgledi. Nič čudnega. Ponatisnil ga je 9. decembra 1982 celovski Naš tednik. Tudi nič čudnega.

MANE, TEKEL, FAREŠ ne drži!

Dragotin Didhako je mesec po izidu svoje revije Vestnik, kjer se na strane 250-252 bere prispevek, ki položi je resnici in h krivici Mane Tekel, Fareš prejel priporočeno pismo iz tujblužnega Radvodca in nekoliko nervozno je odprl kuverto. Tole sporočilo teli list:

„Dragi brat Didhako! Iz te gospode, to je, državca in podžalske, jaz državnar in državkar, ki se obračam z željo pokazati Vam, kako je Vestnik žrtev senzacionalistične in zlonamerno propagande o nekakšnih težavah v naši preskrbi, ki jih tujina skodoželjno obesa na veliki zvon, in h kateri ste s svojimi spisi iz dnevnika prispevali tudi Vi. Dovolite, da Vam in vsej emigraciji, pisem, kakšen je položaj v resnici.“

Predvsem mi nimamo nobenih težav. Vse gre po načrtu in v praksi stvari popolnoma obvladamo tudi ov preskrbi. No, nekaterih stvari res ni dovolj. To pa še ne pomeni da jih ni. Sam podpredsednik vlade je pred milijoni televizijskih gledalcev še ne tako dolgo tega korajžno povedal, da občanom ne bo treba več čez mejo po razne praške, ker uvedba pologa zdaj nalaga zveznemu izvršnemu svetu obveznost, da izboljša deficitarno preskrbo.

Potem, prajijo, da ni plina. Pristojni tovariši za plin pa je z malega zaslona povedal, da plina pravzaprav ne bi smelo primanjkovati. Enako je z bencinom; morali smo uvesti bone, da bi lahko zagotovili redno oskrbo. Zdi ima vsakdo zagotovljene bone, katerimi si lahko zagotovi bencin, kadar ga imajo.

Ponekod v državi ni moke. Ljubi Bog, vsak otrok ve, da so Srem, Banat in Bačka žitnice Evrope in da imamo moke in pšenice, ravno letos kot že dolgo ne. Torej ni nobenega razloga, da moke ne bi bilo dovolj. Če je kljub temu ponekod ni, tega ni kriva moka. Krive so okolice, ki se ne ravnaajo po predvidevanjih pristojnih tovarisev. Morali bomo več razpravljati, kako se naredi, če je moke dovolj, da je je dovolj tudi na policah po trgovini.

Dalje: pralnih praskov primanjkuje. Kaj jih ne bi primanjkovalo, ko si pa pol države neprestano univa roke, druga polovica se je pa do nedavneza oskrbovala s praški onstran meje. Državna regulativa je upravljeno lahko domnevala, da problem ni resen, in zato ni dajala od sebe najboljšega kar zmore. Zdaj bo drugače. Samo prej bo treba še uvesti bone, ker se sicer ne da dokazati, da bi bilo lahko praskov dovolj, če jih ne bi ljudje pokupili.

Vse to je tako preprosto, da človeku preseda izgubljeni besede. Denimo: mleko. Ponekod nimajo mleka. Drugod pa predelujejo iz mleka mleko v prahu. Vsi vemo, da mleko izdelujejo krave. Kravja zalega se ne množi sama od sebe kot zajci, treba jo je načrtovati, gojiti, pospeševati, vse to pa zahteva umnih ukrepov. Mora je biti ravno prav, ne premalo ne preveč. Zdaj pa povejte, kako rečeje stimulirati, da se jim bo mlekarstvo splačalo, ko se pri nas nobena stvar ne splača.

Spet drugod nimajo mila in šamponov. Najbrž je tudi to logično, če pomislimo, koliko masla imajo nekateri na glavi. Nič čudnega, da bo treba tudi za milo in šampone uvesti bone.

Trenutno so boni naš osrednji problem. Brž ko bomo imeli dovolj bonov, ne bo ničesar več primanjkovalo. Vsaj nobenega razloga ne bi smelo biti. Morda ne bi bilo napak, če bi uvedli bone tudi v proizvodnjo, saj tudi proizvodnji neprestano nekaj primanjkuje — energije, surovin, nadomestnih delov, kreditov, deviz pa dinarskih plačil in strokovnjakov in blagovnih zakonitosti itd. itd. Če bi za vse, česar ni ali ni zadosti, natiskali bone, bi spet enkrat v celoti zadostili pravičnosti pri delitvi.

Močno se bojim, da bomo morali prihodnjo turistično sezono tudi tuje turiste nakazovati na bone. Vsakemu hotelu jih bomo dodelili nekaj, tako da bomo imeli tujski turizem po vsej državi enakomerno razporejen in da se posamezne republike, pokrajini in regije ne bodo več prepirale, po kakšnem ključu razdeliti devizni izkupiček. Še bolj pomembno bo z boni zagotoviti zadostno število tujih gostov sploh in doseči, da se le-ti ne bodo mogli kar tako odločati, v kateri državi bodo letovali. Upravičeno lahko domnevamo, da si nam nenaklonjena propaganda na vso moč prizadeva izkoristiti nekatere naše sedanje nujnosti nam v škodo. Tako nergajo tuji posezonski gostje v turističnem biseru našega južnega Jadrana, kamor bi morali po pogodbi prihajati do novega leta. Namesto da bi nas z razumevanjem podprli, uhajajo domov. In to zaradi povsem utemeljenih vsakodnevnih redukcij električnega toka, jezijo se, ko ne vozi dvigalo, ko v boilerjih ni tople vode za umivanje, ko ni ogrevan zimski bazen ali ko je treba za nekaj ur preložiti večerjo na poznejši čas — skratka: same drobne žrtve, s katerimi uspešno zdravimo zavojena gospodarske razmere. Nekoč sem že reklo, da bi bilo treba s tujimi turisti več delati, jim bolj pojasnjevati, da bi bili osveščeni in da bi bolj vedeli, zakaj je nuja, da je vse drugače, kot se navajeni drugod kjer uživajo dopust v libum odvaba.

To je tako resna naloga, da bi se je morali lotiti vsi in tako je. Drugače se bo res zgodilo, da bomo obletu negotavljali, da nismo deviz še manj. Tudi naši carinski organi, ki zelo korektno opravljajo obmejno malretiranje, ki je zaradi naših posebnosti pač nujno, se bodo dolejš tako izvalili, da bo tujim gostom težko dopovedati, da so po naravi blagi in uvidni, do tujcev pa še prav posebej, ko pa so ves svet kot blisk obleteli znani posnetki iderženih štedilnikov, samokolnic, hladilnikov in starih televizijskih aparatov. Mišbinsko šeopravočasno, to je vsaj nekaj dni pred zdčetkom nove turistične sezone, sporočili svojo odprtost in bržkone na sam dan otvoritve sprejeli vrsto zelo domišljenih akrepov, da tako, če kanaliziranje turistične reke, šampak ali bodo zunaj o tem še istega dne vsi turisti obveščeni? In ali bodo še istega dne pohiteli naši ponudbi naproti? To vsekakor je vprašanje, ki ga je Bogarh — katerega večji predel so že noč nazaj

Seveda je tu še drugo vprašanje: ali resnico tako zelo potrebujemo tisto poldrugo milijardo turističnih dolarjev, da se je vredno zavolje nje

dajati v zobe? Morda je pa kdo račun zastavil tudi povsem nasprotno; da je morda vredno žrtvovati tudi poldrugo milijardo turističnih dolarjev za uresničitev nekoliko drugačnih ciljev.

Kaj se ve.

Vaš Milan Maver

(Se me spomnite iz...?)

P. s.: (Zaupno!) sem sicer član DS (=Državne sigurnosti; pod tem imenom deluje naprej UDBA in njena prednica OZNA. Op. ur.); igram pa v nji, če le morem vlogo dobrega vojaka švejka.

(Pripomba uredništva Vestnika.

Zanimivo je, da je izšlo pismo skoro iste vsebine, le precej obširnejše, v sobotni prilogi Dela „Književni listi. Ima pa tam naslov „Rešitev na bone“, podpisani je Jaka Sulc. Čez vse pa piše: Milan Maver Pismo gospodu Jakobsonu. V obeh verzijah prijetno zbudljivo popisuje zavoženo komunistično gospodarstvo, načrtovanje, birokracijo, predvsem pa zmerom hujše pomankanje že najpotrebnejših stvari.

V skladu s slogom in namigovanji pisma smo vse skupaj naslovili tako, kot se bere. Zares: če je rešitev iz brezna v bonih, potem strogo opozorilo „Mane, tekel, fares“ ne drži.)

(—r—n—c)

JUGOSLAVIJA: KANADSKI ČASNIKAR O VZROKIH GOSPODARSKIH TEŽAV

Redko se zgodi, da bi kanadsko časopisje posvetilo kaj več pozornosti razmeram v komunistični Jugoslaviji. Pred kratkim pa je ugleden kanadski dnevnik „Globe & Mail“, ki izhaja v Torontu, prinesel daljši članek izpod peresa Roberta Kaplana, ki živi v Atenah v Grčiji in se je nedavno mudil v Jugoslaviji. Njegova odkritja so sicer nam že več ali manj znana, a so kljub temu zanimiva, ker jih je pisal tuji časnikar.

V omenjenem članku beremo med drugim tudi tole:

V neki beograjski kavarni je starejši domačin opazil, da zahodni časnikar ni porabil sladkorja v svojem čaju. Brez vprašanja je segel čez mizo in vzel tri kocke sladkorja s pripombo: „Veste, težko je dobiti sladkor v trgovini.“

V eni izmed beograjskih knjigarn s tujimi revijami in časopisi je prodajalec dejal, da po decembru ne bo mogoče dobiti tujega tiska — ne zaradi cenzure, pač pa zaradi valutnih predpisov.

Kava, pralni praški, zdravila, olje za ogrevanje in bencin so potrebščine, ki primanjkujejo v deželi z 22 milijoni prebivancev, kjer so še pred dvema letoma imeli življenjski standard podoben onemu v Grčiji ali Italiji. Sedaj pa je Beograd — katerega večji predeli so čez noč zatemnjeni — bolj podoben vzhodnemu Berlinu ali Bukarešti, kot pa utripajočemu sredozemskemu mestu.

Ljudje v Jugoslaviji menijo, da je ta kriza v veliki meri sad okorelega in oviralnega federalnega sistema, v katerem se je razpasla dvojna uprava in kjer ima vsaka od katerekoli šestih republik in dveh avtonomnih pokrajin pravico torpedirati legislaturo.

„Federalizem je šel delj kot je bilo zamišljeno“, je priznal Balsa Spadijer, profesor za politične vede na beograjski univerzi. Velemir Budimir, urednik tujih novic pri agenciji Tanjug, pa je dejal: „Posamezne republike se bodo morale odpovedati nekaterim polnomočjem, ki si jih sedaj lasté, a odkrito rečeno, ne vem, kako se bo to dalo izvesti.“

Primer, koliko oblasti imajo lokalne vlade, je viden iz gradnje česte tovarne za ledvične dializatorske aparate. Ena taka tovarna bi zadostovala za vso deželó. Beograjska vlada pa nima moči, da bi preprečila nadaljno gradnjo takih tovarn v različnih republikah.

Kot je sistem povzročil krizo, tako zdaj ta kriza hudo obremenjuje sistem in podžiga napetost med jugoslovanskimi narodnostnimi skupinami, ki govore več različnih jezikov in pripadajo trem različnim veroizpovedim. — „V tujini sem Jugoslovan, tu pa sem Srb, Hrvat ali karkoli že,“ je dejal Zoran Mišković, nekdanji član federalne zbornice.

V Bosni so bila oskrunjena pokopališča po nasprotujočih si narodnostnih skupinah. Na Kosovem srbska manjšina počasi izginja zaradi napadov albanske večine. V Sloveniji je poživil krajevni (sic.) jezik in več univerzitetnih študentov je bilo prijetih zaradi petja nacionalističnih pesmi. V Hrvatski turisti menjajo denar na ulici, ker ga navadno tamkajšnje banke nočejo menjati. Poslati bi morale namreč del dohodkov federalni vladi v Beograd.

Radovan Samardžić, tajnik federalne komisije za odnose do verskih skupin, je dejal, da mora biti dežela neprestano na preži proti „reakcionarnemu nacionalizmu.“

Milovan Djilas, nekdanji podpredsednik in avtor več knjig o režimu, je razložil: „...V dodatek k etničnemu sovraštvu, je sistem vzgojil tekmujoče birokracije v različnih republikah in jih usposobil le za medsebojne spore.“

Naslednjih nekaj mesecev zna biti zelo kritično za obstoj sistema. V tem obdobju mora federalna vlada priti na dan s trdimi in odločnimi ukrepi, katerih nasledek bo poostrena gospodarstvena integracija vseh republik. Eden takih ukrepov bo centralizacija za odplačevanje dolga tujini (sedaj vsaka republika zase odplačuje svoje dolgove na tujem, za katere ni odgovorna federalna vlada). Drugi ukrep naj bi bil, napraviti jugoslovanski dinar konvertibilen za zapadne valute: to bi povzročilo nove tržne cene in pospešilo trgovino med republikami. Ker pa bi to ogrožalo lokalno financirano industrijo, je proti temu ukrepu hud odpor.

Neki srbo-hrvaško govoreči zapadni diplomat je dejal: „Sedaj bomo videli, če je ta federalni sistem sposoben uveljaviti zakonodajo, ki ima

zobe. Če ne bodo v bližnji bodočnosti resno nekaj storili, potem ne vidim druge rešitve v prihodnjih nekaj letih kot rešitve na turški način, ko vojska prevzame vso oblast v svoje roke. To je tu sedaj najresnejši problem, katerega se vsi zavedajo, bojijo pa se o njem govoriti.“

Za sedaj federalna vlada pod vodstvom ministrske predsednice Milke Planinčeve rešuje gospodarsko krizo s tem, da je okrnila uvoz in odtok tujih deviz. Torej ni samo veliko pomanjkanje uvoženih izdelkov, temveč je postalo skoraj nemogoče potovati v tujino. Neki hrvaški gospodarstvenik je zapisal v prestižni reviji „Gledišta“, da so vse te mere brezuspešne. Toda storiti kaj uspešnejšega, bi pomenilo pridobiti vse republike za pristanek na nove, trde ukrepe. Preteklega mesca je predsednica vlade obiskala vse prestolice republik, da bi dosegla zamrznjenje cen mesu. Vojvodina na to ni pristala in je predlog žalostno končal.

Ljudstvo se zaveda, da zunanje sile (Sovjetska Zveza) lahko izkoristijo jugoslovanske notranje spore, zato so bili še posebej veseli 24-urnega obiska ameriškega obrambnega sekretarja Casperja Weinbergerja v Beogradu, ki jim je v imenu ameriške vlade znova zagotovil vso ameriško pomoč kot eni od neopredeljenih držav.

(poslovenil O. M.)

— o —

POD SVETLIM SONCEM RDEČI HLAPCI! — Slovenska zemlja menda še ni nosila večjih pritlikavcev kot so tisti „izvoljeni narodni predstavniki“, ki danes mirno požirajo, ne da bi se jim obračal želodec, takele novice in protestne poskuse, kot tale, ki ga je Delo objavilo lanskega 11. decembra. Dobesedno zapiše takole:

„ZEMLJEPIS NEZADOSTNO — Jugoslovanski generalni konzulat in predstavništvo Gospodarske zbornice Jugoslavije v Trstu ter številne druge naše inštitucije drugod po Italiji so te dne prejele pakete informativnih plakatov Avto-moto zveze Jugoslavije s pojasnili za tujce, kje si lahko nabavljajo turistične bencinske bone za devize. Plakati, ki so že razobešeni tudi na vseh mednarodnih mejnih prehodih z Italijo, so natisnjeni v srbo-hrvaščini, ruščini, angleščini, nemščini in francoščini, nikjer pa seveda ni italijanščine. Zato lahko domnevamo, da bo v Trstu in drugod po Italiji največ plakatov končalo v arhivih in skladiščih papirja.“

KAJ PA NAŠ SLOVENSKI JEZIK! Jezik Slomška, Prešerna in Cankarja, pa Mahničiča, Kreka in Župančiča, Gregorčiča in Einspillerja, pa Trubarja in Tomaža Hrena, in padlih pri Doberdolu in padlih v Judenburgu, pa tistih postreljenih v Begunjah in pobitih v Rogu, pa recimo še: jezik Kajuha in Balantiča — zanj ni prostora NA SLOVENSKIH MEJAH! In „Delu“ niti v glavo ne pade ne, da bi o tem vsaj „milo potožil“.

Ivan iz Tolmina bi danes takole udaril: „Gnusijo se mi „Ljubljana“ „Delo“ in rdeča svojati!“

NACIONALIZEM IN KRŠČANSTVO

Človek in svetovni nazor

ČETRTO PISMO

V naših časih se rado postavlja na dnevni red zlasti vprašanje takega ali drugačnega svetovnega nazora. Pravijo celo, da ima tudi vse posebno vrenje in trenje našega časa v prvi vrsti le — svetozoren značaj. Seveda, je tudi danes v ospredju dejanska praksa in ne sama teorija življenja: ali vprav današnja praksa da je in hoče biti čim neposrednejše uresničevanje samega teoretičnega pogleda na svet in življenje. Tem važnejše bo, da si tudi obojo, nacionalno in krščansko misel, za kateri nam tu prvenstveno gre, ogledamo še z vida samega „svetovnega nazora“. Važno bo že vprašanje, kaj — svetovni nazor prav za prav je in kaj vse moramo tako rekoč že naprej priznati, ali pa postane tudi vsako pravo „svetozorno“ gledanje in stremljenje že naprej nemogoča zadeva. Res je, da imajo vprav danes najrazličnejši ljudje, učeni in neučeni, stari in mladi v ustih svoje posebne „svetovne nazore“. Ali tudi ob tem dejstvu se vrača nam že znani „vnanji“ ter „obodni“ značaj današnjega življenja človeka: vsak bi rad prišel do svojega svetovnega nazora po najkrajši poti in zlasti še brez resničnega znojnega dela in truda. Značilen primer je že dijaška mladina, ki prihaja z „dovršenimi“ svetovnimi nazori na univerzo in šele tu, ako je v bistvu klena ter dobra, polagoma spoznava, da je tudi vprašanje svetovnega nazora v prvem redu vprašanje resničnega dela in truda.

V takem duhu ugotavljamo najprej nesporno dejstvo, da utegnemo resda dobiti kar najrazličnejše „svetovne nazore“, da pa imajo vsi ti posebni svetovni nazori vsaj eno skupno potezo. Vsak svetovni nazor se bavi tudi s človekom in njegovim mestom v vesoljstvu ali nam pomaga vsaj

V takem duhu ugotavljam najprej nesporno dejstvo, da utegnemo resda dobiti kar najrazličnejše „svetovne nazore“, da pa imajo vsi ti posebni svetovni nazori vsaj eno skupno potezo. Vsak svetovni nazor se bavi tudi s človekom in njegovim mestom v vesoljstvu ali nam pomaga vsaj slutiti, kakó naj si po njem tolmačimo tudi pravo naravo človeka in pravi smisel vsega svojstveno človeškega dela in prizadevanja. Kjer koli bi nas pa „svetovni nazor“ vprav glede na to vprašanje pustil na cedilu, tam bi dobili v najboljšem primeru samo poedino, npr. „prirodoslovno“, „matematično“ ali tudi „dušeslovno“ znanje in nobenega pravega svetozornega gledišča. Tudi nam že znani materializem ima le zato mesto in vrednost posebnega svetovnega nazora, ker tolmači tudi samo človeško naravo le po vzorcu ostalega prirodnega, snovnega stvarstva. Tudi materializem je kot svetovni nazor v prvem redu samo poseben nauk — o človeku. Čudna razlika je le ta, da se tu tudi človek pojmuje kot samo „pri-

rodno“ bitje na svetu. Ako pa odvezemo materializmu to njegovo posebno zanimanje za človeka in človeško življenje, zdrkne isti materializem takoj le na stopnjo samega prirodoslovja, ki se bavi pač z vso naravo in ne tudi s človekom. Vprav v tej zvezi spominjam tudi na globo zarezo — med samim prirodoslovnim in posebnim zgodovinskim pogledom na svet in življenje.

Ta zareza se javlja zlasti v tem, da je prvi, prirodoslovni pogled v teku stoletij postal „kozmoцентриčen“ (prirodozoren, kopernikanski), v tem ko je drugi, zgodovinski pogled ostal in moral ostati „antropocentričen“ (človekozoren, ptolomejski). Pravi predmet prirodoslovnega motrenja je vna-nja narava in njene vesoljne zakonitosti. Zato ima za tako motrenje npr. zemlja in vse življenje na njej, tudi človeško, le podrejeno mesto. In zato je za tako motrenje tedaj, ko izkuša dobiti tudi mesto svetovnega nazora, kar neizogibno prizadevanje, izvajati tudi življenje samo iz ostalih prirodnih dejstev in zakonitosti, pa naj gre za kakršno koli „življenje“, tudi za ono, ki se javlja na vrhuncih že pravega kulturnega, človeškega razvoja. Iz vesoljne narave vse nastaja in vanjo se vse zopet vrača, človek, ves človek, višje živalstvo, nižje živalstvo, rastlinstvo, samo snovna narava, vse to so le posebne ter prehodne razvojne stopnje ene ter iste prirodne stvarnosti. Zlasti pa ne smemo človeku in človeškemu delu in prizadevanju pripisovati prav nobene le njemu lastne narave in zakonitosti. Tudi človek je samo posebna „žival“ in tudi vse človeško življenje se v bistvu prav nič ne razlikuje od vsega ostalega prirodnega življenja na zemlji.

Že zdaj postaja prevažna posebna ugotovitev, da bi ob takem pojmovanju sveta in življenja tudi beseda kultura dosledno ostala ter morala ostati res le — prazna beseda. Zakaj tako pojmovanje bi zahtevalo, da vzamemo tudi kulturo kot samo naravno prikazen in da gledamo tudi nanjo tako, kakor gledamo pri drugi priliki npr. na tok hudournika ali na kretanje divje živali. Če je pa tudi „kultura“ samo posebna naravna prikazen poleg nešteti drugih takih prikazni, tedaj ji vsaj stvarno prav gotovo tudi ta posebni naziv več ne gre: sami ter pravi prirodni dogodki že v načelu niso ter ne morejo biti ne — „kulturni“ in ne „nekulturni“, pač pa so ter ostanejo samo „mehanski“ (snovna narava) ali tudi še „tendenčni“ (rastlinska narava) ali tudi še „instinktivno-gonski“ (živalska narava). Npr. hudournik ne izpričuje nikakega „nekulturnega“ javljanja, ko podira mostove in pustoši polja, in tudi ne tiger, ki trga svoj plen; enako ne moremo govoriti o nobenem „kulturnem“ javljanju dežja, ki namaka maše vrtove, in tudi ne mačke, ki tako „skrbno“ neguje ter varuje svoje mladiče. Popolnoma enako bi pa morali gledati tudi na človeka in človeško delo, do kdaj naj pripisujemo omenjenemu prvemu, prirodoslovnemu pogledu na svet in življenje tudi mesto in vrednost — svetovnega nazora. Kjer sam „mehanizem“, sama „tendencia“, samo „instinktivno-gonsko“ življenje, tam prav gotovo še nobena prava kultura in nobena prava zgodovina življenja.

Zato nas v resnici povsem drugam vede omenjeni drugi, zgodovinski pogled na svet in življenje na njem. Saj je samo človek edino izhodišče, težišče in cilj vsega pravega zgodovinskega motrenja in tudi vse drugo je ter postaja za tako motrenje le toliko pomembno, kolikor je tudi po svojem razmerju do človeka tako ali drugače značilno. Npr. tudi potresi utegnejo dobiti svoj pravi — zgodovinski pomen, to pa samo tedaj, ko je bilo vsled njih tudi samo človeško življenje v pravem zgodovinskem pomenu prizadeto ter spremenjeno. Zato dobiva človek šele ob takem zgodovinskem motrenju svoje prav posebno mesto v vesoljstvu in na mah preneha biti samo drobec poleg nešteti drugih drobcev prirode. Zlasti pa pokaže zgodovinsko gledanje ono pravo dejavnost človeškega življenja, ki pove, da samo to življenje res zdaj „nazaduje“ in zdaj „napreduje“ in torej v pravem pomenu besede samorodno pada in raste. Je to obenem edini pravi in ne samo prisposodni razvojni vidik, ki loči pristno zgodovinsko gledanje sveta in življenja. Tudi prirodoslovec govori o „razvoju“, ko nas seznanja npr. z različnimi „dobami“ naše zemlje in prirodnega življenja na njej. Toda ves ta prirodoslovni razvoj je le toliko kakor samo zakonito spreminjanje, vtem ko je pravi zgodovinski razvoj obenem še prav posebno smiselno in vrednostno stopnjevanje in je tu misliti npr. samo na osnovno razliko med prvotnim „barbarizmom“, ki spominja še vseskozi na značilne poteze samega prirodnega življenja, in pa med sledečim kulturnim in civilizatorskim razvojem človeštva.

Da to prevažno razliko tudi neposredno občutimo, nam ni misliti samo na zgodovino v ožjem pomenu besede, ki nam navaja različne posamezne človeške dogodke in išče tudi notranje zveze med njimi. Pač pa moramo biti v to svrhu prevzeti pravega zgodovinskega duhá, ki motri vse poedino in vesoljno dogajanje samo z vida človeškega svojstva in ki mu je zato vse to dogajanje v prvem redu samo toliko kakor koli pomembno, kolikor je ta njegova pomembnost tudi v samem človeku zasidrana. Brez takega posebnega „zgodovinskega duhá“ bi bila tudi vsaka zgodovina v omenjenem ožjem pomenu besede že naprej nemogoča zadeva. Dejstvo takega pravega, na posebnem zgodovinskem duhu in čutu zgrajenega zgodovinskega gledanja na svet in življenje je pa tudi za vprašanje — svetovnega nazora odločilnega pomena. Ni se namreč težko prepričati, da ustreza samo tak pravi zgodovinski duh in čut vsem pogojem, ki morajo biti izpopolnjeni, ali je pa tudi — in to kakršno koli — pravo svetovno naziranje sploh samo prazna beseda. Gre osobito za dva taka pogoja.

Prvič mora svetovni nazor v eni potezi obsegati ter obseči vse dejansko vesoljstvo in zato že naprej izhajati iz točke, kjer sta svet in življenje v vseh svojih posebnostih ter zakonitostih enotno združena. Zakaj v nasprotnem primeru bi to ne bil nikak svetovni, pač pa npr. le prirodoslovni ali le dušeslovni ali le matematski nazor. Drugič pa mora vsak svetovni nazor nuditi tudi značilno enotno smiselnostno ali vrednostno podobo vesoljstva. Zakaj v nasprotnem primeru bi to ne bil nikak svetovni

nazor, temveč le kopica poedinega ali tudi vesoljnega znanja. Sámó „znanje“ pa še zdaleka ni pravi „nazor“ in potrjuje to že znano dejstvo, da utegne tudi preprosti človek, ki se ne odlikuje po velikem znanju, imeti kaj pravičen „svetovni nazor“ in da utegne učenjak, ki kopiči samo znanje, obenem biti kar zgledni primer — svetozorne omejenosti. Popolnost v samem znanju je nadalje vedno bolj odvisna od tako imenovane „specializacije“, ki je pri enem takšna in pri drugem drugačna. Svetovni nazor je pa kaj pereča zadeva vsakega človeka in to ne glede na njegovo posebno znanje in vzporedno „strokovno“ usposobljenost. In vse to se pravi, da je za svetovni nazor potreben oboji pogled na svet in življenje, umski in čustveni, pridobljen z delom „glave“ in „srca“.

Obema tema pogojema pa zamore v polni meri ustreči samo tak svetovni nazor, ki je izhodno ter končno človečanski osnovan in človečanski usmerjen. Zakaj? Človeka že od nekaj po pravici nazivajo nekaj „svet v malem“ (mikrokozmos). Saj je človek po lastni naravi tudi sestaven del vnanje, telesne prirode in ima, motren po tej strani, vse bistvene znake tako imenovane anorganske in organske snovi. Odtod tudi znani klic: „Prah si in v prah se povrneš!“ Človek nadalje živi in ima, gledan po tej strani, tudi življenje same rastline, kakor se javlja na zunaj npr. v njegovi telesni rasti, v njegovih odbojnih in nabojnih kretnjah, tudi v prehrani ali prebavi itd. Enako opazujemo na človeku tudi življenje prave živali, kakor se javlja v njegovih instinktih in gonih, v njegovih občutkih in podobnem njegovem notranjem „doživljanju“, ki je dano tudi že sami živali: tudi človek kakor žival npr. „gleda“, „voha“, „sliši“, tudi njemu je dano zdaj „ugodje“ in zdaj „neugodje“, tudi človek kakor žival „išče“ hrane, se razmnožuje, druží v krdela itd. To se pravi, da se v človeku in ob njem vračajo vse bistvene strani tako imenovanega prirodnega stvarstva, neživega in živega. Zato seveda tudi človek je in mora biti torišče pravega prirodoslovnega preiskovanja in je tu misliti npr. samo na „medicinske“ vede, ki se pečajo naravno zlasti s prirodoslovnim proučevanjem človeka.

Toda vprav v človeškem življenju dobimo še strani, ki bi jih v vsem ostalem neživem in živem stvarstvu že prej zaman iskali: te strani so osnovane v prav posebnem, namreč osebno-duhovnem ali razumsko-hotnem značaju njegovega, človeškega svojstva. Samo ta značaj človeka dela ter stori iz njega obenem edino resnično „zgodovinsko“ ali „kulturno“ bitje na svetu. Samo ta značaj je storil in zamogel storiti, da dobimo pri človeku in samo pri njem n pr. razen že živali danega plemenskega gona tudi še pravo, nacionalno obliko skupnega življenja ali razen same in že v živalskem življenju uresničene cepitve dela tudi še pravi stanovski razvoj ali razen samega živalskega pridobivanja življenjskih potrebščin in same živalske stolnosti skupnega življenja tudi še pravo gospodarsko delo in pravo državno prizadevanje. Samo ta značaj človeka nam razlaga in more razlagati tudi postanek enako svojstveno človeške religije, politike, umetnosti, znanosti. In samo ves ta posební in torej n. pr. narodni, stanovski, gospodarski,

državni, religiozni, politični, umetniški in znanstveni razvoj človeka je obenem edini resnični zgodovinski razvoj življenja na zemlji. Skratka: v resnici „zgodovinsko“ je vse to v človeku in ob njem, kar se tudi v času razvija in v času pada ter raste, je pa vendar kaj takega, da je ter ostane — samo za človeka značilno. Je to vse „svojstveno človeško“ dogajanje in je že s samega telesnega vidika prvi trenutek vse prave zgodovine nastopil tedaj, ko se je „človek“ prvič vzravnaval in pričel s pokončno hojo in borbo v življenju.

Kdor pa vse to do kraja premisli, mora priznati, da človek ni samo že omenjeni „svet v malem“, temveč da je človek po lastni naravi obenem edini izkustveno dani „svet v velikem“ (mákrkozmos). Človek je že záse svet v malem, ker ima tudi sam vse bistvene znake vsega neživega in živega prirodnega stvarstva. Človek je pa na drugi strani edini izkustveno dani pravi svet v velikem, ker po svoj osebno-duhovni strani vse prirodno stvarstvo še neprimerno prekaša. Prav gotovo je človek kot samo prirodno bitje le neznamen drobec vsega prirodnega stvarstva. Ali ta razlika je samo med človekom in vsem stvarstvom kakorkoli primerjati ono razliko med vnanja, relativna in ne bistvena. Kdo bi hotel ali sploh mogel s to razliko med človekom in vsem stvarstvom kakor koli primerjati ono razliko, ki je med samim telesom in posebnim ter pravnim delovanjem duhá! Šele ta razlika je res kar najbolj notranja, absolutna ter bistvena. In vprav ta razlika je v vsej svoji moči in v vsem svojem javljanju že za človeka in samo za človeka značilna! Stari izrek, ki vidi v človeku, v slehernem človeku tudi smiselno ali vrednostno „krono“ vsega prirodnega stvarstva, postaja tako kar svetovna resnica.

Človek je edino neposredno križišče vseh sil, sile svetá, sile življenja in sile duhá in vprav zato mora tudi vsako pravo, táko svetovno naziranje, ki naj res v eni potezi obsega in objame vse in ustreza umskim kakor tudi srčnim potrebam človeka, biti prvenstveno v človeku osredotočeno in v človeku utemeljeno. In to se po vsem rečenem tudi pravi, da mora vsako pravo svetovno naziranje v prvi vrsti biti res zgodovinsko in ne samo prirodoslovno osnovano. Seveda pa táko, v pravem zgodovinskem duhu in čutu zakoreninjeno svetovno naziranje tudi ni in ne more ter moče biti proti vzporednemu — prirodoslovnemu motrenju sveta in življenja, tudi človeškega. Saj je tudi njemu, kakor smo se prepričali, znana sama prirodna stran človeške narave in še to, da je za proučevanje te strani človeka p-klicano prirodoslovje in ne zgodovina. Toda táko, zgodovinsko osnovano svetovno naziranje odkazuje samemu prirodoslovnemu motrenju tudi njegove prave meje in mu zlasti zabranjuje vstop na ono polje, na katerem postajajo sami prirodoslovni vidiki enako ničevi, kakor bi bili zgodovinski vidiki ničevi na polju vsega zgolj prirodnega stvarstva.

Povedal sem že, da je to polje vsega svojstveno človeškega dela in prizadevanja. Zato je n. pr. tudi samo „prirodoslovje“ kos pravega zgodovinskega dogajanja in ne prirodnega. Priroda je pač predmet prirodoslovja.

slovja, samo prirodoslovje (veda!) je pa delo duhá! Že samo prirodoslovje v najožjem in najširšem pomenu besede ima tako dve strani, predmetno in izvorno in torej prirodno in duhovno. In samo pravi zgodovinski duh ter čut zamore obe ti strani enakomerno uvaževati in pravično preceniti; zlasti pa zamore samo tak zgodovinski duh ter čut ugotoviti dejstvo, da je že samo prirodoslovje svojstveno človečanska in zato obenem prava zgodovinska storitev. Seveda je tudi samo prirodoslovje le ena in prav gotovo ne — najimnitnejša stran takega svojstveno človeškega, zgodovinskega prizadevanja. Da, po taki poti se nam odkrije človek kot cel svet zase, kateri šele odkazuje tudi samemu prirodnemu stvarstvu njegovo „mesto“ v vesoljstvu: je to svet duhá, brez katerega bi tudi ves prirodni svet in vse prirodno življenje izgubilo vsak pravi pomen in smisel. Zakaj vsa ta neživa ter živa prirodnost je taka, da — služi in naj služi človeku. Znova drži, zakaj mora tudi vsak pravi svetovni nazor v prvi vrsti biti zgodovinsko človečanski osnovan in usmerjen.

Za naše glavne svrhe je pa enako važno še nadaljnje spoznanje, da je najučinkovitejša pot do takega svojstveno človečanski usmerjenega in utemeljenega svetovnega naziranja dana že s samo prakso življenja. Saj dobiva „svetovni nazor“ šele tedaj svoj pravi, življenjski pomen in smisel, ko nastopa samo kot miselni odraz vsega tega, kar smatra človek tudi v svojem dejanskem življenju za glavno in bistveno. Zato je tudi tako imenovani „duh“ vsake večje dobe v zgodovinskem razvoju človeštva toliko kakor oni — svetovni nazor, ki se najbolj prilagaja tudi njenemu praktičnemu osnovnemu težanju in stremljenju. In v tej zvezi je zopet naša doba še prav posebno izrazita in močna. Živimo v času, ko vsi vemo in tako rekoč na lastni koži čutimo, da se pripravlja v njem nekaj novega, kar bi utegnilo dati človeškemu življenju še neki posebni in doslej neznani pomen in smisel. Pozornost vzbuja zlasti dejstvo, da se še nikdar ni uveljavljal sorazmerno s toliko silo kakor dandanes socialni pogled na vse človeško delo in prizadevanje. To more in mora danes sam na sebi ugotoviti vsak bogataš in siromak, izobraženec in neizobraženec, oni, ki meni, da vodi, in oni, ki ga vodijo drugi.

Zato smo danes tudi v času narodnih, stanovskih in najrazličnejših drugačnih kongresov in v času, ko se tudi vse drugo, kar je dosedaj (čakor n. pr. znanost) vzbujalo zanimanje že „vsled samega sebe“, pričtenja presojati samo po svoji — socialni pomembnosti in vrednosti. Zato ima danes malone vso moč v rokah le politika, ki si v vedno večji meri osvaja vse javno življenje in posega celo v najskrivnejše koticke zasebnega doma. In zato je končno vprav danes v tolikem ospredju samo — gospodarsko motrenje življenja in mnogo je taktih, ki iščejo in vidijo, kakor je bilo to že v drugem pismu povedano, v samem gospodarstvu obenem osnovni in vrhovni smisel vsega svojstveno človeškega dela. In ob vsem tem opazujemo vprav v našem času še neko važno nasprotje med takimi bolj ali manj vnanje-manifestativnimi znaki in med enako pogostimi izbruhi osebno-no-

tranjega stališča ljudi. Čim več zborovanj in kongresov, tem bolj se ljudje „na tihem“ sprašujejo, čemu vse to in komu naj bo vse to res v pravo korist. Enako danes v dnu svoje duše nihče ne misli, da naj bo kultura, prava kultura le — sredstvo, gospodarstvo pa edini namen življenja na zemlji. Odkod ta usodni razkol med samo vnanjo in pa pravo notranjo stranjo osnovnega zanimanja in tepenja našega časa? Odkod vse to s samega svetoznega vidika?

Povedal sem, da mora biti vsak pravi svetovni nazor v prvem redu svojstveno človečanski osnovan in usmerjen. No, vprav naša doba pa ima tudi v sami praksi življenja vse znake take svojstveno človečanski osnovane usmerjenosti. Danes in vprav danes se vse delo človeka vsaj neposredno ne opira več na vprašanje „pravega“ razmerja človeka do same prirode in tudi ne na „pravo“ razmerje človeka do Boga, pač pa na vprašanje pravega razmerja človeka do človeka. Je to prav posebna in kar najizvirnejša poteza naših dni in k temu poteza, ki je v enaki meri značilna za pravo čutenje poedinca in množice. Ako se je n. pr. v starem veku človeštvo povzpenjalo od same prirode k — človeku in Bogu in ako se je v srednjem veku isto človeštvo sklanjalo od samega Boga k — človeku in vesoljni narodi, je pa naši dobi naložena naloga, da izhaja neposredno iz človeka in se šele od te točke naprej sklanja na eni strani k sami narodi in dviga na drugi tudi do samega božjega dejstva. Vsa posebnost našega časa je tako bolj v svetoznem izhodišču nego v dejanskih osnovah, ki so za vsako pravo svetovno naziranje neobhodno potrebne. In vprav to posebno izhodišče daje naši dobi oni njen človečanski značaj, kateri edini nam razlaga tudi gori omenjena ter podobna „nasprotja“ časa, v katerem živimo. Danes nastalo novo osnovno vprašanje po pravem razmerju človeka do človeka rodi zborovanja, kongrese, premoč politike in samega gospodarskega prizadevanja. In isto novo vprašanje rodi na drugi strani tudi ono splošno nezaupanje človeka do človeka in skupine do skupine. In vse to obenem življenju: omenjeno novo osnovno vprašanje je še bolj zasluteno nego tudi dejanski izvedeno. —

Prepričali smo se, da ni in ne more biti pravega svetovnega nazora, ki bi ne bil osnovan na nekem prav posebnem pojmovanju človeka in njegovega mesta v vsem stvarstvu. To velja še s posebnim poudarkom tudi za našo dobo, čeprav se v njej tak „novi“ svetovni nazor šele v krčih poraja. Tem važnejše postaja za nas posebno vprašanje, ali ima z vida takega pravega svetovnega nazora tudi sama krščanska in nacionalna misel svoje posebno mesto in svoj posebni pomen. Šele tedaj, ko bo tudi to vprašanje odločeno, bomo mogli obe ti misli tudi z vida svetovnega nazora drugo z drugo primerjati in tako spoznati, ali sta res med seboj sorodni ali pa, kakor to nekateri še danes in vprav danes trdè, druga drugi kar notranje nasprotni. Kaj človek je in naj bo, to je osnovno vprašanje — svetovnega nazora in še prav posebej tudi prave krščanske in resnične nacionalne misli? In ker sem že v prvem pismu mogel omeniti zgodovinsko

dejstvo, da je šele krščanska misel med svojimi posledicami rodila tudi pove, da smo v resnici šele v pričetku resnične nove dobe v človeškem posebnosti — nacionalno prebujanje človeške vzajemnosti, bom pričel najprej z orisom krščanskega pojmovanja človeka.

Razgledi z NAŠIH POSTOJANK:

ZDOMCI NAJ POMOREJO BOLEHNEMU SAMOUPRAVLJANJU —

Naj že takoj v začetku povemo, da je za nas tako razglašeni jugoslovanski samoupravni sistem (čigar oče naj bi bil Edvard Kardelj — rečemo „naj bi bil“, ker se pri rdečih tako poredko besede skladajo s stvarnostjo!) v resnici nekaj drugega kot pa si ga umišljajo tujci, kadar slišijo o njem govoriti, posebno pa še tisti, ki bi se radi tamkaj zgledovali. Za nas torej ni tak kot bi ga rada KP predstavila tujemu svetu in pojmu o njem ubila v glavé svojih podanikov. Beseda sama namreč ni enoumna; ima vsaj dva pomena: lahko, da se nekdo „sam upravlja“, ali pa, da je tudi nekdo „en sam“, ki pa druge upravlja. Ta „en sam“ je pač v našem primeru KP, ki sama in samó ona v vsem odloča, pa najsi imajo njeni podložniki takšne ali drugačne utvare. Ta drugi primer bo torej držal tudi za slovenske razmere, saj bi bilo drugače težko razbrati razloge za domá tako zavoženo gospodarstvo, kot to lahko razberemo tudi iz naslednjega komentarja, ki je izšel v ljubljanskem Delu (13—12—82). Takih in podobnih novic je zadnje čase prepolno v pismih, ustnih sporočilih in časopisih.

Ko govori Delo v imenovanem komentarju o „zdomcih“, ima naravno in seveda tudi namenoma v mislih trajne ali pa „samo začasne“ ekonomske izseljence, manj pa ali pa sploh ne, nas slovenske politične zdomce, katerim ta izraz edino in po pravici pristoji. Pa kdo bi iskal jasnosti in pravice pri ljudeh, ki z dialektiko kar naprej mrevarijo!

Delo torej piše:

„Že dobro desetletje in pol prihajajo in odhajajo: naši rojaki so za nas uradno še vedno ‚delavci na začasnem delu v tujini‘ in skupna (čigava le? — n. op.) politična volja je, da še vnaprej ostanejo tako opredeljeni. Domovina se svojih ljudi na tujem ne odreka, računa torej, da se bodo prej ali pozneje vrnili (kakor Telič, recimo — n. op.). To velja zdomcem povedati tudi tokrat. Kajti še nikoli niso potekala božično (podčrtali mi) -novoletna srečanja z rojaki v tako mrakobnih splošnih okoliščinah. Medtem ko v vseh državah, kjer si služijo kruh, nevarno narašča brezposelnost, z njo pa tudi odpor proti tujcem, smo doma v nekakšni zaposlovalni blokadi. Mar naj to pomeni, da se vrata za resnično vrnitev zapirajo? Morda celo nasprotno. Zdomci bi morali za naše bolešno gospodarstvo prinesiti poživil, ki jih najbolj potrebuje: zasebno drobno kooperacijo, zdravo konkurenco oziroma sodobno ponudbo v gostinstvo, pa seveda tudi v storivene in druge dejavnosti.“

„Teoretično imajo kandidati za vrnitev dovolj prostora v našem gospodarskem in družbenem organizmu — v praksi pa je tako, da lahko že na prste preštejemo primere, ko se naša načela izkažejo kot plodna.“

Bolje rečeno: na prste ene roke!

— 0 —

DELO "DELO" NORČUJE? — Franc Leskovšek — Luka, nekoč vrhovni komandant pobijanja na Dolenjskem, je izpolnil 85 let. Tole je izjavil, DELO pa objavilo kot naslov priložnostnega članka: „Kar smo dosegli po vojni, je vredno vsega občudovanja.“ — Res je, 30 milijard dolarjev dolga, kot je bilo objavljeno v švicarskem Baslu 11. januarja letos, je dosežek vreden omembe. Potem pa: „Bilo je 22. junija 1941 zjutraj, ko sem, kot ponavadi, poslušal radio. Ob novici, da je Hitler napadel Sovjetsko zvezo, sem takoj sklical sejo centralnega komiteja, na kateri smo analizirali položaj in se odločili, da je nastopil trenutek, ko gremo v obo-
roženo vstajo.“ — Tako, iz Hitlerjevih zaveznikov od 23. 8. 1939. naprej preko puča in poloma Jugoslavije pa do zasedbe po tujcih so šli komunisti slovenskega rodu v boj za Stalina in mu zvesto služili. Desettisoči pobitih to potrjujejo, najbolj pa vrnjeni domobranci. In seveda je Luka tudi hitel, da bi se Slovenija čim prej podvrгла Beogradu, saj je na njegovo zahtevo Litostroj prešel iz republiške (slovenske) uprave v zvezno (beograjsko) pristojnost. Če bi Luka bolj bral zapisnike sej deželnega zbora še pod staro Avstrijo, bi videl, da so se takrat Krek, Šušteršič, Šuklje pa Lampe in vsi drugi resnično borili za slovensko STVAR. Danes niti o zedinjeni Sloveniji nihče več ne govori!

— 0 —

126 TISOČ GOSPODOV —

Če računamo, da je Slovencev zdaj doma okrog 1,850.000, potem nam podatki v Delu 9. 12. 82. povedo, da tej množici ljudi vlada 126.000 partijcev. Lani je namreč prvič bila presežena ta številka, kajti „iz Zveze komunistov Slovenije (kako nedolžno izražanje za nekdanje poklicne klavce, n. op.) je letos izstopilo 619 članov, izključenih je bilo 328, črtani so bili 803 člani... hkrati so sprejeli 2860 novih članov (vse za deset mesecev 82) ...prve ugotovitve povedo, da je med tistimi, ki so vrnili rdeče knjižice, največ delavcev.“ Razlogi za izstope so trije, in sicer: 1) nekdanji člani, ki so se kompromitirali pri izvajanju politike Zveze komunistov (nespretna finančne „transakcije“?); 2) tisti, ki se ne čutijo sposobne v zaostrenih političnih in gospodarskih razmerah uresničevati programa in politike ZK (peša kadrovska vzgoja, kajne?) in 3) tisti, ki niso pripravljeni opustiti lagodnega življenja in se spuščati v boj za izboljšavo sedanjih razmer (Seveda, ne bo pravila brez izjeme, vsaj na vrhovih ne!).

Kot vse zgoraj prosto navajamo po Delu, tudi naslednje: nekateri so rajši izstopili, kakor da bi bili izključeni zaradi malomarnosti, drugi pa izstopajo, kadar se zaostruje politična odgovornost. Potem pa pravijo:

„Pojav povečanega števila izstopov iz ZKS ni nov, saj smo se s takimi primeri srečavali že leta 1956 in 1957, ko se nekateri komunisti niso mogli sprijazniti s tem, da niso več člani partije na oblasti, pa tudi v sedemdesetih letih, ko je tudi ZKS zajel val liberalizma in so zlasti delavci začeli izgubljeni zaupanje vanjo.“

Sklep: ko bi ZKS dovolila samo eno stranko, bi spet prišli do istega, kar je Luka-Leskovšek Franc povedal v istem Delu: „Tam (v Saturnusu namreč) je delalo približno 400 delavcev, od katerih je bilo organiziranih le štirinajst.“ In nadaljuje nekdanji pobijavec na Dolenjskem: „Ker nas je bilo malo, bi na volitvah izgubili. Med delavci pa sem razširil govornice, da so volitve tako ali tako neveljavne, nakar klerikaleci niso sestavili protikandidatne liste. Po zakonu pa se je volila tista lista, ki je bila vložena. Tako smo jih prelisčili in na volitvah zmagali.“

In tako se je Luka naučil ter druge poučil: zdaj je vedno vložena samo ena lista — samo da ima dva Mercedes Benza pa še kaj.

Bodi partijec in vse drugo ti bo navrženo!

— o —

„DELO“ PA DEKLARACIJA O ČLOVEKOVIH PRAVICAH —

Odkar so jo 10. decembra 48. podpisali, so, piše Delo, „članice svetovne skupnosti ne le različno razlagale, temveč tudi uporabljale“. (Seveda ni povedalo, da Jugoslavija spada med te države, n. op.) „Načelno so jo sprejele vse, včasih so jo dosledno spoštovale, pogosto pa jo izpodbijale in celo neusmiljeno teptale“. (Recimo Dugi otok, n. op.) Je pa Jugoslavija „tudi država, ki si vztrajno in dosledno (in brezuspešno, n. op.) prizadeva za uresničevanje njihove (človekovih pravic, namreč) vsebine.“ — To bi lahko objavili 1. aprila, ne pa sredi zime, posebno še, ker tudi omenjajo, da deklaracija govori „o odpravi verske nestrpnosti in diskriminacije“. — Papir vse prenese!

— o —

ČE GRE ZA DENAR — NAJ BO CENTRALA V BEOGRADU! —

„Zvezni komite za vprašanje borcev in vojaških invalidov predlaga — v tem ga sedaj podpirajo razen Slovenije (podčrtali mi) tudi druge republike in pokrajine — naj bi izplačevanje denarja borcem in vojaškim invalidom, ki ga sedaj opravljajo za blizu 225 tisoč upravičencev v občinah poenotili in ga zaupali Poštni hranilnici iz Beograda, ki bi to delo, ob vodenju skupne evidence, opravljala za vso državo.“ — „Negativna stališča do prenosa finaciranja in vodenja evidence iz občinskih organov na Poštno hranilnico utemeljujejo (slovenski delegati namreč, n. op.) s tem, da ne kaže spreminjati dosedanjega utečenega in razmeroma dobrega načina izplačevanja... so proti temu, da bi izplačevanje prejemkov že tretjič spreminjali.“

Potem ko zvemo, da je za letna denarna nakazila zdaj upravičenih 20 tisoč nosilcev „Partizanske spomenice 1941“, katerim to preskrbi Služba

družbenega knjigovodstva Jugoslavije, okrog 1000 narodnim herojem, španskim borcem, nosilcem Karadjordjeve zvezde pa to izplačuje zvezni komite za borce in vojaške invalide, se ni mogoče več žuditi naslednjemu obvestilu, objavljenemu v Delu 21. 12. 82.:

BEOGRAD, 20. decembra (Tanjug) — Predsedstvo SFRJ je izdalo naslednji ukaz:

„Na čast 22. decembra, dneva Jugoslovanske ljudske armade, predsedstvo SFRJ

ukazuje

21. decembra v Beogradu, glavnem mestu Socialistične federativne republike Jugoslavije, izstreliti 15 salv iz 24 topov, v glavnih mestih socialističnih republik Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu, Skopju in Titogradu pa deset salv iz 12 topov.“

Predsednik predsedstva SFRJ Petar Stambolić

Za konec še tole vprašanje: kako to, da imajo španski borci jugoslovansko pokojnino? Bo že reš, da se dá jugoslovanskim davkoplačevavcem marsikaj natveziti!

— o —

NEKATERIM SE VENDARLE ODPIRA — Na 4. seji CK Zveze komunistov Jugoslavije je govoril tudi Anton Vratuša. Izvleček govora je prineslo Delo 27. decembra lani:

„Anton Vratuša se je posebej pomudil pri težavah, s katerimi se ubada skupščina SFRJ pri usklajevanju stališč v resoluciji za naslednje leto, pri aktih, ki so nujni za njeno uresničitev in za uresničitev proračuna v letu 1983. Tudi tokrat se je potrdila praksa, da imajo naše delegatske skupščine najmanj časa za najvažnejša družbena vprašanja. Takšne dokumente praviloma sprejemajo zadnji hip. Eden od vzrokov tiči v tem, da eni in isti ljudje, člani zveze komunistov, v političnih forumih drugače ravnaajo kot pa na sejah skupščin. Vratuša je menil, da bi morale skupščine na vseh ravneh, od občin do federacije, trdneje sodelovati, ko gre za bistvene smeri nadaljnega socialističnega samoupravnega razvoja. Da pa bi to dosegli, morajo biti delegati trdneje povezani s svojo bazo, a napotkom tistih, ki so jih izvolili, naj bi odmerjali dovolj prostora za usklajanje z interesi drugih. (podčrtano naše — ured.)

Vedno eni in isti ljudje — pa enkrat tako, drugič drugače ravnaajo. Nekaterim se vendarle zdajle odpira — a burka je stara že 40 let!

— o —

ŠE VEDNO TIŠČE V PESEK GLAVE: BOŽIČA, DA NI! — 17. decembra je dopisnik Dela ugotovil, da manjka do novega leta še štirinajst dni; zato je temu dejstvu dal slovesen naslov „Predpraznično vzdušje na Čopovi ulici“. Tam imajo namreč ulični sejem in „prodaja lepo cvete

in zdi se, kot da so le redki med nami, ki se za praznike (podčrtali mi) ne bodo spomnili najbližjih vsaj z drobnim darilom.“

Po nojevsko glave boječe še vedno v pesek tiščé!

— o —

KAKO "LJUDSKA DEMOKRACIJA" (NE)FUNKCIONIRA — Zdomski mladini v vednost, da bo videla, kako doma vzgajajo k „resnični, ljudski demokraciji“, — fraza, ki so je polna usta vseh partijskih delegatov, ki na Zahodu iščejo finančne pomoči — naj prepjšemo iz „Dela“ od 15. decembra lani to, kar jim je očitala (?) Janja Klasinc:

„Teden dni pred začetkom 11. kongresa Zveze socialistične mladine Jugoslavije so delegati za ta kongres končno le našli v svojih poštnih nabiralnikih predlog kongresnih dokumentov. Teden dni pred tem je te knjižice prvič videlo vodstvo slovenske mladinske organizacije, kmalu za njimi pa še akreditirani novinarji. Skratka, delegati so bili zadnji.

Sploh pa pri vsem skupaj ni toliko pomemben vrstni red, ampak (ne)pravočasnost. Težko si je predstavljati, kako naj bi delegati zdaj... v enem tednu vsebino temeljito proučili, z njo seznanili članstvo v osnovnih organizacijah in zbrali njihove pripombe...

Tako pa le malokdo med mladimi sploh ve, ...o čem govore kongresni dokumenti. To sicer ni nič novega, saj je za mladinsko organizacijo že od nekdaj znano, da živi predvsem v forumih. Do tega, da pa zaradi nepoznavanja gradiva ne bi mogli razpravljati niti forumi, ne pride vsak dan. To se je namreč zgodilo na zadnji seji republiške konference ZSMS, ki so jo prekinili, kajti delegati niso vedeli, o čem naj bi govorili, saj so bili kongresni dokumenti še v Beogradu.

Pri tako „široki in demokratični“ razpravi se postavlja vprašanje legitimnosti bližnjega kongresa. No, ker pa kongresa seveda bo, bodo mprali na njem delegati, verjetno med drugim razčistiti, kaj si predstavljajo pod pojmom delegatski sistem. Do tedaj bodo stavki iz njihove resolucije, kot je na primer: „S postavljanjem vprašanj, s predlogi, resničnim odločanjem, z analizo odgovornosti in spremljanja uresničevanja sprejetih sklepov se morajo člani ZSM pravočasno in odgovorno vključiti v pripravljanje, sprejemanje in uresničevanje političnih in družbenih sklepov“, zveneli zgolj kot besedičenje.“ (Podčrtano naše.)

— o —

KRŠČANSKA PROTİKOMUNISTIČNA KRIŽARSKA VOJSKA — (Christian Anti-Communism Crusade). V Združenih državah se je ustanovila organizacija s tem imenom. Izdaja svoj bilten, za zdaj v angleščini in španščini. Urednik mu je dr. Fred C. Schwarz. španska izdaja ima naslov El farolero. Naroča se — prav tako informacije o namenih organizacije, liste tiskovin, magnetofonski trakovi — na naslov: P. O. Box 890, Long Beach, Calif., 90801, U.S.A.

CACC (Krščanska protikomunistična križarska vojska) razpečuje v

ZDA etikete za lepljenje na omote in avtomobile s takimi napisi: Komunizem proizvaja manj živil pa več strahu — vprašaj Poljake. — Komunizem je vzrok, ne pa zdravilo revščine, krivičnega razločevanja in nasilja. — Komunisti ne smejo zavzeti El Salvadorja.

— o —

PONAREJENI BONI ZA BENCIN — V Jugoslaviji kroži menda 50.000 ponarejenih bonov za nakup bencina. Vsak velja 1000 din (=okr. 40 nemških mark). Ako se vsi prodajo, bo država ob skoro milijardo dinarjev. Notranje ministrstvo SRS je prepljusnilo hudo vznemirjenje, saj se je na Slovenskem pojavilo veliko teh ponarejenih bonov. — „Vsi ponaredki“, piše Delo, „so na hrbtni strani žigosani z žigom Petrolovega tozda ‚Trgovina na drobno, Kranj, Cesta Staneta Žagarja 30‘.“

V iskanju krivca so rdeči oblastniki prišli tudi na misel, da je le-ta — emigracija. Sklepanje je tako: UDBa se je poslužila že nešteto ponaredb, s katerimi je hotela povročiti sumničenje in razkole v emigraciji. Zdaj naj bi se ta vir vsega zla maščeval s ponarejenimi boni.

— o —

“PRVO LETAK — ZATIM METAK!” — Nemškemu časnikarju Hansu Petru Rullmannu prihajajo zadnji čas grožnje s smrtjo; med njimi je letak s štirimi navedenimi besedami. Rullmann ne dvomi, da gre za običajno taktiko jugoslovanske tajne policije pred vsakim umorom. Da imajo njega strahovito v želodcu, je razumljivo. Že četrto stoletja izdaja izvrсни informativni tednik Ost-Dienst. Kot prvi nemški časnikar je v reviji Spiegel, nato v knjigi Morivsko navodilo iz Beograda, opozoril na morivsko delavnost UDBe v inozemstvu. Njegove so dalje knjige: Kdo so to Hrvati, Zarata (dokumenti o mučenju iz Hrvatske), Se komunizem lahko reformira? Posebno pa je rdeče samodržce prizadel z revijo, ki jo je lani začel izdajati v hrvatskem jeziku: Hrvatska domovina, in z njenim dodatkom v angleščini That's Yugoslavia. (Gl. o tem lansko 3. številko Vestnika, str. 224-227).

Nemške oblasti s policijo vred že leta ne store svoje dolžnosti do hudodelske jugoslovanske mreže v Zvezni Republiki. Zdaj hoče jugoslovanski režim, zlasti novi notranji minister in šef UDBe Stane Dolanc, izkoristiti to brezbriznost in poniglavo naklonjenost nemških vlad rdeči Jugoslaviji za grožnje in umore tudi nemških državljanov.

— o —

RAZLOGI ZA VESELJE (IN POČITEK) ALI ZA AKCIJO? —

Sovjetski imperij ima mnogo hudih težav. Npr.:

- 1) Rusija ne more pridelati zadosti žita; mora ga uvažati iz kapitalističnih dežel.
- 2) Evropske satelite drži v suženjstvu sovjetska vojaška sila. Razpoloženje njih prebivavstva je uporniško, nezadovoljno.
- 3) Spor med ZSSR in rdečo Kitajsko se ni polegel.
- 4) SZ potrebuje tehnološke in gospodarske podpore kapitalističnih držav.

- 5) Potrebuje tujih sužnjev za dopolnilo lastnih delovnih moči. Samo iz Vietnamu dobiva pol milijona delavce.
- 6) Nevaren pojav je alkoholizem in je vedno nevarnejši. Komunistična ječa povzroča v ljudeh občutek nemoči in obupa; izgubili so vero v komunistične nauke in v bodočnost.
- 7) Napetosti, ki jih porajajo nacionalizmi, se bodo v prihodnjih letih še povečale. V ZSSR bodo Rusi v kratkem manjšina, saj je rodovitnost azijskih ljudstev večja kot pri Rusih.

Zaradi naštetih pojavov se veliko ljudi predaja zadovoljstvu in pričanju, da dela čas proti komunizmu in je torej potrebno imeti z njim dobre odnose, zavreti atomsko oboroževanje pa potrpežljivo čakati.

Tako mišljenje je sila nevarno. Ne opaža ali noče videti kupa drugih dejstev:

- 1) SZ proizvaja mnogo več jekla kot ZD. Velik del gre za izdelavo orožja.
- 2) Pred ZD ima SZ prednost še v proizvodnji petroleja, premoga in naravnega plina. Povrh z blazno naglico razvija naprave za pridobivanje jedrne energije, medtem ko je v ZD industrija jedrne energije v zastoju.
- 3) V zadnjih desetletjih je SZ silovito napredovala v izdelavi orožja. Pred 20 leti, ko je nastala kriza zaradi projektilov na Kubi, je bila premoč ZD velikanska; pred 10 leti je bila le neznatna; danes pa trdi SZ, da je v oborožitvi dosegla ravnotežje, večina poznavavcev pa je mnenja, da je vojaško že presegla ZD.
- 4) Svet preplavlja izvrstno napisana literatura, ki riše življenje v SZ kot cvetoče, srečno in svobodno.
- 5) KGB širi po zahodnih državah z uspehom revolucionarno razpoloženje in dezinformacijo.
- 6) Marksizem-leninizem še zmerom privlači dijaštvo nerazvitih dežel in gverilske vojske pod komunističnim vodstvom groze zavzeti številne države.
- 7) Sovjetski voditelji podpihujejo, financirajo, borožujejo in vzdržujejo „narodno osvobodilne“ revolucije.
- 8) Gospodarska kriza po skoró vsem svetu utegne mnoge inteligente prepričati, da je edina koristna izbira totalitarni marksizem.

Ta dejstva moramo upoštevati, zato nas težave sovjetskih voditeljev ne smejo uspavati, marveč nas morajo spodbuditi k najodločnejšemu delovanju za zmago nad komunizmom. Zdaj je čas preiti v ofenzivo. Le en primer: Ako bi ZD uporabile samo 1% vojaškega proračuna za razširjanje resnice po vsem svetu, bi to zajezilo tok rdeče propagande in laži in reka resnice bi vdrla v podjarmljene dežele.

— o —

KDO LE MORE VZGOJITI LJUDI? — Kateri je tisti svetovni nazor, ki edini le more vzgojiti ljudi zares plemenite in dobre, pač dobro pokaže pripoved jugoslovanskega generala:

Dr. Anton Gašparov, general jugoslovanske vojske, profesor na vojno-medicinski fakulteti v Beogradu in ustanovitelj Inštituta za gastroenterologijo je takoj po zadnji vojni delal v vojaški bolnišnici v Petrovaradinu. Iz tega obdobja je nedavno povedal sledeče:

„Za vse je to bil težak čas. Država je bila opustošena, ljudje oropani, naselja porušena. V naši bolnišnici v Petrovaradinu smo imeli težke, nepremične ranjence, ki so bili potrebni intenzivne in neprestane nege, primanjkovalo pa nam je medicinskega osebja. Nekega dne mi je prišlo na misel, da bi znova namestili redovnice, ki so že pred vojno v tej bolnišnici delovale.

S to idejo sem šel k politkomisarju, ki je bil moj dober vojni tovariš. Prijel se je za glavo in vzdihnil: „E, moj Gašparov, bolje bi bilo, da si v vojni padel in da smo te kot junaka pokopali ter se nad teboj razjokali kot da sem dočakal, da blebetaš takšne stvari. Se ne zavedaš, da je to vojaška ustanova?“

Odgovoril sem mu, naj mi preskrbi dovolj medicinskih sester, pa ne bo treba prositi redovnic. Mož je uvidel, da ni izhoda. Pristal je na moj predlog. „Pojdi do njih,“ mi je dejal, „toda če se kaj zatakne, boš ti odgovoren. Pokliči jih za tri dni, potem bomo videli...“

Sestre so generalovo vabilo z velikim veseljem sprejele. Z vso zavzetostjo so se vrgle na delo. Zanje ni bilo delovnega časa. Vse se je lesketalo od čistoče. Naše vojaške medicinske sestre so se oddahnile. Celo moj skeptični tovariš komisar je postal zadovoljen...“ (Intervju, Beograd, september 1982).

(Iz „Katoliškega Glasa“, št. 47/82.)

— o —

JANEZ ČUČEK PRESEDLAL — „Neumnorni raziskovalec“ politične emigracije Janez Čuček alias Lažnivi Kljukec je predsedal — s peresom namreč. Zdaj bo objavil „Zgodbe o neuvrščenih“ — in to „ob dvajsetletnici gibanja neuvrščenih — v katerih bo obravnaval „z različnih vidikov članice neuvrščenega gibanja“. Z velikim zanimanjem pričakujemo, kako jih bo uvrstil.

— o —

BREZ IDEALIZMA BO TEZKO KAJ! — Kot poroča Delo 28. 12. 82., so se učitelji slovenskega dopolnilnega pouka za otroke sezonskih delavcev v zahodni Evropi zbrali in ugotovili, da „je ponekod upadel“. V šolah je bilo lani 2360 otrok v osmih evropskih državah. „Več pa je bilo danes takih opomb, da se zadnje čase starši ponekod manj zanimajo za ta pouk..., da na tak odnos vplivajo tudi dokaj težke možnosti za zaposlitev doma... del staršev prelaga vrnitev domov, podaljšuje bivanje v tujini, dokler otrok tam ne konča srednje šole, nekaterim ni do tega, da bi informacijo o obiskovanju slovenskega dopolnilnega pouka zapisali v otrokovo šolsko spričevalo ipd.“

Od staršev, ki so šli po vojni skozi komunistično „prevzgojo“ in dresuro za „pre—“ ali „po-naredbo“ narodnega značaja, ni da bi dosti pričakovali!

— o —

PAPEŽ PROTI KURIJI? — Po „Delu“ od 23.-12.-82. posnemamo: „Janez Pavel II., poglavar katoliške cerkve, je izbojeval pomembno zmago proti rimski kuriji“ — „Letos bodo namreč lahko Rimljani po dolgih letih spet občudovali jaslice, ki bodo stale tik pred obeliskom sredi Petrovega trga v Rimu... papežu se je posrečila še ena zmaga — nekaj metrov od obeliska bo letos stalo tudi božično drevo — visoko bo trinajst metrov... bo gorelo 100 električnih svečk. Italijanski tradicionalisti so namreč prepričani, da je to še posebej grešna zamisel, saj velja božično drevo za uvoz z onstran Alp.“

Kolegom pri „Delu“: ali takim krilaticam tudi sami verjamate? Ali ni morda le res, da je Janez Pavel samo rimskega komunističnega župana malo ob zid pritisnil?

— o —

VREMENA KRANJCEM BODO SE... — Naš znanec Bogdan Pogačnik je v Delu 14. julija zapisal ob sedemdesetletnici Mire Miheličeve (Pucove, n. op.): „...namerava ((Miheličeva namreč) na željo družine napisati še knjigo svojih osebnih spominov. Teh pa ima nedvomno veliko, še posebej, ker je vselej tako iskreno odkrita in gleda na to, da zna biti svojemu času vselej hkrati gospa in hkrati tovarišica.“

Kaj so odlikovanja Rdeče zvezde in vsi drugi prilipki v primeri s počastitvijo „gospa“ — res, Pogačnik napreduje, pozna se, da je bil tudi v Buenos Airesu.

— o —

LETOŠNJE FEBRUARSKO PISMO IZ NASIH KRAJEV — „...Da ste bili škofovega obiska zelo veseli, Ti rad verjamem. Prav tako pa je bil to zanj velik dogodek. Saj v Sloveniji vedno govorijo o argentinskih Slovencih, a niti z besedo ne omenijo nikdar naše slovenske emigracije in vsega slovenskega dela tam. To kompletno ignorirajo. Sedaj je bil v Sloveniji „Triglav“ iz Buenos Airesa. Po radiju in TV so neprenehoma delali propagando o „argentinskih Slovencih“, ko so jih pa pred TV-kamerami ogovorili, so pa zajeceljali le nekaj slovenskih besed, drugo pa vse kasteljansko. Prav škandalozno in smešno...!“

Zdaj razumemo, zakaj Izselska Matica in njena „Rodna gruda“ iz „matično“ domovine poznata samo Triglavane: pomagati je pač treba tam, kjer je potreba največja. Triglavanski mladini iz Buenos Airesa pa toplo priporočamo vpis v slovenske osnovne in srednješolske tečaje, ki jih prirejamo slovenski protikomunistični zdomci.

KJE BO DOBIL "TRIGLAV" TOLMAČE? — se v pismu uredništvu sprašuje naš dopisnik, ko je v „Delu“ bral napoved o obisku Triglavanov v domovini. In pravi: „Ko bi vsaj sedanjí predsednik „Triglava“ znal slovensko, bi se že na kakšen način izmazali iz blamaže, ki jih čaka, tako pa... ni čudno, da je več Triglavanov, ki slovensko čutijo in z veselím srcem zahajajo v naš sanjuški dom, kjer da se lahko spet po slovensko pogovoré in vsaj jedačo in pijačo lahko še po naše naročajo.

Naš dopisnik je „zadrego“ Triglavanov doma res odlično predvidel, kot je razvidno iz nekaj dni starejšega poročila objavljenega zgoraj.

— o —

KDAJ V SLOVENIJI...? — Goriški „Katoliški Glas“ je v svoji 42. novembrski številki spet vrgel nekaj „kamenčkov“ na svoje kolege v časnikarskem poklicu tamkaj čez mejo in v zamejstvu, ki se prav radi farizejsko sprenevedajo ali pa zgražajo nad stanjem v Argentini. V vednost naših bravcev povemo, da so „Kamenčki“ skoraj redno, malone skrito, večkrat pikro, največkrat pa resnicoljubno zaglavje zelo pereče vsebine. Tokrat smo brali tole:

„Začelo se je z odkritjem množičnih grobov v Katynu, kjer so Nemci našli množični grob 10.000 poljskih častnikov, katere so poklali Sovjeti na začetku druge svetovne vojne. In zgodovina piše dalje o pokolih v Vietnamu, Kambodži, El Salvadorju, Libanonu in sedaj vse svetovno časopisje poroča o množičnih grobovih v Argentini. Človek se zgrozi ob dejstvu, česa je zmožen človek dvajsetega stoletja.

Ne piše se pa o množičnih grobovih v Sloveniji (Kočevski Rog, Teharje, Toško čelo, Cerkno...). Tudi tu je bil storjen zločin, ki daleč presega Libanon, El Salvador, Argentino. Saj gre za 10.000 pomorjenih protikomunističnih borcev in drugih nedolžnih ljudi.

Odgovorni so še vedno živi in nihče jih ne kliče na odgovor. Čas bi že bil, da se odkrijejo tudi ti grobovi in se pobitím vrne vsaj čast, ko se jim življenja itak ne more več dati. Naj Slovenci pometejo tudi pred lastnim pragom...“

(Ponatis v mastnem tisku je odločil naš list.)

— o —

ZA VSAK POKOL BI MORALI... — Isti „Katoliški Glas“ se je že v naslednji, 43. številki povrnil na isto temo in spet zadeto poudaril: „Za vsak pokol bi morali...“ Berimo torej:

„Ob odkritju množičnih grobov okoli Vel. Buenos Airesa je argentinska škofovsko konferenca objavila svojo protestno izjavo, ki jo je leta 1977 izročila vojaški vladi in v kateri je rečeno, da je „ugrabitve neke osebe in njeno prikrivanje nedopustno“. Protest pa tedaj ni bil objavljen. Ker je med izginulimi v času državljanske vojne tudi kakih 300 italo Argentincev, je italijanska vlada nastopila z zahtevo po razčiščenju zadeve pri argentinski vladi, ministrski predsednik Spadolini pa je v New Yorku,

ko se je na sedežu OZN srečal z generalnim sekretarjem Pérez de Cuelarjem, predlagal, naj bi se tudi generalni tajnik zavzel za razkritje storilcev in krivcev množičnih pokolov. Mi bi s svoje strani dodali: za vsak pokol bi morali Združeni narodi pokazati tako zavzetost kot za argentinski primer, kar pa se žal iz raznih oportunističnih ozirov ne dogaja, zlasti ko gre za pokole v socialističnih državah.

Ven iz lokalizmov!

(Nekaj misli ob branju The South Slav Journala)

Okrog gornje revije se je zbrala politično silno pestra skupina intelektualcev, ki jih vodi edini cilj: doseči ponovno demokracijo na sedanjem jugoslovanskem področju. Če so za ta cilj mogli sestiti za isto mizo, zakaj nekaj podobnega ne bi zmogli mi Slovenci v zdomstvu in zamejstvu.

V mislih imam članke, ki jih je že pred časom napisal soborec Stane Pleško in je nanje odgovoril v Ameriški domovini prijatelj Jože Velikonja. Šlo je za vprašanje, kje je slovenska inteligenca, kot ga je zastavil Pleško. Velikonja je odgovarjal najbolj perečim navedbam, ni pa — verjetno spričo poznanja razmer — zastavil vprašanja, kot ga je Miloš Stare v novoletnem uvodniku Svobodne Slovenije. Takole namreč piše: „Ali ne bi bilo idealno in bi nas zbliževalo, če bi v Washingtonu, New Yorku, Chicagu, Torontu idr. dodobra poznali ves slovenski zamejski tisk in tisk politične emigracije iz vseh kontinentov, kjer izhaja... Ali ne bi mogla prevzeti akcije za širjenje našega svobodnega tiska po raznih kontinentih kaka organizacija ali morda prav v ta namen ustanovljena skupina rojakov v vsakem večjem kraju, kjer bivajo? Ali ne bi uvedli kot novoletno ali sicer priložnostno darilo prijatelju, da mu naročimo en ali dva lista ali revijo? Ko bi nas slovenski tisk bolj povezoval, bi odpadli mnogi neutemeljeni presodki, tudi tisti iz nekdanje preteklosti.“

Danes marsikje trdijo, da tisto, kar se tiska v Argentini, velja samo za naše razmere. Pa so v zmoti, kakor tudi tisti, ki morda redno prebira Naš tednik ali Katoliški glas, na primer, a vseeno misli, da so to krajevna glasila odn. pokrajinska. So in niso. V vsakem je moč najti snov, ki velja za vse zdomstvo, vse zamejstvo. Zato bo nujno začeti s sistematičnim ponatiskovanjem tako enih kakor drugih misli, predvsem pa upoštevati vse tiste, ki jim je osnovna beseda: najprej svoboda narodu, to pa preko tiskane besede resnične demokracije v praksi, kajti tisk je že zdavnaj nadomestil vsake druge vrste orožje. Zato je Staretovi ideji o zbliževanju preko tiskane besede treba dodati samo še: to bi morali biti v prvi vrsti res delo tistih, ki so doslej preveč stali ob strani, kot neke vrste narodni davek pa bi ga morali sprejeti mecenji. Teh pa je danes na drugih koncih sveta več kot na naši polobli. In to ne po naši krivdi.

Kdor koli, ki meni, da nas moti „kontinentalna oddaljenost“, kot je omenjeno v Staretovem uvodniku, naj verjame, da ta sicer obstaja, a je ne čutimo; kajti slovenstvo v Argentini resnično hoče živeti z vsemi rojaki Slovenije v svetu. In sleherno omejevanje samo na lokalnost je največja zapreka za gradnjo Slovenije brez mejá.

Bržkone je marsikdo šele iz Družine ali Ognjišča izvedel, da Slovenci v Argentini teh trideset let nismo spali. Če bi temu bilo tako, bi bilo zelo klavrno. Zato pa: iz naših vrst so že izšli številni akademiki, srednješolci, obrtniki — kdaj bi začeli z izmenjavami med mladimi, da bi se med seboj poznali tako, kakor se večina naše generacije pozna iz medvojnih in povojnih let. Tisk in zasebna pisma so krepek doprinos, a še več so vredni osebni doživljaji in spoznanja.

Verjemite, da vas, kjer koli jih boste srečali, naši mladi ne bodo razočarali.

Pavle Rant

PONATIS

General Rupnik in Slovensko domobranstvo

(Nadaljevanje)

Z božično poslanico smo se tako neposredno dotaknili zelo pomembnega sklopa Rupnikovega delovanja v vlogi prezidenta pokrajinske uprave. Gre za njegove javne nastope na zborovanjih, proslavah in na radiu, torej za njegove govore, pozive in poslanice. Na tem področju je bil zelo agilen, saj je moč naštetih precej preko 30 različnih govornih oziroma pisnih nastopov. Očitno se je zelo dobro zavedal pomena propagandnega delovanja in je tu tudi sam skušal storiti čim več. Pri tej propagandi je bilo ponavadi treba pomanjkanje argumentov nadomestiti z gostobesednostjo ter ponavljanjem enih in istih sloganov in prikrojenih resnic. Pri tem mu je za model in vzor lahko služila nacistična propagandna praksa, katere strokovni predstavniki so bili med drugim sedaj poslani tudi v Ljubljano in Trst. Z našega vidika je značilno, da je Rupnik v več kot polovici svojih govorov omenjal tudi domobranstvo, pri čemer pa velja že zdaj ugotoviti, da se je v tem pogosto ponavljal in ni moč ugotoviti kakega bistvenega vsebinskega premika oziroma „napredka“.

Njegovi govori zato predstavljajo važen del silovitega propagandnega napreznja celotne kolaboracionistične pokrajinske uprave in tako posredno tudi nemškega okupatorja. Dejansko je propagandna dejavnost v tej upravi zavzemala velik del prostora in aparata. Ob znani Rupnikovi zavzetosti za „slovenski narod“ se na tem mestu postavlja tudi vprašanje, koliko se je pri tem vrhovni slovenski govornik srečeval z nemško cenzuro.

Sam Rupnik je izjavil, da je prav zato moral svoje programske postavke v govorih reševati „s peskom v nemške in klerikalne oči“, pri čemer pa je vodja nemškega propagandnega urada kljub temu od njega zahteval, da mu govore predhodno predloži v pregled. To naj bi Rupnik od vsega začetka odbijal, zato pa je Gladnigg potem cenzuriral objave teh govorov v časopisju. Če je to res, potem danes nimamo na razpolago njegovih izvirnih tekstov, saj smo po večini vezani le na objave v tisku. Toda tudi v tem primeru je moč iz drugih virov, ki govorijo o Rupnikovih idejah, razbrati, da glavni ton govorov kljub temu ni bil prizadet. Kvečjemu je zaradi cenzure izpadlo preveliko poudarjanje slovenstva oziroma „šovinizem“, kot so to imenovali okupatorski funkcionarji.²⁹ Vendar je kljub vsemu te narodne frazeologije ostalo še na pretek. Po drugi strani se pojavlja še vprašanje, če so tudi originalni govori zrasli zgolj na Rupnikovem zeljniku. Obstaja namreč glas, da mu je govore sestavljal zet dr. Stanko Kociper, sicer tudi njegov tajnik in domobranski propagandist. Je pa še druga verzija, ki govori o tem, da je bilo v Rupnikovih govorih „2/3 Kocipra in le 1/3 Rupnika“, kar se da razlagati le z idejnim vplivanjem Kocipra, ne da bi on tudi konkretno sestavljal generalova besedila.³⁰

Glede na siceršnjo važnost, ki jo je general dajal Slovenskemu domobranstvu, je v njegovih govorih o tem pravzaprav malo poudarka. Težko je presoditi, ali je to posledica Rösenerjevih in drugih nasvetov in je to potem kompenziral s svojim posrednim delovanjem. V večini govorov je namreč problemu svoje „narodne vojske“ posvetil komaj nekaj stavkov. Je pa tudi res, da so bili njegovi govori z redkimi izjemami že sicer kratki. Človek bi zato pričakoval, da bodo učinkovali jedrnato in da bodo mnogo povedali, toda vtis je drugačen zaradi stalno ponavljajočih se tem in fraz, kot da ne bi vedel kaj povedati. Je to posledica tega, da ni bil politik, kot je sam rad poudarjal? Verjetno je taka usoda vseh govorov, ki so zgolj propagandne narave.

V njegovem proglasu ob postavitvi za predsednika pokrajinske uprave seveda o domobranstvu še ni bilo govora, omenil je le, da je Slovencem s tem dana možnost, da še med to vojno vzamejo svojo usodo v svoje roke ter da bo pokrajinska uprava storila svojo dolžnost zlasti pri pokončevanju „boljševiških razbojnikov“.³¹ Izrecno pa se je nato posvetil domobranstvu že v govoru 14. novembra 1943 v Unionski dvorani. Ko je omenil, da so se domobranci borili pravzaprav že poldrugo leto, je dostavil, da so oni prvi sinovi ob grobu stoječega slovenskega naroda, ki so začutili pomoč velikega voditelja Evrope. Polaga jim na srce, da se dobro izveščajo ter si za vzgled in tekmovanje vzamejo nemškega vojaka. „S svojo voljo in božjo pomočjo boste zmagali in rešili naš slovenski narod“ so bile njegove zaključne besede in s tem je nakazal, kaj pričakuje od SD. Konec leta je nato v novoletni poslanici ponovno poudaril boj domobrancev z ramo ob rami z nemškim vojakom in ta boj naj bi jim dajal pravico za vero v končni uspeh itd.

Nato je pri Rupniku opaziti določeno stopnjevanje v slavljenju in

veličanju vloge SD pri njegovih načrtih, besede postajajo vse bolj velike in vznesene. Rešitelj naroda dobiva nove atribute oziroma njegova vloga postaja bolj določno opredeljena v razmerju do nekaterih drugih subjektov v okviru naroda. Tako je ob polletnici delovanja spet v Unionski dvorani 17. aprila 1944 omenil rojstni dan domobranstva kot dobo največje požrtvovalnosti naše mladine, SD pa je postalo predstavnik „naše volje po obrambi, nositelj novega časa in voditelj vsega naroda v boljšo nacionalno bodočnost“. SD naj bi po njegovem bilo naslednik hrabrih slovenskih bojevnikov iz I. svetovne vojne, verjetno tistih, ki so se bojevali na strani Avstro-Ogrske. Ko je potem orisal proces židovsko-masonske sleparije, ki je Jugoslavijo gnal stran od Evrope in povezave z Rajhom v prepad, je za to okrivil predvsem strankarsko razcepljenost naroda. To razcepljenost in stanovske spore je po njegovem treba zatreti in pričeti graditi z novimi ljudmi novo bodočnost. Njegov veliki cilj in „dnevna zapoved našega Domobranstva“ je torej „Z novimi Slovenci novo Slovenijo“! S tem je tudi nakazal svoj stalni odpor proti starim strankarskim klikam in namen, da ustvari neko novo enotnost, ki bi podobno kot v nacistični Nemčiji slonela zgolj na nacionalnem načelu. To bi seveda zahtevalo dokončni obračun s starimi politiki. To je poudaril že v govoru 29. maja 1944, ko je prvič govoril na podeželju in sicer na protikomunističnem zborovanju na Grosupljem. Dejal je, da bo „moje“ (!) Slovensko domobranstvo postavilo temelje novi Sloveniji, kjer ne bo več strankarskih sporov, „ki so razjedali narod in so jih podtalni boljševiški plačanci dobro izrabili“. Izraz „moje SD“ mu ni ušel po naključju, ker je namreč že čez teden dni v Polhovem Gradcu pozval zborovalce: „Združite svoje sile za mojim SD, ki čuva vaše domačije pred boljševiškim navalom in je mimo vseh strank nosilec nove vsenarodne miselnosti, katera naj nas edina in složna vodi v novo bodočnost! Bodite zares samo Slovenci!“ Seveda je pri vseh priložnostih ubogljivo (ali pa sam od sebe) omenjal tudi zasluge nemškega Rajha, Führerja in vojaka, ki se bori tudi za svobodo slovenskega naroda. V okviru tega naroda pa tako ravno SD postaja tisto jedro, čisto nacionalno gibanje, ki bo pripeljalo Slovence v lepšo bodočnost. Rupnik je pri tem vse bolj nastopal z raznimi moralnimi argumenti in pozivi, uporabljal vse več lepih pridevnikov. Tako je 9. julija v šentjoštu ponovno poudaril vlogo domobranstva, ki pa se mora za to svojo nalogo notranje prekvasiti z ideološko podkovanostjo in z vsemi krepostmi, ki delajo pravega junaka in viteza. Ves narod bo zato ljubil in spoštoval svoje domobranstvo, ki bo postalo elita itd. Čutiti je obsojajoči in mobilizatorski ton, ki se poslužuje treznega sloga, se sklicuje vse bolj na neko imaginarno tradicijo, na zdrav duh slovenskega kmeta, ki je še imun pred židovskim boljševizmom ter je tako tudi prvi podprl domobranstvo. S stališča morale obsoja del izobražencev in politikov, ki so razbili narod, kar je izrabila Komunistična partija Slovenije, poslušna in vidna predstraža Žida, ki je prežal na ugoden trenutek. Ob tem Rupnik boj slovenskega naroda na čelu s SD povezuje in vključuje v celotni evropski boj proti boljševizmu, kar je bilo očitno dosledno izvajanje nove nacistične

propagandne linije, ki je s čisto nemških prešla na širše evropske osnove — na borbo celotne Evrope proti azijskemu boljševizmu in anglosaški plutokraciji. V tem poudarjanju morale, gnilobe parlamentarne demokracije, v poudarjanju katastrofe, ki so jo Slovenci doživeli leta 1941 in 1943, ki ima že obeležje apokalipse in ji daje neko mistično vrednoto odrešitve, Rupnik zelo spominja na koncept „nacionalne revolucije“, ki ga je v svoji propagandi izvajal režim maršala Philippa Pétaina v vichyjski Franciji.³² Vse bolj ga z njim družijo tudi sklicevanje na Boga, Previdnost in Usodo. Omenimo tu Rupnikove stavke kot so: „Red je zapoved božja, nered je delo satanovo“, „Verujem v neskončnega Boga, da bo naklonil svojo pomoč zdravim silam Evrope, da bo satanski naklep Žida propadel“, „Bog bo izbral narode, ki bodo hodili njegova pota“ itd. Na nekoliko bolj pragmatično, a tudi paternaistično naravnost Pétaina bi pomislili, če primerjamo gesli, ki sta se jih kvizlinga posluževala. Za vichyjskega voditelja so bili pglavitni temelji družbe delo, družina, domovina, Rupnik pa je vzklikal: „Bog, narod, domovina!“³³ Sličnost najdemo tudi pri srbskem fašizmu Dimitrija Ljotića, ki je podobno poudarjal združitev vseh narodnih sil v močno narodno gibanje, moč iracionalne božje Previdnosti, odločilni pomen srbskega kmeta in stanovske ureditve družbe. Politika se mora po Ljotiću vrniti na duhovno pot, kar bo Srbe spet privedlo na vodilno mesto itd.³⁴ Vprašanje je, koliko je v tem smislu na Rupnika vplivala slovenska ljotičevska skupina na čelu z Iziderjem Cergolom, ki se je leta 1944 vrnil iz Beograda in ga je Rupnik konec leta postavil za vodjo svoje aktivne propagande v okviru pokrajinske uprave. Opazovalci so že tedaj imeli vtis, da ta vpliv dejansko obstaja. Vsekakor pa je najti med Rupnikovimi in Cergolovimi govori in sestavki sumljivo podobnost v idejah in celo izrazih. Poleg Kocipra lahko imamo ravno Cergola za njegovega pglavitnega navdihovalca.

Rupnik se je posebej spet razgovoril septembra 1944, ko je bil imenovan za generalnega inšpektorja SD. Spet je povzdigoval SD do nebes, toda čitno ni mogel povedati ničesar bistveno novega. Šlo je le še za stopnjevanje in tu omenimo značilen izraz „falanga“, ki ga je uporabil v pomenško že znanem pozivu: „Zato tudi za naprej združite vse svoje sile v enotno vsenarodno falango za boj proti komunizmu do njegovega popolnega uničenja in iztrebljenja!“³⁵ Kar pet pridevnikov skupaj je za SD uporabil nato v govoru dijakom sredi oktobra 1944. Nosilec srečnejše bodočnosti je po njegovem „pravo, zvesto, vestno in hrabro mlado SD!“ Tudi na velikem zborovanju, prirejenem kot propaganda za „narodne pionirje“ oziroma za delovno službo 29. oktobra 1944 na Kongresnem trgu je poudaril da je „naše domobranstvo postalo borec za Boga, narod in domovino in s tem nosilec prepričanja, na katerem naj bosta zgrajena novi evropski red in mir v družini narodov“,³⁶ dodal pa je, da so bile Vaške straže reorganizirane v pravo vojaško formacijo na povelje Führerja. Ponovno se je zahvali domobranstvu v novoletni poslanici po radiu. SD bo po njegovem postalo porok „naše“ zmage, naše varnosti in veljave v družini evropskih svobodnih

narodov, prav tako pa bo tudi nosilec in izvajalec našega novega narodnega in družbenega reda, „v katerem bo vsak dobromisleč Slovenec moral biti zadovoljen“.³⁷ Kot novo bi tu podčrtal trditev, da bo SD v prihodnosti tudi izvajalec novega družbenega reda in ne samo garant. Ne takrat in niti pozneje pa ni bolj konkretno dopolnil oziroma ilustriral svoje vizije in prerokbe o za vse zadovoljstvo vzbujajočem novem družbenem redu. Iz drugih njegovih izjav lahko sklepamo le na to, da bi obveljala stanovska oziroma korporativna družbena ureditev. Dopolnjuje se še v tem, da namiguje, da bi to lahko bilo doseženo tudi v drugih predelih, naseljenih s Slovenci. Tu se seveda postavi vprašanje konkretne izvedbe „novega reda“ na slovenskih tleh, o katerem se pa niti nacisti javno niso hoteli bolj konkretno izraziti. Rupnik je vzbujal vtis, da ima neko upanje v razmeroma znosno prihodnost Slovencev tudi po zmagi Nemčije, pri čemer se je govorilo o Kranjski, na nekako združeno Slovenijo pa namigovalo. Vsekakor je bil general neutruđen v ponavljanju vedno istih fraz, saj je v omenjenem govoru spet zaključil: „Združimo vsi in vse svoje sposobnosti in sile v nerazdruženo enoto v in za našim SD!“ Medtem je Rupniku pojem domobranstva res postal splošnega pomena, saj sicer predstavnikov časnikarjev sredi januarja 1945 ne bi naslovil kot najizrazitejše „predstavniške duhovnega domobranstva“.³⁸

Proti koncu, v aprilu 1945, ko se je zanj neizprosno bližal prodor Jugoslovske armade, osvoboditev Slovenije, poraz nacistične Nemčije in s tem konec vojne, je, kot da bi napovedal katastrofo, najprej v velikonočni poslanici v slogu milenarijske apokaliptičnosti s trmasto vztrajnostjo pozval „Slovence in Slovenke“ k združitvi vseh sil za svojim domobranstvom v „enotno pripravljeno in skupni udar vseh Slovencev proti komunizmu, ki prihaja v znamenju smrti“ in ponovno „potem bo naš mali narod doživel svoje poveljčanje in vstajenje svobode na častnem mestu med v krvi in ognju preizkušeni narodi nove Evrope“.³⁹ Ostal je torej zvest svojemu slogu in svoji preroški topoglavosti. Končno je v radijskem govoru „Slovenec ob odločilni uri“ 21. aprila 1945 še enkrat podal retrospektivo svojih prizadevanj v boju proti komunizmu ter spet kot krono tega navedel „dično, hrabro SD“, ki ga postavlja kot vzor tudi v tem trenutku. Odklanja vsak sporazum s komunisti in poudarja, da je pripravljen na vse in da bo ostal s svojim narodom, da bo, če bi usoda tako hotela, za ta narod v boju z boljševidmom tudi rad padel. Razglasil je tudi novo zapoved časa: Vse razpoložljive sile na razpolago domobranstvu, ki ostane slej ko prej nosilec nove svobode slovenskega naroda!⁴⁰ Torej je vsaj v besedah skušal vztrajati do konca.

Tudi v času, ko Rupnik do SD ni imel nobene formalne pristojnosti, seveda ni ostal v odnosu do njega zgolj na deklarativni ravni, kot se to kaže v njegovih govorih. Omenili smo že nekatere konkretne zadeve, s katerimi se je ubadal, vendar je kljub temu pozneje izjavil, da se je v času od 11. novembra 1943 pa vse do septembra 1944 vzdržal vsakega mešanja v

domobranske stvari. Dodal pa je, da je s posrednim tovariškim potom vendarle zmeraj opominjal komandanta Organizacijskega štaba in častnike, in sicer v skladu s svojo moralizatorsko naravnostjo, „da se držijo čisti in ne mažejo ugleda s tihotapsko trgovino, samovoljnimi nezakonitimi postopki itd.“⁴¹ To priznanje dejansko potrjuje opažanje podpolkovnika Milka Vizjaka, namreč, da je Rupnik hotel imeti vedno in povsod vpogled in kontrolo nad SD, kar je skušal izvajati na različne načine. Kot vojaka ga je to seveda izrecno zanimalo, kar je tudi venomer sugeriral nemškemu okupatorjem oziroma Rösenerju. Ta si je to ambicijo razlagal s tem, da je Rupnik zaradi nasprotovanja političnih strank svojo politično osamljenost hotel kompenzirati ravno na področju domobranstva. Rupnik v spominih tudi navaja, da so razni posamezniki in deputacije kmetov in beguncev stalno pritiskale nanj, da bi prevzel komando. Pravi, da tega ni mogel storiti zaradi Rösenerja, toda pismeno se je vseeno obrnil v tej zadevi na Rainerja. Ta se je posvetoval z Rösenerjem, ki je potem predlagal, da se napravi kompromis s tem, da se prezidenta imenuje za inšpektorja SD, ki bi imel le neke nadzorne oziroma „pedagoške“ naloge in kompetence. Rainer je predlog sprejel ter je nato Rösener na že omenjenem zborovanju 24. septembra 1944 v Unionski dvorani proglasil Rupnika za generalnega inšpektorja SD ter mu istočasno izročil pripadajoče znake in začasno listino o imenovanju. Čez nekaj časa je vrhovni komisar izdal še pravo odredbo o tem. S tem je menil, da je zadostno določenim slovenskim zahtevam, ker je na zunaj izgledalo, da je domobranstvo pod slovenskim poveljstvom, kar pa seveda ni bilo, saj je Rösener še vedno obdržal prvo in zadnjo besedo.⁴² Slednji je nove Rupnikove pristojnosti formuliral kot pravico, da je lahko obiskoval domobranske čete, odstranjeval z merodajnimi poveljujočimi različne pomanjkljivosti ter da je imel priložnost pred moštvom izvajati govore v svojem smislu.⁴³ Rösener je v povojni izjavi navedel zanimivo ločevanje, saj pravi, da je bil Rupnik z začasnim dekretom imenovan le za inšpektorja ter šele pozneje z Rainerjevim imenovanjem za generalnega inšpektorja. Časopisna poročila o tej slovesnosti 24. septembra pa javno govore o imenovanju za generalnega inšpektorja z zanimivo argumentacijo, da gre za znak priznanja in hvaležnosti za vse delo, ki ga je Rupnik kot prezident izvršil.⁴⁴ Mogoče gre le za pomoto v Rösenerjevem spominu ali pa so za javnost „generalnega inšpektorja“ kar predhodno lansirali. Vizjak je v svoji izjavi po vojni poudaril Rupnikovo pravico, da je s tem lahko nosil generalsko (generalmajor!) uniformo, da je lahko kontroliral domobransko šolstvo, oborožitev in opremo, kar ga navaja k sklepu, da je bilo to torej samo formalnega pomena, saj so zadevni predlogi že prej od častnikov preko njega prehajali na nemške okupacijske oblasti. Rupnik je s tem postal glede domobranstva le bolj aktiven ter je res začel inšpicirati nekatere domobranske enote in zlasti šole, tečaje. V Novem mestu so menda proti njegovemu imenovanju protestirali, ker niso marali Rupnika za komandanta, a ko so zvedeli za njegovo pravo funkcijo, so se pomirili.⁴⁵ Mogoče je bilo tudi to reakcija v sklopu vedno posebnega položaja in stališča „republike“

v Novem mestu. Obveščevalec OF je to Rupnikovo imenovanje obrazlagal s tem, da si je okupator tako skušal nekoliko povečati vpliv v domobranstvu in da bo Rupnik preprečil razkroj, ki ga je pvozročilo delovanje t. im. „Jugoslovanske vojske“ v okviru SD, ob katero se je Rupnik dejansko pogosto obregnil.⁴⁶ V literaturi se pojavlja mnenje, da so Nemci hoteli s tem pokazati, da „domobranstvu priznavajo samostojnost in tako paralizirati preplah v domobranskih vrstah“.⁴⁷ Ta formulacija bo kar ustrezala resnici, posebno če jo primerjamo z Rainerjevo izjavo in opažanjem partizanskega obveščevalca. Vsekakor pa je bil važen, če ne celo odločilen element, za to prav Rupnikovo osebno prizadevanje, da bi dobil tudi neko formalno pristojnost oziroma oblast nad domobranstvom.

Šele v januarju 1945 je potem Rösener, ki je bil Rupniku kot generalnemu inšpektorju neposredno nadrejen, izdal službeno navodilo za njegove naloge. V šestih točkah navaja njegove naloge, izvrševanje službe, „izkoriščanje“ ipd., a v bistvu ni bilo nič novega glede na to, kar smo omenili že zgoraj. Če to bolj sistematično obnovimo, so bile Rupnikove naloge: udeležba pri vseh načelnih zadevah SD, službeni pregledi, ki se nanašajo na obleko, organizacijo, opremo, disciplino, izobrazbo, personalne zadeve in sodelovanje z nemškimi službami. Vse to Rupnik izvršuje v obliki službenih pregledov, na lašno željo pa se lahko udeležuje tudi akcij. Po vsakem pregledu mora predložiti Rösenerju poročilo in kot glavno nalogo, mora mu podati predloge v zvezi z izboljšanjem stanja in razvoja SD. Zanimiva je bila Rösenerjeva pripomba, da se Rupnikovi pregledi nanašajo na sodelovanje nemških pa tudi na sodelovanje slovenskih službenih mest, kar „je zajamčeno po položaju, ki ga zavzema kot šef Pokrajinske uprave“.⁴⁸ Rupnik je v poročilu o svoji inšpektorski dejavnosti zlasti poudarjal svoje zanimanje za šolanje domobrancev in da je dosegel, da se je v SS podčastniški šoli v Ljubljani odprl tudi slovenski tečaj, v katerem naj bi domobranski gojenci dosegli odlične rezultate oziroma celo prvenstvo nad nemškimi. Poudaril je tudi, da je za to dejavnost žrtvoval mnogo časa, da je obiskoval domobrance tudi na položajih, a da se seveda ni mogel mešati v operativne zadeve, saj je to slej ko prej vodil okupator, kar smo že ugotovili.⁴⁹ Enote je tako začel inšpicirati že 2. oktobra 1944, zadnjič pa jih je obiskal na terenu konec aprila 1945 na Dolenjskem.⁵⁰

Spet je pričel z veliko aktivnostjo in se tudi kot inšpektor na veliko razpisal in razgovoril. Že omenjeni obveščevalec OF je to formuliral z besedami, da je „pričel z veliko gonjo pisati proti ilegali in razvadam v domobranstvu“.⁵¹ Vsa ta aktivnost se je kazala v številnih navadnih dnevnikih poveljih, nenaslavljenih dopisih ter v vsaj eni zaupni naredbi in enem govoru domobranskim častnikom.

S tem je pričel že kar na dan imenovanja za generalnega inšpektorja, in sicer je tedaj izdal navadno in zaupno naredbo št. 1. V prvi, ki je izšla tudi v časopisju,⁵² je predvsem apeliral na domobransko hrabrost, zvestobo in požrtvovalnost, od katere naj bi bil odvisen obstoj naroda kot tudi mesto

slovenske domovine v na novo urejeni Evropi. Pri tem jih hrabri, češ da v boju niso sami, saj imajo ob strani prvega borca proti svetovnemu židovstvu, to je nemškega vojaka. Zato naj zaupajo v Boga ter naj uredijo svoje vrste ter se znebe vseh slabosti in naj poslušajo svoje vodstvo. Prav temu vodstvu, se pravi domobranskim častnikom, pa je bila namenjena zaupna naredba kot nasledek prejšnje. Tudi njih predvsem poziva, naj se izkažejo vredne svojega položaja, pri čemer pa po njegovem v tem času odločilne borbe ni dovolj, da izpolnjujejo samo svojo formalno dolžnost v predpisani službi. Čas namreč zahteva še mnogo več, in sicer se morajo povsem, s srcem in čustvovanjem posvetiti svojim vojakom ter pri tem spoštovati miselnost kmečkega naroda, ki tvori glavnino SD, z ničemer ne smejo žaliti čustev težko preizkušenega ljudstva, da si pridobe njegovo zaupanje.⁵³ Zanimiv je pripis, da naj „podrejeni poveljniki“ naredbo prečitajo pred strojem, kar je veljalo seveda le za prvo, navadno naredbo, ne pa tudi za zaupno, s katero so se seznanili le častniki. To kaže, da se je Rupnik vsaj v besedah izražal kot komandant, na kar opozarja tudi dejstvo, da je sploh izdajal akte z naslovi kot so naredba, ukaz ali povelje. Kot je že bilo razvidno, je v teh poveljih šlo bolj za nasvete politične, moralne in disciplinske narave, saj nekih dejanskih ukazov pač ni smel in ni mogel izdajati, zato so omenjeni „ukazi“ le bolj po naslovu.

Že čez nekaj dni je Rupnik nato svojim podrejenim civilnim organom in pa Organizacijskemu štabu SD poslal nenaslovljen dopis, v katerem poziva domobrance na disciplinirano služenje vojske in posebej opozarja na samovoljne prebege in selitve iz enote v enoto ter pretirane želje po služenju v domačem kraju. Odločil se je, da bo take pojave zatrl ter zato poziva župane in okrajne glavarje, da spremljajo tozadevno stanje v svojem območju ter posamezne primere predajajo komandantom domobranskih enot. Domobrancem pa po 15. oktobru gneralni inšpektor za take prekrške grozi s kaznimi, tudi smrtnimi.⁵⁴ To gesto je opazil tudi Protikomunistični odbor, ki je ob tem tudi predvideval, da se bo Rupnik od tedaj naprej predvsem posvetil domobranstvu.⁵⁵

V tem okviru je še posebej zanimivo Rupnikovo povelje št. 2 z dne 9. oktobra 1944, in sicer ne toliko zaradi njegove vsebine, kjer sicer spet poveljuje vlogo domobranstva ter kliče k enotnosti vseh sil in proti strankarstvu, temveč zaradi priloge k temu povelju. V njej so citirane tri izpovedi generala Clausewitza ter ena izpoved Friderika Velikega. V njih gre za misli, ki opevajo tradicionalne pruske vojaške vrline hrabrost, svobodo, čut dolžnosti, vero v narod in oblast ter grajajo mehko, obup, pokorščino (tujcem) itd. Rupnik ob tem domobrancem zapoveduje, da se „poleg slovenske domobranske misli — Bog, narod, domovina“ seznanijo tudi s temi „sijajnimi načeli, da bodo do kraja lahko izpolnjevali svojo dolžnost do domovine.“⁵⁶ Ta načela naj bi postala predmet neprestanega pouka in prapričevanja moštva.

V naredbi št. 3 ob božičnih praznikih ni nato general domobrancem

izrazil ničesar novega, marveč je nadaljeval z običajnimi pozivi in slavo-spevi ter je to pot svoje velike besede samo še okreplil z aktualno religiozno terminologijo.⁵⁷ Želel pa je domobrancem poleg najboljših želja za božič še „vso vojaško srečo v novem letu 1945“. Podobno bi lahko rekli za njegovo velikonočno povelje konec marca 1945, ko domobrance v znamenju običajnega gesla hrabri, da je Bog na njihovi strani in jih še bolj proseče poziva, da strnejo svoje vrste in dajo narodu in Bogu svoje zedinjene sile na razpolago „v zvestem izpolnjevanju svojih domobranskih dolžnosti.“⁵⁸ Lepe besede je pred tem uporabil tudi v povelju št. 7 z dne 18. februarja 1945, ko hvali zadržanje nekaterih domobranskih enot v bojih 7. februarja na področju St. Gora—Primož—Lipje z 18. divizijo ter „zapoveduje“, da si vsi pripadniki SD le-te vzamejo za vzgled in nato nadaljuje z običajnimi pozivi.⁵⁹ Podrejeni poveljniki so morali poleg tega povelja, ko so ga prečitali pred zborom, domobrancem podati še kratek navdušujoč govor. Vendar je Rupnik le redko imel vzrok za uporabo takih pohvalnih besed. Zaradi znanega stanja v razpuščenih domobranskih enotah je imel mnogo več povoda za povsem drugačne „ukaze“. To npr. velja za njegovo povelje št. 8, izdano istega dne kot že omenjeno št. 7, ter povelje št. 5 z dne 9. januarja 1945. Medtem ko prvo obsoja predvsem običajno prakso med domobranci, to je ukvarjanje s črno borzo in tihotapstvom, pa je tisto z začetka leta veliko resnejše in zadeva bistvene politične probleme z značajem SD sploh. Spada v sklop stalnega Rupnikovega rohnenja proti t. i. ilegali oziroma vmešavanju političnih strank in drugih skupin v zadeve SD. Kot je znano, je nemška policija decembra 1944 aretirala več domobranskih častnikov na čelu s šefom Organizacijskega štaba podpolkovnikom Ernestom Peterlinom, članom Slovenske legije in več drugih protirevolucionarnih aktivistov, ki so se prek ilegale ali „Jugoslovanske vojske v domovini“ povezali z zahodnimi zavezniki oziroma jugoslovansko kraljevsko vlado.⁶⁰ Odnos okupatorja, ki je za te stvari sicer že dolgo vedel, je nihal, se občasno poostril, posebno sedaj, ko je odkril skrite zaloge orožja. V omenjenem povelju je Rupnik vse to izredno ostro obsodil, čeprav naj bi bil po pisanju nekaterih emigrantov po vojni tudi on vpleten v določeno povezovanje legalnih in ilegalnih jugoslovanskih protirevolucionarnih sil.⁶¹ V tem povelju pa je o politikih, ki so stali v ozadju, govoril le kot o „umazanih, političnih špekulantih“ in po njegovem SD tem gospodom prav gotovo ne bo pomagalo do oblasti.

Kar se tiče Rupnikovih osebnih kontaktov z domobranstvom smo že omenili njegove vizitacije enot na terenu, vendar pa gre predstaviti še en njegov priljubljen način — govore, namenjene domobrancem. Tu prav posebej izstopa izredno dolg govor, ki ga je imel 1. decembra 1944 pred domobranskimi častniki ljubljanskega garnizona.⁶² Zanimiv je uvodni del govora, kjer Rupnik poudarja kontinuiteto protiboljševiškega dela in daljnovidnost, ki jo je pokazal s svojimi opozorili na židovsko nevarnost že v svojem podobnem govoru januarja 1938 svojim častnikom iz šumadijske

divizije v Kragujevcu.⁶³ Krivdo za tako hitro kapitulacijo slovenskega naroda pred boljševismom vidi v znanih strankarsko-političnih razmerah, nezasluzeno imenovanih kot „demokracija“. Sledi njegov obračun s politiki, ki se obračajo po vetru, medtem ko naj bi on zmeraj stal na istem stališču, to je — koristiti narodu, kar je bila njegova edina politika. Pri tem upa v SD, da bo glavni nosilec nacionalne misli vseh Slovencev; zaradi domobranstva bo možno prestati vse preizkušnje ter „zgraditi v pravično potegnjenih slovenskih etnografskih mejah slovensko narodno skupnost“ itd. Tu bi bilo zanimivo vedeti, ali je nemška cenzura poznala predhodni tekst tega govora in to ravno zaradi njegovih nacionalnih programatskih stavkov. Rupnik naprej govori še o mednarodnopравни upravičenosti domobranstva, ki mora vzdrževati red pred boljševismom. Želi, da bi domobranstvo zajelo ves narod, česar naj bi se ravno bali politični špekulanti, ki bi potem ne imeli nikogar več, ki bi ga mogli predstavljati. Sledili so še drugi zaničljivi izrazi na račun politikov kot npr. o unionskih kletah in norišnicah. Končno pozove častnike: „Proč s strankarstvom in cepljenjem narodnih sil!“; kajti njihova odgovornost je velika, obljublja pa jim, da bo v vseh naporih tudi on z njimi. Tako je ponovno izrazil svojo averzijo do politikov ter poudaril vlogo samega sebe, kot tistega, ki bo neomajno in do konca zvesto služil svojemu narodu. V tem govoru je tudi značilno, da je precej manj poudarjal vlogo Nemčije in zvestega nemškega vojaka, kar lahko pripisujemo dejstvu, da nastop ni bil javen. Zavedal se je, da je med domobranskimi častniki bilo mnogo liberalno in jugoslovansko orientiranih, zato je poleg drugega mnogo prostora posvetil ravno analizi propada stare Jugoslavije, čeprav je bil krivec za to po njegovem že vnaprej znan.

Kot zadnje Rupnikovo dejanje v vlogi generalnega inšpektorja SD lahko po vsej verjetnosti ocenimo poziv za prijavo novih prostovoljcev v SD, ki je izšel v časopisju 1. maja 1945 in ki sta ga podpisala skupaj z Rösenerjem.⁶⁴ To gre skupaj z drugimi tedanjimi dogodki uvrstiti med obupne korake, ki so jih poskušali okupator in njegovi domači sodelavci, da bi se izognili približajočemu se propadu. Vendar je bil ta poziv zares utopična gesta, saj tudi če bi imel kaj odmeva, bi efekt novih domobranskih prostovoljcev prišel do izraza veliko pozneje, pri čemer je seveda jasno, da tudi to verjetno prav v ničemer ne bi spremenilo toka dogodkov.

O generalu Rupniku bi se tudi poleg vsega dosedaj navedenega kot o osrednji osebnosti slovenske kolaboracije z okupatorjem dalo povedati še mnogo drugih stvari, in sicer tako z njegovega kot tudi zunanjega, objektivnega vidika. Zanimiva bi bila analiza Rupnikovih pogledov na razvoj svetovnega položaja ter sprememb v tem pogledu, prav tako bi bilo pomembno vedeti, kako si je točno zamišljal odnos med Nemčijo in Evropo ter Slovenijo in Nemčijo v primeru nemške zmage. Položaj Slovenije je seveda v svojih govorih stalno omenjal, vendar le s pretežno optimisitčnimi splošnimi frazami, ki niso povedale dosti. Govoril je o združitvi tudi ostalih

slovenskih pokrajin, o etničnih mejah, dejansko si je prizadeval za razvoj domobranstva na Primorskem in Gorenjskem, a je vprašanje, če je resno upal, da bodo nacisti res obnovili neko „Združeno Slovenijo“. Za njegovo vlogo kot predsednika pokrajinske uprave, inšpektorja ali voditelja SD je bilo značilno, da so njegovi pristaši izredno poveličevali, govorili o edino možni — Rupnikovi poti, njega pa slavili kot nekako odrešitev, kot malega Führerja. Šlo je za pretežno mlade, a maloštevilne ljudi iz vrst ljotičevcev, Stražarjev in drugih ekstremnih klerikalnih disidentov, ki so ob siceršnji Rupnikovi politični osamljenosti zaslužili svoj trenutek in jih je general dejansko spravil na pomembne položaje. To je bila pravzaprav njegova „mladina“, o kateri je stalno govoril, da bo prinesla lepšo bodočnost narodu in iz katere je ob koncu pretežno nameraval ustanoviti nek svoj Narodni odbor, ki bi odrinil tistega, ki so ga že prej formirale tradicionalne politične stranke.⁶⁵ Iz teh mladih aktivistov ter intelektualcev in po drugi strani Slovenskega domobranstva je očitno kanil ustvariti novo, enotno in edino slovensko stranko, za katero lahko z veliko verjetnostjo smtaramo, da bi bila fašistična tvorba. Konkreten načrt za njeno formiranje in delovanje nam ni poznan in verjetno ni obstajal, vendar pa bi se vsekakor zavzemala za korporativno-stanovsko družbeno ureditev, za kar je Rupnik dovolj odločno plediral. To so opažali tudi tedanji opazovalci, npr. podpolkovnik Vizjak, ilegala in drugi.⁶⁶ Nadalje bi bilo potrebno poznati in upoštevati njegove stike ter pogajanja s hrvatskimi in srbskimi kolaboracionisti, njegov odnos do delovne službe oziroma akcije „Pöll“. odnos do Italijanov, nadalje pomen, ki ga je dajal narodnim tradicijam v svojih načrtih in navezadnje, kakšna je bila njegova filozofija v ožjem smislu. Tu naj omenimo, da je vsaj v svoji povojni izjavi govoril o neki nujni revoluciji in nekako opravičeval in približeval svoje stališče socialistični revoluciji. Ali to izvira iz njegovega do absurda priganega oportunizma, ali so to bile le nacional-„socialistične“ fraze. Zanimivo in za končno oceno tudi potrebno bi bilo vedeti, koliko je pri njem igrala vloga preračunljivost, ambicije in koliko je bil le naiven oportunist in je morebiti celo dejansko verjel v vse tisto, kar je govoril in delal. Nekatere stvari kažejo na to, da velja bolj ta druga možnost. Vsekakor pa vsaj večina teh problemov ni neposredno vezana na usodo Slovenskega domobranstva in zato o tem pač ne bomo razpravljali.

Neposredno in bistveno pa je usodo SD zadeval bližajoči se konec vojne in s tem osvoboditev Slovenije po prodirajoči Jugoslovanski armadi ter slovenskih partizanskih divizijah. Neposredno se je ta „grožnja“ tikala tudi Rupnika, ki si je za domobranstvo toliko prizadeval in se je sedaj moral soočiti z vprašanjem, kaj bo z domobranstvom, kako ga uporabiti v zaključni bitki in kako ga rešiti. Po lastni izjavi je o tem dolgo razmišljal ter prišel do sklepa, da velja v končni fazi domobranstvo ločiti od okupatorja, se pravi, da bi dobilo samostojnost in proste roke. Potem bi se nadaljevala borba proti JA, po evakuaciji beguncev pa naj bi se tudi domobranstvo

umaknilo na sektor za črto Pokljuka—Vintgar—Sava, kjer bi bila po njegovem možna daljša obramba. V zvezi s tem je sprva menil, da bi bila zaradi štednje človeških življenj tudi nasprotna stran pripravljena na pogajanje in da bi bilo možno doseči ugodno kapitulacijo, kar pa se seveda ne sklada z njegovimi trditvami v govoru 21. aprila, kjer odklanja vsak sporazum s komunisti. Čeprav je malo verjetno, da si je glede tega takrat zares premislil, pa ta njegova razmišljanja vendarle kažejo njegov vojaški način mišljenja ter pomanjkanje političnega čuta, saj bi bila takšna rešitev ob tedanjem razmerju sil in značaju NOG popolnoma nemogoča. Vendar je Rupnik v nadaljevanju že sam razkril, da je računal predvsem čez nekaj časa na prihod zahodnih zaveznikov, ki bi ga nekako rešili. Kot mnogi drugi je s tem v zvezi računal na spor, če že ne na spopad med Sovjetsko zvezo in zavezniki, kar bi mu nudilo določene možnosti. Da pa bi ta načrt lahko izvršil, pa bi moral od Rösenerja, ki je bil še zmeraj gospodar položaja, dobiti dovoljenje za nekaj važnih stvari. Moral je dobiti odobrenje za izvedbo evakuacije, za to, da komanda SD preide v njegove roke in da se odcepi od Nemcev „še preden bi za to nastopila stvarna potreba,“⁶⁷ in končno, pod njegovo oblast oziroma komando bi morala priti Gorenjska in Gorenjsko domobranstvo, o čemer bi seveda odločal Rainer. V ta namen je od sredine aprila 1945 vršil stalen pritisk in čez deset dni v glavnem dobil načelno privoljenje za svoje zahteve. Tedaj je že pripravil govor javnosti in domobranstvu ter naredbo o prevzemu komande nad SD. Toda tedaj je iz ozadja stopil Narodni odbor, ki se je sicer že dalj časa pripravljal za te odločilne trenutke. V vojaškem pogledu je želel predvsem preleviti domobranstvo v „Slovensko narodno vojsko“, odstraniti Rupnika ter se ločiti od Nemcev in se predstaviti zahodnim zaveznikom kot nekako odporiško gibanje in kot pravi predstavnik slovenskega naroda. Le redki posamezniki kot npr. dekan Matija Škerbec so želeli, da Rupnik sicer prepusti politično oblast Narodnemu odboru, vendar vojaško vodstvo prevzame sam. 27. aprila je NO imel sejo, na kateri so sklenili, da pritisnejo na Rupnika, ki ni več primerna oseba, da odstopi (kot generalni inšpektor?), da se SD reši tutorstva, s tem pa dobi tudi samostojnost.⁶⁸ Sledil je nekajdnevni proces, v katerem je NO od Rupnika in Rösenerja hotel doseči uresničitev svojih zahtev. Najprej je k sebi povabil Rupnika na razgovor, da bi razložil položaj ter da bi pritisnil nanj. Na prvem sestanku ne NO ne Rupnik o domobranstvu nista izrekla jasne besede, general je le dejal, da bo zaveznikom všečno, če na tem prostoru dobe disciplinirano vojsko, takrat pa bo on odšel in na njegovo mesto bo stopil NO. To je slednji ocenil kot uspeh, vendar se je izkazalo, da je Rupnik s svojim odstopom mislil na pozneje, v tedanjem položaju bi bilo zaradi prisotnosti Nemcev to že nemogoče. To je bil tudi predmet spora v naslednjih dneh — NO se je želel čim prej odkrižati Nemcev in Rupnika, pri čemer pa je slednjega prostodušno izkoristil za posrednika v pogajanjih z Rösenerjem. Z Višjim SS in policijskim vodjo sploh ni šlo gladko, pri čemer pa tudi

NO ni pokazal prevelike resnosti. Rösener je pri tem podprl Rupnika, da se proglasi za komandanta SD in se le-to pod njegovim poveljstvom osamo-svoji od Nemcev. Prav tako pa je Rupnik pristal na to, da se politična oblast prenese na NO, za katerega je domneval, da mora imeti zelo dobre informacije in zveze z zavezniki, saj je nastopal, kot da bodo le-ti vsak čas v Ljubljani. Na sledečem sestanku med Rupnikom in delegacijo NO je general že odkrito vprašal, kakšne načrte imajo z domobranstvom. Iz sicer nejasnega odgovora o formiranju „Vojnega sveta“ je spoznal, da so njega odpisali tudi v vojaškem pogledu. Zato je kljub temu sklenil, da se proglasi za komandanta SD, kar je zvečer 30. aprila objavil po radiu. Tako je izjavil v preiskovalnem zaporu po vojni in je to potrdil tudi pri zaslišanju na obravnavi. Toda NO je z vodstvom SD, predvsem s polkovnikom Krenerjem, imel že od februarja 1945 sporazum o prelevitvi SD v Ljubljansko divizijo Slovenske narodne vojske in večina častnikov SD je tudi bila za to. Sedaj je prišel Rupnikov proglas, kar so v domobranskem štabu očitno sprejeli z nezadovoljstvom. Rupnik je od enot dobil le redke čestitke, vzrok za to pa je bil, kot je zvedel potem, ker štab njegove naredbe in proglasa sploh ni razposlal domobranskim enotam. Pač pa je prišla k njemu delegacija Gorenjskega domobranstva, ki je želela, da čimprej pride pod njegovo komando. Rupnik je v spominih izjavil, da je izdal tudi o tem poseben proglas s privoljenjem Rösenerja. H generalu je nato prišel tudi škof Gregorij Rožman ter ga nagovarjal k odsotpu, ni pa jasno ali kot prezident, na kar je Rupnik že pristal, ali pa je šlo za poveljstvo nad domobranstvom. V zvezi z „uporom“ v Organizacijskem štabu je Rupnik nato k sebi pozval Krenerja in Vizjaka na razgovor. Prišla sta v spremstvu več častnikov, ki pa svojih zahtev niso imeli formuliranih ter jih je pozval, naj mu to naslednjega dne prineso pismeno. Polkovnik Krener naj bi se od vsega tega distanciral. Dejansko je šlo za poskus odstranitve Rupnika s strani častnikov, za kar se je posebej zavzemal kurat dr. Ignacij Lenček, ki je prinesel tozadevne direktive od NO oziroma škofa. Ne glede na to, da sta Vizjak in Krener organizacijo puča odklonila, pa je ostalo dejstvo, da so bili mnogi višji častniki SD od strani NO povišani, Krener celo v generala, seveda ne SD, temveč „Slovenske narodne vojske“. Kar se tiče zgoraj omenjenih častnikov, je naslednji dan, to je 2. maja 1945 k Rupniku prišla skupina z zapisanimi zahtevami. Častniki se mu sicer zahvaljujejo za požrtvovalno delo, vendar nato zahtevajo njegov odstop kot komandanta SD.⁶⁹ Rupnik jim je obrazložil položaj in poudaril, da bo odstopil tedaj, ko bo smatral, da bo to zares potrebno. Po medsebojnem prepiru je potem večina častnikov svoj podpis pod spomenico preklicala, nakar je nekdo le-to razrgal. Rupnik pravi, da je bilo na spomenici tudi Krenerjevo ime, vendar lahke na podlagi drugih virov sklepamo, da to ni bilo res.⁷⁰ Formalno je bila ta stvar tedaj torej odložena. Zvečer je še zadnjič govoril po radiu, kjer je razglasil prevzem vrhovnega poveljstva nad SD.⁷¹ Vprašanje je, zakaj je to objavil še drugič, če se je res že 30. aprila proglasil za komandanta.

Zanimivo je pri tem tudi to, da časniki 1. maja niso ničesar poročali o kakem proglassu, medtem ko pa so objavili 3. maja besedilo njegovega proglassa od prejšnjega večera. Ali je iz tega moč sklepati, da proglassa 30. aprila sploh ni bilo in da so vse (dokazane) reakcije častnikov, škofa in drugih ljudi bile le reakcije na njegovo sicer znano, a še neuradno odločitev o prevzemu poveljstva. V literaturi je sprejeta verzija 30. aprila in Rupnik dejansko v svojih spominih ne govori o kakem razgласu in govoru po radiu 2. maja, vendar gre po drugi strani poročilo v časnikih jemati za verodostojen dokaz o tem, da je govor imel.⁷² Rupnik je v svojih spominih poleg drugega tudi zamešal en dan ter govori o tem, da je že zvečer 2. maja po vsem tem v njem dozorela odločitev, da odstopi tudi kot komandant SD in sicer naslednji dan, to je 3. maja. Če bi bilo to res, bi bila zmešnjava popolna, saj je še pred nekaj urami dosegel odpoved častniške zahteve in istočasno po časopisnih poročilih imel po radiu že omenjeni govor. Odstopil pa naj bi naslednji dan, ko je bil v časopisih objavljen njegov proglass. Verjetno je v spominih izpustil en dan, saj govori, da so v toku celega 2. maja k njemu prihajali ljudje ter zahtevali njegov odstop, naslednjega dne, to je 3. maja pa naj bi bila Ljubljana že preplavljena s proglassom Narodnega odbora o „prvi seji slovenskega parlamenta“ in vsem, kar je iz tega izhajalo. Dejansko je šlo za 3. in 4. maj 1945. K dvomu, da je imel 30. aprila res govor po radiu z omenjeno vsebino, nas navaja tudi že znano dejstvo, da je v Rösenerjevem in njegovem pozivu k prijavi v SD dne 10. maja Rupnik podpisan še kot generalni inšpektor, toda po njegovi poznejši izjavi se je pred prejšnji večer že proglassil za komandanta in za to je imel tudi Rösenerjevo privoljenje. Pri svoji izjavi Rupnik pravi, da je v svoji zahtevi niso imeli formalnih ter jih je pozval, naj to ne sprejmejo. Vendar pravzaprav te stvari niso toliko važne. Rupnik priznava tudi sam, da je spoznal neomajno nasprotovanje NO in tudi častnikov in drugih ljudi ter je sklenil (verjetno) že 3. maja, da odstopi tudi kot komandant. Medtem so tekla pogajanja NO z Rösenerjem glede osamosvojitve SD in predaje nemškega orožja in podobnega. Rösener pa je vse razen predaje politične oblasti odklonil ter je odredil svojemu štabu, da se lahko domobranci osamosvoje le v primeru, če ostanejo še naprej pod poveljstvom njegovega štaba. Pri tem je Rösener Rupnika še pragovarjal naj ne „zapusti“ domobranstva, ko mu je sporočil svoj sklep, podobno naj bi ga hrabil tudi sin Vuk, ki se je tedaj mudil v Ljubljani češ da je „cela fronta“ za njega. Vendar se je Rupnik odločil dokončno in že rezerviral mesto v nemškem transportu proti Koroški 5. maja (ali šestega glede na Rupnikovo mešanje datumov) in predal politično „oblast“ NO na pokrajinski upravi še prej pa je pri Rösenerju potekala tozadevna slovesnost (kajti o tem je še vedno odločal Rainer, katerega odloke je sedaj Rösener prebral; med drugim tudi tega, da Gorenjsko pripoji k Ljubljanski pokrajini). Predaja poveljstva nad domobranstvom je bila pravzaprav brezpredmetna, saj Rupnik komande dejansko sploh ni prevzel medtem ko so zadeve generalnega inšpektorja po njegovih besedah obsegale samo nepomembno korespondenco.⁷³ S tem

je tudi nad SD formalno poveljstvo prevzel Narodni odbor, ki pa je kot generalu Krenerju naročil, naj se pripravi za umik na Koroško.⁷⁴ To se je v naslednjih dneh tudi zgodilo — kolaboracionistični domobranci iz Ljubljanske pokrajine ter Gorenjske so se skupaj z nemškimi okupatorji v strahu pred raznijsjo slovenskega naroda umikali iz domovine. Še pred njimi je na žalostno pot emigracije krenil tudi general Leon Rupnik.

OPOMBE:

- 29 AIZDG, fasc. 925/III.
- 30 AIZDG, fasc. 925/IV.
- 31 Beseda našega prezidenta. Ljubljana 1944, str. 8. V brošuri: Ponatisnjeni Rupnikovi govori od 23. 9. 1943 do 27. 11. 1944.
- 32 Pétainovo ideologijo je n. pr. orisal Yves Dénand v svojem delu Vichy 1940—1944. Paris-Bruxelles-Montréal 1972, str. 63 sl., s staljša novejšje psihanalize pa jo je analiziral Gérard Millen v knjigi Les Pausse-aur-jour du maréchal Pétain v Paris 1975.
- 33 Slovensko dom 4. 11. 1944.
- 34 Glej Dimitrije Ljotić, Socialno politične osnovne sodobne Jugoslavije, Maribor 1938; Branislava Gligoričević, Napad Ljotićevca na študente Zbora, Istorijski glasnik, Beograd 1963, št. 2, kaj je torej res?
- 35 Jutro 26. 9. 1944.
- 36 Slovenski dom 4. 11. 1944.
- 37 Tehničkog fakulteta u Beogradu u oktobru 1940. Pasturanje Ljotićevog Slovenec 17. 1. 1945.
- 38 Slovenec 1. 4. 1945.
- 39 Slovenec 22. 4. 1945.
- 40 AIZDG, fasc. 925/III.
- 41 AIZDG, fond Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev, fasc. 924/III.
- 42 AIZDG, fasc. 925/IV.
- 43 Jutro 26. 9. 1944.
- 44 AIZDG, fasc. 925/IV.
- 45 AIZDG, partizanski vojaški fondi, fasc. 52/IV.
- 46 Križnar, str. 277.
- 47 AIZDG, fond SD, fasc. 17/II.
- 48 AIZDG, fasc. 925/III.
- 49 Slovenec 28. 4. 1945; AIZDG, fond SD, fasc. 282/I.
- 50 AIZDG, fasc. 52/IV.
- 51 Slovenski dom, 7. 10. 1944; AIZDG, fasc. 16/III.
- 52 AIZDG, fasc. 16/III.
- 53 AIZDG, fasc. 17/I.
- 54 ARSNZ.

- 56 AIZDG, fond SD, fasc. 274/III.
- 57 AIZDG, fasc. 17/II.
- 58 AIZDG, fasc. 16/III.
- 59 AIZDG, fasc. 17/II.
- 60 AIZDG, fond Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev, fasc. 923/II; Križnar, str. 282.
- 61 ARSNZ; Metod Mikuž, Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji IV, Ljubljana 1973, str. 290 (dalje: Mikuž, Pregled).
- 62 AIZDG, fasc. 279/III.
- 63 Glej Divizijski general Leon Rupnik, Boljševizem orodje mednarodnega židovstva. Ljubljana 1944.
- 64 Slovenec 1. 5. 1945.
- 65 ARSNZ.
- 66 AIZDG, fasc. 925/IV.
- 67 AIZDG, fasc. 925/III.
- 68 ARSNZ.
- 69 AIZDG, fasc. 925/III.
- 70 ARSNZ. Formulacija nam dostopne verzije (?) častniške spomenice Rupniku je vsebinsko malo drugačna, govori predvsem o predaji politične oblasti in lojalnosti do Narodnega odbora ter o tem, da naj se jim on pridruži in da naj z njimi ostane „na svojem dosedanjem položaju v SD“, kar pa je prečrtano s svinčnikom in dodano „v vodstvu SD“. Kaj je torej res?
- 71 Slovenec 3. 5. 1945.
- 72 AIZDG, fasc. 925/III; Križnar, str. 288; Mikuž, Pregled V, str. 68.
- 73 AIZDG fasc. 925/III.
- 74 Križnar, str. 290.

Iz dnevnika majorja Ladislava Križa

C.C. 89 P. M. 3200, settore A Gonnars in CC 15 P. M. 3100, Montemale

Uvodni motto: „Nismo hoteli trpeti zato, da bi trpeli.“

Vojni ujetniki, polovljeni v posteljah na dan 19. marca 1942.

V polsnu sem slišal zvonec v Akademskem kolegiju okrog 22. ure. Takoj nato so mi sporočili, da so italijanski vojaki odpeljali podporočnika Mišiča. Seveda sem takoj sklepal, da najbrž pobirajo vse. Torej sem samo še čakal, kdaj se vrnejo. Okrog 0,30 se je ponovno oglasil zvonec in vedel sem, da sem na vrsti. Vrtar mi je prišel povedat, da me iščejo. Pred vrati sta stala dva vojaka, popil sem še eno kavo, se poslovil od domačih, medtem pa sta vojaka dopovedovala, da se vrnemo vsi „domani“ a to se pri njih lahko ima tudi za nikoli.

Z natrpano aktovko najpotrebnejših stvari sem pod „častno stražo“ štirih vojakov, v senci bajonetov, bil spremljan do karabinjerjev. V senci bajonetov so prihajali tudi drugi v pisarno, od pa spet na cesto v tovrne avtomobile in naprej v vojašnico na Poljanski cesti. Bela Ljubljana je še počivala.

Na dvorišču vojašnice, pred veliko barako so nas že pričakovali, pretresali aktovke, nahrbtnike, kovčke in žepe. Pokradli so vse cigarete, žepne nože, vžigalnike in druge stvari, kar je bilo pač posameznemu vojaku všeč. Celo dežnike so odvzeli v strahu, da ne bi bilo morda kakšno orožje. Ko sem stopil v barako, je bila že precej polna, častnikov in podčastnikov. Nekateri sedijo, drugi nervozno hodijo gor in dol. Tam spet v grupah debatirajo in ugibajo, kam nas bodo poslali. Jasno mi je bilo, da nas ne bodo spustili, in negotovost, kaj bo z družino, mi je povzročala skrb.

Počasi se je začelo daniti. Sami neprespani obrazi, skrb na vseh, na mnogih tudi polno ironije: kako tudi ne, če pomislimo, da so ujetniki iz toplih postelj, mnogi tudi od gočevanj — vsi Josipi! Ves dan so prihajale nove grupe, baraka se je počasi razživel in začeli so se dovtipi na račun junaškega dela Italijanov.

Popoldne so nas, višje častnike, preselili v vojašnico v dve sobi, dali slamnjače in pokrivala — torej naslednja noč bo malo boljša.

20. marec smo prebili v sobah vojašnice in popoldne so že prišli prvi obiski: žene, otroci, bratje in drugi sorodniki ter prinašali kovčke, nahrbtnike z najbolj potrebnimi stvarmi. Tudi moja dva sinova sta kaj kmalu primahala med prvimi.*

Še vedno prihajajo nove grupe. Drugi so že začeli mešati karte, nastalo je grupiranje tarokistov, preferansistov. Obisk za obiskom se vrsti in počasi so tudi obrazi bolj zadovoljni, saj so do sedaj vsi imeli samo, kar so imeli na sebi.

* VESTNIK se iskreno zahvaljuje sinovoma g. Milanu in g. Bojanu, bivšima domobrancema, za odstop spominov in dovoljenje za objavo.

21. marec se bliža h kraju. Čujejo se glasovi, da bomo skoraj odrinili in res so nas okrog 22. ure vzdignili. Nastal je živzav in vsakdo je začel spravljati svoje stvari. Kmalu smo se vsi znašli na dvorišču, obkroženi s stražami. Tudi strojnice, ki so stale okrog barake, so prinesli.

„Začelo se je „prozivanje“ — seveda imena precej popačena. Po dolgih štirih urah so končali — „pronto“, pa na ulico iz vojašnice na kolodvor. Tam so nas spravili v vagono 2. in 3. razreda.

22. marca ob treh se je začel pomikati vlak „nekam v Italijo“. V vsakem vagonu seveda polno „častnega spremstva“, kako tudi ne, saj vozijo nevarne „Jugoslovane“. Poskušam zadremati, a ne gre, spet ena prečuta noč. Dani se. Blizu Gorice smo. Gledamo Kras; spomini iz prve svetovne vojne še vedno tu in tam. Postaja za postajo se vrsti. Bagnaria Arsa — vlak stoji malo več, torej tu smo. Spet pod kontrolo „junaške“ vojske — izstopamo iz vlaka in spet nas preštevajo. Precejšnja kolona se je formirala na cesti. Prtljago so nam dali na dva voza. Seveda so vsi oddajali s precejšnjim nezaupanjem. Kolona se je začela premikati in kmalu smo zagledali naše taborišče — naš novi dom: Bog ve, za koliko časa!

Neprijeten je občutek, ko so se žična vrata odprla in zdelo se mi je, kakor če ubogo žival iz svobode pripeljejo v zoološki vrt. Spet „prozivanje“. Vsem so odvzeli ves denar, ker v taborišču se dobi vse za bone, ki jih tam tudi delijo. Razdelili so nas v posamezne barake. Ležišča v nadstropjih, tako da spodnjemu vedno lahko kaj pade v oči. Znajdljivi hite na dvorišče in iščejo žeblje, žico in podobno. Vsakdo poskuša urediti svoj kotiček čim bolj udobno. Seveda, tu so se pokazali različni patenti že izkušenih iz ujetniških taborišč v Nemčiji in Italiji. Počasi se vse umiri. Čas kosila je. Razdele porcije in žlice in potem h kotlu, v katerem plava veliko zelenjave, a prav malo makaronov, tako da vsak lahko prešteje, koliko jih je padlo v porcijo. Vendar zaradi tega še ni dosti razburjenja, saj je v nahrbtnikih še dosti različnih dobrot, ki so bile spravljene doma za slabe čase, a so jih domači oddali za ujetnike. Kakor v najboljših časih vidiš šunko, slanino, salame, konzerve, potice in še druge dobrrote. Toda že se dviga misel: kaj pa potem, ko tega ne bo več?

Popoldne je sonce prav prijetno pripekalo, saj tudi lepo vreme vpliva na razpoloženja. Radovednost nas žene po taborišču, pa tudi da si ogledamo okolico. Sama ravnina in visoke murve, a tam daleč planine ob Soči in Tolminu. Vidimo Nanos, Krn, Doberdob, Sveto Goro. Nekí celo trdè, da se vidi Triglav. Najbližje mesto — trg — je Gonars.

V pogovorih z znanci, sošolci in prijatelji, kako in kje je kdo preživel april 1941 minevajo prvi dnevi za žico.

Cistiti, prati, pometati moramo sami. Zakaj? Odgovor: ker ste internirani kot „rebelli“! Torej tako, ne kot ujetniki in z ozirom na to tudi ta odredba in taka hrana.

Podčastnike so oddelili na drugo stran taborišča in prepovedali vsake stike z njimi. Torej vse kaže, da so nas res imeli za nevarne ljudi protivniške italijanskega imperija.

Red v taborišču — vojaški. Budnica ob 6.30, zajtrk ob 7., ob 11. kosilo, ob 5. večerja. Za zajtrk črna kava, še ne tako slaba, kosilo zelenjavna juha s prav malo makaronov ali riža in košček sira. Kruh — vsak dan mali hlebček okrog 150 gramov. Slabo se bo pri tej hrani živelo. Menda točno izmerjeno, da ostanemo živi, a slabo odporni za dolgi čas pred nami. Tako je minil spet en dan, 23. marec.

24. marca smo dobili formularje in vpisali vse podatke, verjetno za Rdeči križ. Žig se glasi: Campo concentramento prigioneri guerra 89 PM 3200. Zaključek, da nas zunaj smatrajo za vojne ujetnike, a po hrani in postopku za internirance. Stari sistem Italijanov, da reši na dve strani in pokaže tisto, ki jim bolj konvenira. Vsak dan bolj spoznavamo njihove slabosti in zahrbtnost.

25. marce. Nove grupe prihajajo, vedno ista pesem. Skoraj vse barake so že polne. V vsaki po sto ljudi. S komandantove strani so nam sporočili, da za častnike pripravljajo v bližini novo taborišče, da se bomo kmalu preselili in da so tam manjše sobe za 2 — 4 — 10 in 40 postelj. Če je res, bo vendar malo boljše naše stanje, hrana pa gotovo ne.

27. marec. Vendar se je uresničilo, da se selimo v novo taborišče. Spet po starem: preštevanje, spremstvo do novega doma. V desetih minutah smo dospeli in začelo se je odrejanje po sobah. Višji častniki, po dva ali štirje v eno sobo, nižji v ostale. Tudi postelje so tu; spet se je začel lov na žeblje in deske za police. Žica je tudi potrebna za razne stvari, kakor n. pr. za podaljšanje postelj. Niso delane za ljudi velike postave. V taborišču je 20 barak, nekatere so še v delu, kakor tudi kopalnica, ambulanca, umivalniki in stranišča, voda tudi še ni povsod speljana. Po vsem je videti, da bo udobnejše. Okrog in okrog taborišča polno stražarjev, na vsakih deset metrov, a na vogalih ogledni stolpi z reflektorji, ki obsvetijo vsakogar, kdor se prikaže iz barake, ko se začenja mrak. Ob 9. moramo biti vsi v posteljah, a po pol desetih mir in tišina.

Dobili smo tudi prvo dopisnico, a obljubljeno je, da bomo dobili en teden dopisnico, drugi pa pismo. Upajmo! Tudi brzozavke so odobrene — po deset dnevno.

Kantina je tudi začela delovati in boni gredo v promet. Taboriščna valuta! Vse se drenja okrog okna in kupuje, kar dobi, saj veliko ni na izbiro, cene pa tudi prav mastne. A kaj, ko se pri nekaterih že čuti pomanjkanje hrane. Nahrbtniki se počasi sušijo in žalostno visijo po stenah.

28. marec. Vse po starem. V prejšnje taborišče so na naša mesta pripeljali novince.internirance, ki so bili do sedaj v Tolminu.

Mineva dan za dnevom. Ob nedeljah malo spremembe, ko gledamo na cesto, ki pelje v Palmanovo. Na njej je videti veliko kolezarjev, mnogi se približajo iz radovednosti taborišču, da bi videli „rebele“ iz ljubljanske province. Na nekaterih je opaziti, da so bili prevarani, ker vidijo samo lepo oblečene ljudi, ki se mirno sprehajajo po taborišču. Mogoče so tudi nezado-

voljni s tem „odkritjem“, da niso videli kakšne „divjake“, in odrinejo dalje na svoji poti.

V taborišču smo začeli premišljevat, na kakšen način bi lahko skrajšali čas in obdržali svež duh. Kmalu je začel izhajati časopis „Komar“, ki nikomur ne prizanaša in zvečer pri čitanju vsem stanovalcem taborišča vsaj malo razvedri lica.

Ustanovimo razne sekcije: pravno, gledališko, muzikalno, pevsko, informativno, vrtnarsko. Kaže, da bodo samo prve dobro funkcionirale, ker za druge začasno še ne bo potrebnega materiala.

Čas še precej hiti. Vsakdo si sam išče delo in zabavo. Perejo in pometajo sobe, izdeljujejo police, na dvorišču rastejo male pečice. Karte pojejo od jutra do večera, seveda je po vsaki partiji velika debata, včasih zelo ostra.

Opaza se tudi, da pri nekaterih — eksplozivnih se ne morejo zadržati; pride tudi do žalitev. Mlajši častniki so vedno prepričani da se višjim kaj bolje godi. Okrog kotlov je vedno borba, kdo bo prvi — in če kaj ostane, kdo bo dobil. Pozabljajo na dostojanstvo, čast, obzira ni, zgolj samo borba in skrb za obstanek. Mnogi dokazujejo za to in ono, a videti je v njihovih dušah, da samo zaradi tega, da bi sebi olajšali položaj. Kaj šele bo? Tako minevajo dnevi.

Na dan 6. aprila v spomin padlih v letu 1941. minuta molčanja v počaščenje. Še vedno prihajajo novi in tudi na orožništvo niso pozabili in pripeljali del častnikov. Ljubljana še ne ve, kje smo in kako se nam godi. Torej, brzozavke, pisma in depisnice že štirinajst dni leže v taboriščni pisarni, a vedno nam obljublajo, da bomo že dobili — sama laž in zahrbtnost. Veliko obljub, a nobena izpolnjena. Naš komandant colonello Vicedomini samo sveto obljublja vsako stvar, a ničesar ne stori. Počasi postaja stvar jasna in italijanski karakter vsak dan bolj očiten.

12. april. Mala taboriščna predstava. Petje, malo glasbe na harmoniko, kupleti, tudi ena enodejanka. Za prvo predstavo je uspelo dobro, posebej z ozirom na razpoložljiva sredstva, Upam, da se bo še dobro razvilo. Eno uro in pol smo pozabili na tegobe življenja. Tudi karikature in umetniške slike so se pojavile na stenah v sobi, kjer je bila predstava.

13. aprila. Spet je prišla nova mala grupica. Tudi poročnik Ravnik, ki se je šel ženit, se je vrnil in prinesel okrog 150 pisem in nekaj pozdravov, tudi nekaj paketov. Precej srečnih obrazov, a tisti, ki niso dobili ničesar, so s povešenimi glavami odšli v svcje sobe.

V naši sobi, sstanovalci major Tavzes, ...in podpolkovnik Trampuž: do sedaj se še prav lepo razumemo, seveda samo če bo popuščanje šlo še tako naprej. Spet je minil en dan.

14. aprila. Nestor taborišča, obče priljubljeni rezervni kapetan Terseglav odhaja domov. Seveda vse žalostno gleda za njim. Sto in sto naročil je prejel za svojce. Srečno! Že na predvečer so mu zapeli podoknico in število se je zmanjšalo od 488 na 487.

Popoldne v kantini spet protesti, prepiri; kdo je na vrsti, kdo bo prvi. Tako da celo pride do žalitve. Podporočnik Bat zabrusi polkovniku Kokalju „stara mrcina“ in za to dobi klofuto. Žalostno, a resnica!

Zvečer se je zvedelo, da je v Ljubljani umrl polkovnik Živanović, bivši komandant vojaškega okrožja. Zbor mu je zapel dve žalostinki. Kakor na vsakega človeka, bo jutri malokdo še nanj pomislil.

Iz sosednega taborišča prihajajo vesti, da so izpustili 30 internirance. domov, verjetno bolni in prav mladi fantje.

Hrana vsak dan slabša. Da ni naš sostanovalec prejel nekaj polente, kakaa in čaja, bi nam slaba predla; pa se malo skuha za priboljšek in že manj krulijo prazni želodeci.

Paketi prihajajo iz Ljubljane in drugih krajev precej pogosto. Kaže, da je pošta začela boljše obratovati.

15. in 16. april. Nič posebnega. Morala pri častnikih je precej spremenjena. Pojavlja se egoizem v večjih merah. Malenkost, a karakteristično: tako dolgo si prijatelj, dokler imaš cigarete, ko jih nimaš več, se ti izognejo. Prijateljstvo traja, dokler imaš do bližnjega obzir do skrajnosti, a on proti tebi ne naredi ničesar — samo ti moraš biti vedno na uslugo.

Bo še.

Pripomba: po dogovoru s sinovoma Milanom in Bojanom sem izpustil iz besedila vse, kar je strogo družinskega značaja. Sicer je pa prepis dobeseden, razen razumljivih slovničnih popravkov — upoštevati je namreč treba, da je major vso službeno dobo praktično „odtolkel“ zunaj slovenske zemlje. Prepisovavec Pavle Rant.

NOVE KNJIGE

THE SOUTH SLAV JOURNAL letnik 5, št. 1-2, oddani na pošto 24. 8. in 29. 10. ter prejeti 9. 11. in 10. 11. 82., ko je bila naša četrta številka že zaključena. Izhaja v Londonu.

Angleško pisana revija predstavlja danes prav gotovo višek naporov demokratsko usmerjenih političnih emigrantov, ki so se zbrali z edinim ciljem: ponovna uvedba demokracije na vsem jugoslovanskem področju in nje sprejetje po vseh narodih sedanje republike. Od tedaj naprej bo potekalo novo obdobje, katero naj bi si vsi narodi sporazumno izbrali kot neko prehodnost v dokončno rešitev vseh nacionalnih problemov.

Preobširno bi bilo naštevati vso vsebino, velja pa poudariti samo eno, za našo slovensko stvar sila važno dejstvo: vsi angleškega jezika večči bi se morali potruditi in svojim rodnim bratom prirediti ta ali oni dokument, članek, zapis, registracijo, v slovenskem jeziku. Ne dvomimo, da je danes na severnem kontinentu že toliko intelektualcev, bodisi že v pokoju bodisi s kakšno razpoložljivo uro na teden, ki bi utegnili posredovati vsebino revije svojim rojakom, najsibo v zdomstvu, zamejstvu ali

tudi v očetnjavi. In to slednje je najbolj važno, kajti zgodovina narodov sedanje Jugoslavije se ni začela 9. maja 1945. Tisto leto je bilo po 18 letih konec tisočletnega Reicha.

Temeljit poziv k čim prejšnjemu resnemu in vztrajnemu sodelovanju vseh narodnih predstavništev za skupen nastop do zrušitve komunističnega režima je pa v goli navedbi vseh različnih publikacij, ki jih revija registrira. Navedli jih bomo po kraju izhajanja in kjer potrebno, tudi narodno opredelitev:

Anglija: Vazduhoplovni glasnik, Glas Srpske Opštine, Bilten „Glas Ravne gore“, Naša reč (jug.), Lazarica (srbsko), Glas srbske pravoslavne cerkve v Zah. Evropi, Nova Hrvatska, Poruka Slobodne Hrvatske, Srpski Orao, Srpska reč.

Kanada: Hrvatski glas (izdajatelj Mirko Meheš), Hrvatski glas, glasilo Hrvatske seljačke stranke, Kanadski Srbobran, Glas kanadskih Srba, Smena (srbsko), Srbija, Bratstvo (pravosl. in musl. Srbi v diaspori).

USA: Serbian Studies, The Diocesan Observer (srbsko), Književni vesnik (jug.), Četničke novine, Sokolski Vijesnik (večina sodelovcev Slovenci z urednikom vred), American Srbobran, Vjesnik Hrv. Narodnog vijeća, Srpska zora, Ragusan Press (hrv.-srbski-slovenski genealoški vestnik).

Italija: Relazioni Macedonia, Na pragu sutrašnjice (hrv.), Relazioni Religiose (hrv. — navaja znan referat Zdenka Roterja v Novi Gorici).

Nemčija: Hrvatska država, Pravoslavno krščanstvo, Kroatische Berichte, Hrvatska zora, Iskra (jug.), Beli Orao (srbski).

In sledé še v **Avstriji:** Islam und der Westen, na švedskem Hrvatski list (tudi za USA), Jugosloven (socialističen, v Španiji Hrvatska revija, v Argentini Republika Hrvatska, Slobodna riječ, v Avstraliji Srpska politika, Skup, v Franciji Savremenik (srbski), v Švici Poezija i proza, in neznano kje izhaja Hrvatska istina, glasilo Hrv. seljačke stranke za Avstralijo, Novo Zelandijo in Južno Ameriko.

Od slovenskih publikacij so omenjene Mladika, Tabor, Vestnik, Zaliv, Akcija, Glas Korotana; vsake toliko časa registrirajo Družino, Svobodno Slovenijo.

Zaključek: verjetno so vsi izdajatelji in uredniki prepričani, da je njih glasilo neobhodno potrebno. A če hočemo priti do skupnih akcij, bo potreben čimprejšen razgovor. Navedba publikacij samih in njih zvesto registriranje v South Slav Journalu zahtevata od nas vseh poskuse čim hitrejšega zblíževanja za dosego cilja: osvoboditev očetnjave.

Penta

ALOJZI GERZINIČ, BOJ ZA SLOVENSKO ŠOLSTVO NA PRIMORSKEM. (Za delovanja dr. Srečka Baraga pri ZVU). — V predavanju dne 3. oktobra 1970 (za 25-letnico ustanovitve slovenskih šol na Primorskem) je dr. Baraga opozoril na tole: Z delovanjem za šolstvo na zahodnem obrobju slovenske zemlje je naša „politična emigracija izpričala ne

samo pred slovensko javnostjo, temveč tudi pred vsem kulturnim svetom, da sta v duši te emigracije globoko zasidrana narodna zavest in versko prepričanje. (...) Napačno bi učil tisti, ki bi nas silil v skromnost in v pozabljenje vsega, kar se je zgodilo v neposredni preteklosti. Če nas je že usoda posadila v čas in prostor, ki neusmiljeno rušita etične temelje tako posameznika kakor tudi narodne celote, nas je prav tako zadolžila z zgodovinsko nalogo, zaradi katere smo dolžni sodobnikom izpričati resnico, našim potomcem pa sporočiti čisto, nezmaliceho in nepotvorjeno zgodovino.“

Tej nalogi je posvečena knjiga prof. Geržiniča z navedenim naslovom. Na prošnjo odbora je avtor delo izročil Slovenski kulturni akciji. V kratkem izide v njeni založbi.

Knjiga razgrinja pogled na siloviti, dolgotrajni spopad po koncu 43-dnevne jugoslovanske strahovlade na Primorskem (1. maja do 12. junija 1945). Ofarji so hoteli, naj jim tedaj nastala Zavezniška vojaška uprava prepusti vodstvo šolstva in s tem duše slovenskih otrok. Pri tem so bili tako zahtevni in surovi, da so se pogajanja s predstavniki ZVU razbila in je vodja prosvetnega oddelka ZVU por. Simoni sprejel kot svetovavca dr. Srečka Baraga. Ta je bil do svojega odhoda v Argentino (dve leti in pol) gonilna sila vsega dela za slovensko in hrvatsko šolstvo na tem področju. Kljub strašnemu terorju OF in njenih organizacij je Baragu ob stran stopilo nekaj preskušanih šolnikov-domačinov, predvsem pa se je v začetku oprl na protikomunistične emigrante. V nekaj mesecih je bilo organizirano ne le ljudsko, marveč tudi srednje šolstvo, česar primorski Slovenci dotlej nikdar niso imeli. V šole, v neodvisno učno in upravno osebje, zlasti pa v Baraga so se divje zaganjali komunisti z obeh strani meje in nahujskano „ljudstvo“. Bolj premeteno so naše šolstvo skušali uničiti italijanski prenapeteži in se pri tem posluževali vseh mogočih spletk in vpliva pri zavezniških voditeljih; imenitno so izrabljali tudi nasilje in napake slovenskih komunistov. O razdiralnem rovarjenju obeh smrtnih sovražnikov nepolitičnega slovenskega šolstva poroča nova knjiga na podlagi doslej neznanih dokumentov, katere je dr. Baraga prinesel v Buenos Aires. Poleg teh dokumentov in časopisja je prof. Geržinič preučil in uporabil vsa važnejša dela, ki obravnavajo tedanje razmere.

Na zadnjih straneh je zbral ugotovitve, ki jih mora upoštevati, kdor hoče objektivno presoditi tiste ljudi in dogodke.

Nova knjiga ima čez 200 strani in osebno kazalo šteje ok. 420 imen. Bravcu v pomoč je zemljevid Primorske z različnimi mejami, ki se v delu omenjajo.

Knjigo toplo priporočamo. Iz nje govori zgodovina tistega časa, ko je osrednji del naše domovine padel v rdečo sužnost, na zahodnem robu pa so vprav z neustrašenim delovanjem protikomunističnih emigrantov komunisti doživeli poraz, primorski Slovenci pa prišli do svojih pravic vsaj na šolskem področju — na drugih področjih so jih izdali in prodali komunisti.

Boris Mlakar: DOMOBRANSTVO NA PRIMORSKEM

1982 je izšla v Sloveniji knjiga o Primorskem domobranstvu, katere pisec je Boris Mlakar, rojen v Cerknem leta 1947, in sedaj uslužben pri Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Pisec je tako mlad, da ni osebno prizadet in je zato v svojih pogledih na eo dobo veliko bolj stvaren in odprt. Knjiga je nekak mejnik v opisovanju medvojnih dogodkov v SRS, ker prvič dopušča in nehote, (ali pa hoté?) dokazuje upravičenost domobranstva tudi na Primorskem. Četudi knjiga ni povsem objektivna, kajti pisec še vedno sledi liniji začrtani po KPS — saj drugače ne bi prišlo do objave — je pa nedvomno opaziti pri njem nov, veliko bolj odprt prijem.

Mlakar ponavlja že poznane splošne obtožbe narodne izdaje in kolaboracionizma, kljub temu, da bi moral vedeti, da je možno pod pojem narodne izdaje spraviti le delovanje posameznikov ali organizacij, ki bi bile istovetni z interesi okupatorja. Konkretno bi pisatelj moral dokazati, da je na Primorskem obstojala težnja takih, ki bi jih on mogel imenovati izdajalce in naj bi delali na tem, da bi Primorska postala ali ostala del nemškega rajha ali Mussolinijevega imperija. Takega dokaza v celi knjigi ni videti nikjer!

Pisatelj sam navaja celo nemške vire, kjer je točno označen namen domobranstva (SNVZ) v delu za mir, red in zaščito domačega prebivalstva. Vse to pa je izrecno dopuščeno po mednarodnem pravu in je vse kaj drugega kot izdaja! Kot je bilo pričakovati, skuša pisec revoluciji nadeti pečat narodno osvobodilne borbe (NOB), kar je seveda za objektivnega zgodovinarja popolnoma nedopustno, ko so pa s tem že V. Dedijer, M. Djilas in celo Kardelj in Tito davno pometli. Vsi navedeni prvaki KPJ so javno izjavili, da je bil njih glavni namen izvesti revolucijo, kar piscu ne more biti neznano. Borba v glavnem defenzivna ali pa neodgovorno izzivanje okupatorja se je bila samo ob robu, posebej še v zadnji fazi, kar pisec za Primorsko celó sam potrjuje! Pisec se še posebno trudi opisati revolucijo kot borbo naroda v zadevah, ki so se tragično končale. Tako npr. oprostijo partijo vsake krivde za strašne poraze na Primorskem septembra 1943. Takrat so tamkaj padle stotine nedolžnih in nesmiselnih žrtev, ker je partija izvedla vojaško neopravičljivo prezgodnjo zasedbo Primorske. Pisec priznava, da se je napravila napaka, ker je bil sprejet odprt spopad z Nemci, toda krivde da ne bi bilo pripisati KPS, ampak spontanemu izbruhu splošne vstaje.

Omenjen je tudi Wehrmannschaft na štajerskem, ki je bila povsem nemška pol-vojaška organizacija, za brambo tamkajšnjih vasi. Zanimivo je, da so se ljudje iz te povsem nemške organizacije izognili maščevanju partije, medtem ko so morali domobranci iz središčne Slovenije domala vsi popadati v nečloveških pokolih. Razlog za to je očiten: domobranci so

bili načrtom KPS za dosego diktature potencialno najbolj nevarni in samo zaradi tega so morali umreti. Na strani 72 se takorekoč prvič soočimo s priznanjem, da je KPS izvajala teror nad sorodniki nasprotnikov revolucije, kar je še posebej potrjeno na strani 172, ko je govora o kaznovanju družin, iz katerih so izšli domobranci.

Podrobno je opisana doba od 1941 do septembra 1943. KPS na Primorskem ni mogla organizirati večjih vojaških oddelkov, uspela pa ji je v tej dobi politična organizacija. To se je pokazalo septembra 1943, ko je partija za nekaj dni prevzela oblast. V resnici je pa že pred tem KPS predvidevala vse možne nasprotnike revolucije in je tako prišlo do preventivnih likvidacij, kot npr. Iva Brica Dornberka, predstavnika SLS. Že sam izraz „preventivna likvidacija“ kaže na neodpusten eksces in na docela skvarjene metode političnega delovanja.

Pisec potrdi v knjigi, da primorski domobranci niso „prisegli Hitlerju“ (frazo, s katero se rado črni ostale domobrance) ali da bi se zavezali s kako drugo formo zaprisege. Posebno pa pade v oči pozitiven opis napora in truda, ki so ga domobranci vrgli v obnovitev slovenskega šolstva, uprave in sodišč. Tako beremo na strani 200, da je „Primorje zopet dobivalo slovensko lice, pri čemur so se vse bolj angažirali tudi domobranci.“ Podrobno opiše številne druge primere, ko so se domobranci in razne njihove službe spoprijele z Italijani, ko je šlo za to, da se vzpostavijo in zaščitijo slovenske pravice. Za poveljnika SNVZ, polkovnika Antona Kokalja, navaja: prefektu Bruno Coceaniju v Trstu je postavil sledeče minimalne zahteve: slovenske šole, župane, občinske odbore, slovenščina na uradih, sodiščih, slovenske uradnike celo na prefekturo, povrnitev škode povzročene s požigom Narodnega doma v Trstu, porušenjem tiskarn, odvzemom privatnih šol itd. Slovenska usmerjenost je bila taka, da je Coceani tožil Mussoliniju celotno domobransko delovanje kot — prizadevanje za priključitev Sloveniji! Celo za generala Rupnika pisec na podlagi dokumentov ugotavlja, da se je zanimal za slovenski napredek na Primorskem in je celo skušal priključiti Ljubljanski pokrajini Idrijo z okolico!

V nasprotju s tem domoljubnim delom domobrancev pa knjiga priča o prepovedi partizanske KP, da bi se uvedla slovenska beseda v šolo, v upravo in na sodiščih, češ da od okupatorja ne marajo ničesar. Del primorskih Slovencev ni sledil temu nesmiselnemu odloku in KPS je šla tako daleč, da je takega slovenskega župana, dr. J. Petriča 30. novembra 1943 likvidirala (=umorila) zaradi strašnega „greha“, ker je namesto v italijanščini uradoval v slovenščini! Ljudje so bili zastrašeni in se niso hoteli izpostaviti s slovensko besedo. Z istim slepim fanatizmom je KPS nadaljevala še pod zavezniki in še dalje, ko je namesto slovenskih strank ljudi nasiloma napolnila v italijanske stranke. Nič čudnega, da je slovenska zavednost tako strašno padla. Tako na Primorskem kot na Koroškem nam zaradi tako zgrešene narodne politike ostaja le še neko ogrodje organizacij z večinoma plačanimi vodilnimi kadri, manjka pa nam širokega ljud-

skega sodelovanja. Pisec Mlakar sam priznava, da slovenske šole (pod Nemci) niso napravile škode!

Za duhovnike je navedeno, da so nekateri odločno odklanjali revolucijo, drugi pa stali ob strani. Omenja likvidacijo duhovnika. Na strani 175 in 192 govori o nemški čistki na Banjški planoti, ki se je končala s premirjem. Pisec sicer uporablja besedo „premirje“, ne omenja pa podrobnosti, partizansko-nemškega dogovora o nenapadanju jeseni 1944. Podrobnosti, ki so bile javno nabite v Postojni so piscu gotovo poznane! Čistega vina nam pisec nalije glede VOSA ali OZNE, ki je izvajala likvidacije nasprotnikov. Proti koncu vojne da so bile likvidacije nasprotnikov za OF važnejše kot pa diverzantske akcije proti Nemcem! Pravijo, da je politični vidik zadeve prevladal.

Vojaško, tako po knjigi, domobranci na Primorskem niso mnogo pomenili: njihovo število z vsemi pomožnimi službami ni preseгло 2.000. Kakih pomembnih akcij, še posebno po uničenju Črnega vrha, niso podvzeli. Bili pa so domobranci, tako meni pisec, odgovorni za smrt nekaj desetih terenceev! Pisec, ki je doma iz Cerknega, odpravi tragedijo, v kateri so bili pobiti udeleženci komisarskega tečaja in drugih 16 domačinov, vključno dveh duhovnikov, z običajnim komentarjem, da so se ljudje zelo zgrajali nad to drastično kaznijo. Kot pa je znano, je bil izdajalec šole partizanski major, kar je bilo že tudi zapisano v SRS in pisec greši, ker ne poroča o celi resnici.

Glede tragičnega konca domobranstva na Primorskem knjiga navaja sledeče: v vojašnici Sv. Ivana v Trstu so zajeli 200 domobrancev, medtem ko so častniki pobegnili. Za preostale zajete domobrance na Primorskem pa pravi, da so bili mladoletni in prisilno mobilizirani izpuščeni, kar je bilo drugih, so pa prišli pred ljudska sodišča, ki so jih strogo kaznovala ali pa so bili takoj ob koncu vojne ustreljeni tudi brez sodbe, recimo v Trnovskem gozdu. Zadnji stavek je usodnega pomena, ker stavlja uradno Slovenijo na laž, kjer se rado ponavlja, da so bili sojeni vsi domobranci.

Boris Mlakar je uporabil ogromno nemških, komunističnih, italijanskih in celo domobranskih virov in podaja dogajanja od leta 1941 do 1945 na Primorskem v neki novi luči. Ni povsem objektivni, ker mu bajke o NOV še vedno meglé razum, ne poudarja in ne omenja vodilne vloge KPS in njenih resničnih ciljev. Kljub vsemu pa se v tej knjigi, izdani doma, soočimo z nekim novim poprijemom, ki nam dovoli, da povsem odkrito pa vsaj med vrsticami lahko razberemo resnico o obeh taborih v državljanski vojski. Predoči nam KPS, ki je izvedla revolucijo in je pri tem gledala edinega zaveznika v Sovjetski zvezi in Stalinu in slovensko opozicijo, ki je bila v službi naroda v silno težkem času. Četudi piscu ne moremo priznati zadostne objektivnosti, pa lahko mirne duše povemo, da je njegovo delo izvrstna osnova in izhodišče zgodovinarjem, ki bodo lahko pisali brez obzira na posledice. V tem oziru pisec seveda ni imel prostih rok!

Dr. Peter Urbanc

O predaji domobrancev in drugih edinic:

Izvor: Min. za zunanje zadeve, USA, diplomatski dokumenti 1945/ Vol V. Evropa.

Caserta 1. 5. 1945, št. 1837.

Aleksander C. Kirk (ameriški politični svetovalec pri Glavnem štabu zavezniških sil za Sredozemlje), poroča svojemu ministru v Washington, da se je v glavnem štabu razpravljalo o tem, kaj napraviti s 15.000 protipartizanskih vojakov v Julijski pokrajini (Venezia Giulia). Bil je izrečen predlog, da se vrnejo Titu in se s tem rešimo odgovornosti. Odposlanec Kirk je odločno vztrajal na tem, da morajo o tem odločiti v Washingtonu in Londonu.

Washington, 2. maja 1945, telegram 424 — Vršilec dolžnosti za zunanje ministrstvo USA, Joseph Grew, poslaniku Kirku. V odgovoru na Vaš telegram 1837 pravi:

State Dept. odobrava Vaše stališče glede jugoslovanskih protipartizanskih čet v Julijski pokrajini. Ta zadeva se more sedaj podrobno razmisliti tudi na osnovi telegrama Vašega britanskega kolega svojemu ministru za zunanje zadeve, ki nam je bil dan na ogled po tukajšnjem britanskem poslaništvu. Od naslednjih alternativ, ki so:

- a) da se te čete uporabijo kot pomožne sile;
- b) da se predajo Titovi vojski,
- c) da se razorože in nastavijo v taboriščih.

Britansko ministrstvo meni, da je alternativa pod c) edino možna. S to rešitvijo smo tudi mi sporazumni; ti oddelki naj se stavijo v taborišča, vojakom pa se da možnost prostovoljne vrnitve v Jugoslavijo ali pa, da ostanejo zunaj. S silo bodo vrnjeni samo tisti, za katere obstoje dokazi o vojnih zločinih.

Komentar: z gornjimi določili so bile rešene čete, ki so se umaknile v Italijo. O edinicah, ki so se umaknile v Avstrijo, se je odločalo posebej. Ni nobenih dokumentov na ameriški strani vse do 23. maja, ko je bila hrvaška vojska že vrnjena!

Caserta, 23. maja 1945, telegram 2329: USA State Dept je bil obveščen, da je Glavni štab zavezniških sil za Sredozemlje izdal povelje, naj se postopa z jugoslovanskimi nasprotniki kot da bi bili vojni ujetniki. Morajo biti poslani v taborišča. Jugoslovani, ki so pod nadzorstvom zavezniških sil, ne bodo vrnjeni v Jugoslaviji v nobenem primeru.

Caserta, 1. avgusta 1945., telegram 3152:

A. C. Kirk je poročal, da je bivši predsednik vlade Winston Churchill pred nedavnem izrazil maršalu H. Aleksandru svojo skrb zaradi usode beguncev, ki so odklonili povratek v domovino. Churchill je sodil, da bo

vsaka oseba, ki je bila prisiljena vrniti se v svojo državo, bodoči sovražnik Anglije.

Caserta, 4. avgusta 1945., telegram 3187:

Politični svetovalec Krik svojemu ministru za zunanje zadeve (USA). Z ozirom na njegov telegram 2162 od 14. maja, Kirk sporoča: Pravkar smo zvedeli — in kljub temu, da smo obvestili šefa štaba (Lt. Gen. W. D. Morgan), glavnega oficirja administracije, pristojnega ministra pri zavezniškem štabu (H. Macmillan) in oddelek G-5 (vojna uprava) o stališču State Departamenta, kot je bilo izpovedano v telegramu s strani State Dept. št. 484 od 15. maja — da so bila navodila začrtana v telegramu gen. Robertson-a (Gen. B. Robertson, glavni upravni oficir pri glavnem štabu za Sredozemlje), S KATERIMI MI NISMO BILI SPORAZUMNI, izvršena. TAKO SO MED 23. in 31. MAJEM BILI PREDANI TITU:

12.196 Hrvatov

4.880 Srbov in Črnogorcev

8.263 Slovencev.

Medtem ko so Britanci sporočili, da so partizani te ljudi spodobno prevzemali v svoje roke, javlja Dr. M. Krek na podlagi pobeglih očitvecev, da so bile stotine teh ljudi pobitih in Dr. Krek zato tudi zahteva, da se takoj prekine z izročanjem teh ljudi titovcem.

Videli smo tudi (Kirk) telegram britanskega Gen. Hurraya, ki je izvršil Robertsonova povelja, rekoč, da je on zbral to ljudstvo in ga odpremil, ne da bi jim dal vedeti, kam gredo.

Memorandum State Dept. maršalu Aleksandru:

Svetovalcu Kirku je bil State Dept. naročil, da obvesti maršala Aleksandra o tem, da State Dept. ne more razumeti, zakaj niso bila povelja predlagana v načrtu Gen. Robertsona preklicana, ko vendar tak postopek ni bil v soglasju s stališčem britanske in ameriške vlade. Ta postopek se tudi ne more opravičiti z vidika neke administrativne nujnosti. Kirk naj tudi obvesti Aleksandra, da ima State Dept. za dejstvo, da je izročanje titovcem ustavljeno. Kirk je Aleksandru sporočil zadevno obvestilo.

ODGOVOR MARŠALA ALEKSANDRA: NUJNE VOJAŠKE RAZMERE

Svetovalec A. Kirk ameriškemu ministru, 14. avgusta, v odgovor na telegram 719:

Namestnik štabnega šefa (Gen. Lowell Rooks, USA Armije) nas je danes informiral v imenu vrhovnega zavezniškega poveljnika, da je odločba o predaji jugoslovanskih državljanov Titu bila odrejena na temelju nujne vojaške potrebe, z ozirom na okolnosti tistih dni. Rečeno je, da je vrhovni zavezniški poveljnik sprejel na znanje naše nasprotno stališče. Povdarja, da je britanski minister, dodeljen vrhovnemu štabu, bil sporazumen s predloženo akcijo. V vsakem primeru pa je vrhovni poveljnik zaveznikov za Sredozemlje odredil akcijo zaradi okoliščin, ki jih je on bolj poznal kot pa State Dept. Predaja je bila ustavljena, brž ko je vojaška

nujnost prenehala. V razgovoru z Aleksandrom nam je on povedal, da je v prvi polovici imel posla s skoraj enim milijonom nemških vojnih ujetnikov in da se NI MOGEL UKVARJATI Z JUGOSLOVANI, NASPROTNIKI TITA, KOT BI ON TO ŽELEL. Mi (Kirk) smo mu rekli, da nimamo dodati nič drugega kot to, da je postopal v nasprotju z našimi navodili.

Komentar: Iz teh dokumentov je očitno, da je maršal Aleksander kriv za slovensko krvoprelitje. Tako imenovane vojaške nujnosti seveda ni bilo; nasprotno, z ozirom možnega spora zaveznikov s Titom, bi bila prav vojaška potreba držati na zavezniški strani čimveč titovih nasprotnikov. Iz teh dokumentov je razvidno, da je bila hvala o Aleksandru kot človeku, ki je ustavil predajo, tragično pogrešena in da je Aleksander s predajo indirektno kriv umora domobrancev, ki so po vseh mednarodnih zakonih bili upravičeni zahtevati in dobiti politični azil. Zanimiva je številka 8.263 predanih Slovencev. Domobranski viri vedno citirajo 11.500 ljudi. Partizanski viri iz leta 1982 govore o 7.000 pobitih, kar bi nekako odgovarjalo številu podanemu od zaveznikov, če se računa, da se je rešil dober isoč vrnjenih (mladoletnih)..

Poročevalec

Opomba uredništva: Kadar je govora o vrnjenih in pobitih domobrancih, je treba imeti v poštev vsaj naslednje dejavnike oziroma dejstva:

- 1) Niso bili prav vsi vrnjeni domobranci in četniki pobiti: nekaterim se je posrečilo pobegniti, redkim celo iz množičnih grobov; nekateri so bili kot mladoletniki „pomiloščeni“, to se pravi, rešeni nasilne smrti.
- 2) Niso bili prav vsi domobranci, ki so taborili v Vetrinju, vrnjeni; spisek le-onih se torej ne ujema s številom vrnjenih.
- 3) Pobita je bila večina vrnjenih domobrancev, pa tudi vrnjenih civilistov in še izredno število že doma zajetih domobrancev na umiku ali pa poznejših skrivačev. Tudi veliko civilistov, ki so ostali ob koncu doma, je bilo zaprtih in pobitih.
- 4) O verodostojnosti števila danega iz zavezniških virov, je dopustno dvomiti, dokler nimamo podrobnejših podatkov, kako je prišlo do te številke: na katerem kraju, katerega dne in v kakšnih okoliščinah se je izvršila predaja. Vsaj eden vrnjenih domobrancev se ne spominja, da bi jih ob izročitvi preštevali. Govoriti o neki natančni številki s strani zaveznikov, ki da odgovarja dejanskemu stanju, je skorajda smešno. Da je tisto število zabeleženo v njihovih zapiskih, je seveda možno.

„Če molčimo o zlu, ki je bilo storjeno, ga sejemo v telesa, iz katerih bo pozneje na tisočkrat pognalo.“ (Aleksander Solženicin)

Med mohorjevskimi za l. 1982 smo udje celovške Mohorjeve družbe v Kanadi in Združenih državah prejeli tudi povest „Križ s križi“, ki jo je napisal koroški pisatelj Valentin Polanšek, šolski upravitelj in predsednik levo usmerjene prosvetne zveze. Povest (roman) opisuje hudo trpljenje koroških Slovencev med drugo svetovno vojno in pri tem simpatično in poveljevalno prikazuje OF in koroške partizane, na nekaterih straneh pa zelo pristransko in povsem nesprejemljivo omenja slovenske domobranec. Zlasti jim očita bratomor, to je, naprtuje jim krivdo za državljansko vojno.

Zato so na seji Zveze društev SPB 31. marca 1982 v Torontu navzoči odborniki sklenili poslati celovški Mohorjevi družbi naslednje pismo:

Msgr. dr. Janezu Horböcku,
ravnatelju Mohorjeve družbe v Celovcu!

Če bi bila roman „Križ s križi“ založila celjska Mohorjeva družba in bi bil kak izvod knjige zašel sem v Kanado in v Združene države, bi se nihče izmed nas ne čudil kaj bolj, da pisatelj levičarskega prepričanja omenja pravilno pot OF“ (str. 122) in s simpatijo prikazuje koroške partizane in celo slovensko partizanstvo. Vemo namreč, da celjska Mohorjeva mora delovati pod komunističnim režimom.

Toda to roman, ki je najprej izhajal kot podlistek v NT (Našem tedniku), je založila celovška Mohorjeva družba, ki ji ni treba delovati pod komunističnim režimom, ampak ji je dano, da deluje v demokratični svobodi. Zato se sprašujemo, kako je mogoče, da je celovška Mohorjeva založila ta avtobiografski roman, ki koroške partizane in celotno partizanstvo prikazuje tako, kot ga vsa leta po drugi svetovni vojni prikazujejo bivši koroški partizani in koroški levičarski politiki ter časniki v svojih govorih in člankih. Prikazujejo tako kot da živijo v Ljubljani. Pa ne le prikazujejo, ampak tudi vse storijo, da ne bi koroški Slovenci v slovenskem jeziku slišali ali brali kak drugačen pogled na partizane, kot ga imajo oni sami in kot ga zahteva komunistični režim v Ljubljani. Spomnimo se samo na primer Janeza Prosenca iz Clevelanda, ki je v Mohorjevem koledarju za l. 1980 na str. 132 zapisal v svoji pripovedi tudi tele besede: „... milijoni so se majnika 1945 z bojišč vračali veseli domov, tudi ujetniki... le Slovenci desnega krila smo morali od doma iskat varstva pri zahodnih zaveznikih... dvanaest tisoč jih je bilo, ki so bili vrnjeni nazaj v domovino in razen male peščice bili vsi pomorjeni... boljševiki so preslepili naivne zahodne zaveznike... na dom obranenci so mi bili vedno pred očmi. — Na te besede je Prosenec dobil hud odgovor od bivšega koroškega partizana Feliksa Wieserja st. v Slovenskem vestniku v začetku l. 1980. Wieser je vse nas, ki smo šli maja 1945 čez Ljubelj, imenoval golazen. (Ponatis Wieserjevega dopisa smo kmalu nato brali v Ameriški domovini.) Obenem pa je po-

zval Mohorjevo družbo, da naj v prihodnje njen koledar da prostor tudi levičarskemu gledanju na partizane. — Enako gledanje na partizane, kot ga ima koroška levica, zavzema žal tudi NT, ki je glasilo Narodnega sveta. Mar se z založbo romana „Križ s križi“ temu gledanju pridružuje tudi Mohorjeva družba??? Vsiljuje se nam vprašanje, ali se je Mohorjeva z založbo tega romana hotela oddolžiti Wieserjevi zahtevi? Če je tako, potem se je oddolžila desetkratno, kar s posebno knjigo!

Mohorjeva pa ni roman „Križ s križi“ le založila, ampak ga je kot mohorjevko poslala sem v Kanado in Združene države nam, ki smo v maju 1945 šli čez Ljubelj. Kako je mogla biti tako brez čuta do nas? Če bi še živel med nami za celovško Mohorjevo družbo tako zaslužni pisatelj Karel Mauser, ki je bil dolga leta predsednik naše Zveze, bi bil on prvi, ki bi protestiral proti tej mohorjevki.

Zaradi Prosenovih besed so se čutili prizadete bivši koroški partizani. Zato je, kot rečeno, Prosenu ostro odgovoril Feliks Wieser st. Zaradi Polanškovega prikaza Osvobodilne fronte in partizanstva, bratomora in domobrancev na str. 264-5 in na str. 337-8 knjige „Križ s križi“ ter zaradi skoro celega 6. poglavja od str. 122 naprej — sem pa tja je še nekaj drugih stavkov za nas nesprejemljivih — pa se čutimo prizadete bivši vaški stražarji in domobranci. To precej bolj upravičeno, kot pa so se čutili prizadete zaradi umerjenih Prosenovih besed bivši koroški partizani. Zato upamo, da bo naše pojasnilo pisatelju V. Polanšku, predvsem pa bralcem romana „Križ s križi“ postalo tako znano na Koroškem kot je znan roman zaradi izhajanja v NT in zaradi njegove založitve pri Mohorjevi. Zato naj Mohorjeva natisne naš priloženi odgovor v dveh ali treh obrokih v mesečniku „Družina in dom“ ali pa v prihodnjem koledarju.

To pričakujemo kot dolgoletni naročniki Mohorjevih knjig. V tem pričakovanju je z nami večina tistih Slovencev v Kanadi in Združenih državah ter drugod po svetu, ki so maja 1945 šli čez Ljubelj ali čez Sočo.

Mohorjevo družbo lepo pozdravljamo!

Jakob Kvas, l. r.
tajnik

Otmar Mauser, l. r.
predsednik Zveze društev SPB

Ciril Preželj, l. r.
blagajnik

P. S.: Kopija tega je bila poslana tudi uredniku Mohorjevih knjig dipl. inž. Francetu Katniku in korektorju Jožetu Hočvarju.

Op. ured.: Priobčujemo protestno pismo, ki ga je ZSPB poslala Mohorjevi družbi v Celovcu. Znano nam je, da je v zvezi z objavo romana „Križ s križi“ poslala pismo podobne vsebine tudi Zveza protikomunističnih borcev „Tabor“. Dasi smo vedeli, da bo prvo pismo z nekaterimi pojasnili vred, kot je bilo obljubljeno, objavljeno tudi v Mohorjevem koledarju za leto 1983, smo sklenili, da ga priobčimo tudi v našem listu za vse

tiste bravce, katerim mohorjevke niso dostopne. Vemo, da je Mohorjeva družba v Celovcu izdala vrsto protikomunistično usmerjenih in dokumentiranih knjig, za kar uživa naklonjenost slovenskih političnih zdomcev, in ji želimo tako jasno slovensko in krščansko opredeljenost še za naprej.

DRUŠTVENE VESTI

Že leta in leta prireja D. S. P. B., Cleveland zadnjo adventno nedeljo božičnico za svoje člane in njihove družine in prijatelje, tako je bilo tudi za zadnji božič.

19. decembra 1982 se je k temu božičnemu srečanju zbralo lepo število udeležencev, ki so posedli okoli božično okrašenih miz in ob 2 je zvonjenje preko magnetofona umirilo pogovore, začel se je kratek božični spored. Za uvod so vsi navzoči zapeli adventno „Vi oblaki Ga rosite,“ ki ji je sledila deklamacija Rotije Radoš: Pričakovanje. — Po skupno zapetem angelovem češčenju je šentviški župnik g. Jože Božnar blagoslovil jaslice in se v molitvi spomnil vseh, ki so se udeleževali božičnic, pa sedaj že praznujejo v večnosti in vseh, ki jim bolezen ali onemoglost onemogočata obisk. Sledil je božični evangelij ki ga je prebral kaplan, g. Janez Kumše na kar je spet povzel besedo g. župnik in podal božično duhovno misel. Moški zbor pod vodstvom g. Rudija Kneza je nato zapel nekaj naših lepih božičnih pesmi, ki jim je sledila deklamacija Johane Bajc: Sveta noč. Spet je povzela dvorana in skupno so vsi zapeli par božičnih pesmi, za tem je deklamiral Marko Oblak: Božič na tujem, za zaključek pa so se vrstile božične pesmi.

Žene so medtem že pripravile lep prigrizek in pričel se je družabni del srečanja. Praznično vzdušje, ki ga je zbudil božični spored, lepe jaslice, vonj po kadilu in prijetna družba, vse to je zadržalo ljudi v prijateljskem kramljanju, ki se je nato zaključilo z voščevanjem za le nekaj dni še odmaknjene božične praznike.

Več ali manj so te božičnice podobne druga drugi, pa vendar je vsaka po svoje doživeta in vedno nova, kakor je tudi svetonočna zgodba že skoro 2.000 let stara, a je nova in pričakovana vsako leto.

Marija Meglič

Prvikrat, ko me prevaraš, boš ti kriv edini;

če pa drugič padem v tvoje mreže —

— krivda bo na moji strani! (Arabski pregovor)

Pavle Rant: glose ob prazniku!

Pet fantov je izšlo iz družine Rantovih v Kranju: eden je, žal, prežgodaj umrl, drugi štirje s starši vred pa so po vojski in revoluciji pristali v Argentini: Peter in Pavle, Jože in Tone. Sama stara, slovenska in krščanska, pa tudi lepozvočna imena. Cela družina je torej kot eno stala na naši strani!

—o—

Pavletu, ki je med borci dobro znan in poznan, je posvečena tale stran.

—o—

Ko smo brodolomci iz tistih dni v znamenju križa in svobodnih vetrov odkrivali novi svet in iskali ugodnih tal za novo rast, je skupina garačev že takoj izpočetka poskrbela za presajo starih korenin v novo prst: slovensko besedo in krščansko vero pa svobodoljubno domobrantsko izročilo je bilo treba prenesti v nov slovenski in zdovski svet. Med temi garači je bil tudi Pavle Rant. Od tega je zdaj že 30 let in še čez! Da ne bi imeli takrat tistih zavzetih ljudi, bi v tistem suhem vremenu bilka zdomske Slovenije v Argentini prav kmalu usahnila.

—o—

O prežgodaj umrlem Pavletu Fajdigu, soimenjaku, sodelavcu, sosedu in prijatelju je Pavle zapisal nekako takele spominske besede, ki so mi ostale trdno v spominu: iz hiše onkraj ceste pa je nočno tišino motilo enakomerno „nabijanje“ na pisalni stroj, ko je pokojni Pavle opravljal zastonjsko in težaško delo za tako ljubljeno zdovsko skupnost.

Dragi Pavle: oprosti mi tale „plagio“, ko teiste besede zdajle obračam nate. Kolikokrat smo te slišali hvaliti slovenske kaplane in župnike, ki si jih ti zaradi njihovega garanja povzdignil v slovenske plemiče, zato naj mi bo ob tej priliki dovoljeno povedati, da imamo, hvalabogu, garače tudi drugod.

—o—

Pavle se rad neupravičeno ponaša z nekimi trdimi, neukrotljivimi, pa nič mehkojnimi potezami, ki naj bi bile last in značilnost gorenjskega značaja. Pa sem že prenekaterikrat našel dokaj široke razpokline v trdi skorji zunanjega videza. Znani so namreč, večkrat vznemirljivi, „pogovori“ našega slavljenca s slovenskim pomladkom, prav majhnim še iz osnovnošolskih klopi, posebej pa še z že večjim, ki se že samozavestno postavlja v prostorih srednješolskega tečaja. Pa so redki, ki res prav poznajo Pavletovo skrb, prizadevanje in delo in ljubezen do te mladine, ki bi jo tako rad pregnetal s slovenskim vedenjem in čustvovanjem. In kdo bi verjel, pa je vendarle res, da ima najrajši bistre, a obenem vihrave in razborite

fante, iz katerih naj bi izšle udarne osebnosti po zgledu tolikih junakov iz domobranskih vrst.

Bilo je med nekim nastopom srednješolcev na Ramón Falconu: slovenska beseda in slovenska pesem sta bili seveda na programu. Pavleta sem našel zunaj, v veži, medtem ko se je v dvorani odvijal tisti spored. „Kaj pa ti tukaj,“, sem se začudil. „Veš“ — mi je zaupal — „kadarkoli slišim to mladež slovensko peti, mi pridejo solze v oči, in jaz tega ne prenesem!“

Aha, sem si rekel, groba skorja zadržanega Gorenjca je le oklep za premeško čuteče slovensko srce.

—o—

Da pa je Pavle lahko skoraj vedno vprežen v snovanje in delo za našo zdomsko srenjo — lahko bi rekli, da je osrednji živec ali telefonska centrala, kamor se kar spontano stekajo in odtekaajo prepotrebne vesti in pobude, ki povezujejo ali pa razgibljujejo našo skupnost — pa mora biti nekdo, ki medtem, ko je gospodar „odsoten“, vse „tri ogle pri hiši podpira“. Če se Pavle počuti kot v svojem elementu na sejah in sestankih in shodih političnega, šolniškega ali družabnega značaja, najsibo za okroglo ali oglatlo mizo, je pa tudi res, da je še najbolj doma doma ob ognjišču, ki mu ga zvesto čuva žena Mirjam, hči Ivota Peršuha, enega izmed prvih, ki jih je v Ljubljani umorila rdeča svojat. Vemo, da je tudi zgled njegovega tasta tisti, ki Pavleta podžiga v nenehnem delu za narodov blagor.

—o—

„Svobodna Slovenija“ je v svoji letošnji drugi številki zapisala o Pavletu, da še „danes svojsko sodeluje s temperamentnim in ostrim, včasih neprizanesljivim peresom, ki povzroča tudi razburjenja.“ Res, Pavle sem pa tja vrže kamen svojih idej in pobud v že mirno in leno gladino zdomske politične in druge dejavnosti. Res pa je tudi, da je Pavle nešteto-krat dokazal prav svojstveno demokratsko strpnost in odprtost na vse strani. Svobodoljuben in širokogruden do skrajnosti. Oster za kritiko, pa tudi dovteten zanj, a ne bolešno občutljiv. Ko je skozi več kot petnajst let urejal naš list — uredniško delo, ki se ga mnogi otepajo — ga je na široko odprl vsem strujam in mnenjem in različnim stališčem, ki se tičejo tako slovenske in zdomske aktualnosti kot osebnosti in dela in tudi bojev pa zaslug in krivde iz domobranskih časov. Za pero, ki je prizadelo, je nudil prostor za pero, ki naj bi drugače odjeknilo! Polemika med možmi in svobodnjaki. Žal, Pavleta v njegovem, tako odprtem demokratskem zadržanju vsi niso razumeli.

—o—

Pavle je 3. januarja letos prekoračil mejo svojih šestdesetih let. Bil je dolgoleten urednik našega lista, njegov stalni sodelavec, borec med borci, prijatelj med prijatelji — za vse to več kot zasluži, da mu ne izrekamo toliko naših čestitk za nazaj, kot da mu sporočamo naše najboljše želje — za naprej! Saj Pavle vedno snuje in kuje in načrtuje in gleda — naprej!

Espionaje ruso en Occidente

La detención del presunto jefe de una red de espías soviéticos establecida en Alemania Federal, ocurrida el 18 de este mes en la ciudad de Colonia, confirma la sospecha de que los agentes de la KGB han intensificado sus actividades tendientes a obtener información secreta y de valor estratégico en los países fuera del bloque oriental. El arresto pudo consumarse mediante una trampa tendida por los servicios de inteligencia alemanes al espía ruso, que simuló aceptar la venta de máquinas descodificadoras utilizadas por las oficinas de seguridad, a cambio de 5.000 marcos (2.080 dólares). El ardid permitió establecer que se estaba en presencia de un miembro de la misión comercial soviética en Colonia, a la cual se había incorporado en 1981. La misión comercial en dicha ciudad está integrada por 85 funcionarios, entre los cuales seis son señalados como perteneciente a la KGB.

Se atribuye importancia a esta detención, porque podría conducir a revelar los nombres de otros espías radicados en Alemania Federal, que en número de 3.000 a 4.000 estarían al servicio de los países comunistas. Las autoridades dijeron que de los 120 funcionarios de la embajada soviética en Bonn, 31 son considerados agentes de la KGB y que otros 27 "lo son posiblemente".

Pero si es grave de por sí el hecho de que un representante oficial de la Unión Soviética en Colonia haya sido sorprendido en una actitud manifiestamente hostil a los intereses y a la seguridad de la nación alemana, no son menos comprometedoras las revelaciones hechas dos días antes por un agente desertor de la KGB, acerca de la infiltración de espías soviéticos en diversas organizaciones internacionales. Se trata, esta vez, del ex espía Stanislav Lewtschenko, quien después de haber pertenecido durante nueve años al servicio de inteligencia soviético logró huir y conseguir refugio en Japón, en 1979. Dijo Lewtschenko a la revista alemana "Der Spiegel" que el espionaje ruso ha alcanzado gran penetración en los movimientos de paz y otras entidades mundiales, donde trata de socavar la Organización del Tratado del Atlántico Norte (OTAN) y volver a los países que la integran contra los Estados Unidos. Indicó también que los métodos de acción han cambiado mucho durante la última década. Según sus palabras, "el antiguo agente de la KGB, que llevaba siempre su pistola al cinto, ha sido reemplazado por un joven y bien educado profesional, con dominio de varios idiomas y gran habilidad para la propaganda". El ex agente señaló su propio caso, cuando le dieron un "disfraz" para presentarse en Japón como corresponsal de un plan de penetración metódicamente aplicado por un comensal de un diario soviético.

Exponemos estos antecedentes porque ayudan a interpretar los móviles del único, sin limitación de medios y recursos.

(Tomado de "La Prensa", Bs. As.)

PISMA UREDNIŠTVU

Dragi urednik!

Lepo prosim za objavo naslednjega pisma, kadar Ti bo prostor dopuščal. — Že v naprej iskrena hvala.

— — —

Rojak

Boris Mlakar

61000 Ljubljana

V VESTNIKU štev. 4, 1982. sem bral ponatis Vaše razprave o generalu Rupniku in Slovenskem domobranstvu.

V opombi štev. 4. beram naslednje: „Arhiv Republiškega sekretariata za notranje zadeve (dalje: ARSNZ), zbirka Albina Šmajda.“

Ker sem bil ves čas revolucije v najožjih stičih z dr. Albinom Šmajdom, ker sva celó po končani vojni prve dni julija 1945. skupaj delila posledice blokade angleških čet na ulicah v Spittalu na Dravi, Vas prosim, da mi odgovorite na naslednja vprašanja:

- 1) kako je zbirka prišla v Arhiv RSNZ?
- 2) kdo je odredil ugrabitev dr. Šmajda v Trstu in zakaj?
- 3) kdo je ugrabitev izvedel?
- 4) kdo, kje in kako so dr. Šmajda prepeljali čez takratno mejo?
- 5) pod katero edinico sekretariata za notranje zadeve — skratka: OZNE — je prišel v prvi instanci?
- 6) kdo ga je ves čas v zaporih zasliševal?
- 7) kdo ga je dal tako preteptati, da so vsega oblitega s krvjo videli zadnjič pri življenju v veži neke hiše nasproti Štrukljevega hotela v Ljubljani?
- 8) zakaj so njegovi ženi na sleherni edinici OZNE redno odgovarjali, da ga nimajo v zaporu?
- 9) kje je zdaj pokopan?
- 10) kdo ga je pokopal in kdaj?
- 11) Zakaj je bil umorjen?

Z rojaškimi pozdravi

Pavle Rani,
Villamueva 1853 — 1712 Castelar
(Bs. As.) Rep. Argentina — Tel.: 629-2979

UREDNIK prosi za besedo:

R. P. — Córdoba: Zahvaljujemo se za Vaš prispevek iz jezikoslovja in slovenske zgodovine, ki pa, žal, še ni mogel priti v poštev za pričujočo številko.

A. Pučko — USA: Čeprav trdijo da se je svet izredno skrčil, kljub temu so poštne razdalje še tolikšne, da moramo zopet (kot večkrat že) obžalovati prepozen prejem gradiva za naš list. Tak je primer tvojega poročila o lanskem spominskem dnevu naših junakov, v katerem si nam nanizal tudi globoke in lepo povezane misli iz občasne pridige g. Janeza Šušteršiča.

G. Ludvik Ceglar, pisec še nekončanega zapisa z naslovom „Papeži in fatimska skrivnost“ ki je izšel v prejšnjih številkah našega lista se je, žal, morali zateči v bolnišnico, kar mu trenutno onemogoča, da bi nadaljeval s pisanjem. Želimo, da se mu zdravje čimprej povrne, in ga lepo pozdravljamo.

Tiskovni sklad Karla Mauserja

	(pesov)		(dol.)
N. N., Tortuguitas	100.000	Urbanc Peter, dr.	20
N. N., Castelar	75.000	Turist iz Slovenije ob	
N. N., Bs. Aires	500.000	bisku Zahodne Evrope	100
Pregelj Jelka, ob smrti		Dr. Peter Urbanc	20
Urbančičeve mame	100.000	Frank Grabrijan	41
			(DM)
		N. N., Nemčija	200

—0—

ZA ZAVETIŠČE:

Jenko Janez	40.000	Dobiček prireditve v Zave-	
Borštnik Maks	300.000	tišču ob 12. obletnici bla-	
Matevžič Janez (Avgust)	1.000.000	goslovitve 29. 8. 1982.	9.934.000
N. N., Ramos Mejía	600.000	Cerkvena nabirka pri sv.	
N. N., Ramos Mejía	500.000	maši v Zavetišču 29. 8. 82.	
N. N., Hurlingham	150.000	Mgr. Orehar Anton	230.000
Hacin Pavla	3.000.000	V spomin na pok. očeta,	
Bečaj Vili	80.000	ki je umrl v domovini:	
Gladek Viktor	36.000	Hrvat Franc	1.000.000
Gričar Franc	40.000	Matičič Lina	100.000
Jarc Franc st.	1.200.000	Ob 40-letnici smrti očeta:	
Matevžič Janez (September)	1.000.000	Faifer Justina	200.000
Šušteršič Božo	16.000	V sp. na pok. Poldeta Laha:	
Matevžič Janez (Septem.)	1.000.000	Bečaj Vili	20.000
Krenner Julija	516.000	V sp. na pk. Ivana Drčarja:	
		Rigler Radivoj	100.000

V spomin na pok. Ivo Oven:		V spomin na	
Rovan Anton	100.000	pok. Dr. Stanka Zupana:	
V sp. na pok. Fr. Šuljana:		Inž. Matičič — družina ...	200.000
Stante — družina	300.000	Burja Jože	200.000
<i>Spominu žene Ksenije ob</i>		V spomin na pok. Karla Strahovnika:	
<i>obletnici smrti:</i>		V spomin na	
Dr. Kociper Stanko	1.000.000	<i>pok. Karla Strahovnika:</i>	
Ob 50-letnici smrti očeta:		Repar Jože	300.000
Dimnik Dušan	1.000.000		

V S E B I N A

Z brazgotinami zaznamovan (Vladimir Kos)	1
Za Slovenijo v mednarodnem svetu (Božidar Fink)	2
Rožman je velik (Dr. Filip Žakelj)	5
Znamenja časa (Lector)	11
Slovenske teme in temé (A. G.)	19
„Mane, tekel, fares“ ne drži! (-r-n-c)	22
Kanadski časnikar o Jugoslaviji (O. Mauser)	24
Nacionalizem in krščanstvo (Francé Veber)	27
Razgledi z naših postojank	34
Ven iz lokalizmov! (Pavle Rant)	44
General Rupnik in Slovensko domobranstvo (ponatis)	45
Iz dnevnika majorja Ladislava Križa	61
NOVE KNJIGE: The South Slav Journal (Penta)	65
NOVE KNJIGE: The South Slav Journal (Penta)	65
Alojzij Geržinič, Boj za slovensko šolstvo na Primorskem	66
Boris Mlakar, Domobranstvo na Primorskem (Dr. Peter Urbanc) ...	68
ZA GRADIVO REVOLUCIJE; Predaja domobrancev	71
Pismo ZSPB Mohorjevi Družbi	74
DRUŠTVENE VESTI	76
NAŠI JUBILANTI	77
Espionaje ruso en Occidente	79
PISMA UREDNIŠTVU	80
DAROVI	III

Correo
Argentino
Suc. 7

TARIFA REDUCIDA
Concesión N° 6830

FRANQUEO PAGADO
Concesión N° 5.811

Propiedad Intelectual

N° 121.138 — 21-9-1981

R. Falcón 4138, 1407 Bs. As.